

ANNALES ZBORNÍK
MUSEI SLOVENSKÉHO
NATIONALIS NÁRODNÉHO
SLOVACI MÚZEA

ROČNÍK CXVI

ARCHEOLOGIA 32

BRATISLAVA 2022

**ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA
ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI**

**ROČNÍK / VOLUME CXVI
A R C H E O L Ó G I A 32**

Recenzovaná publikácia / Peer-Reviewed Publication
Vychádza raz ročne / Published Once a Year
Otvorený prístup / Open Access
<https://archeologickemuzeum.sk>

Predseda redakčnej rady / Head of Editorial Board:
PhDr. Juraj Bartík, PhD.

Redakčná rada / Editorial Board:
Doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Dr. Wolfgang David M. A.,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Mgr. David Parma, Ph.D., Doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc.,
Prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., PhDr. Vladimír Turčan

Zostavovateľ / Edited by:
Mgr. Martin Hanuš, PhD.

Počítačové spracovanie / Graphic Layout: Michal Hricko – mh2
Preklad do cudzích jazykov / Translations: Enzo Passerini, Kristián Elschek, Lubomíra Kuzmová,
Viera Tejbusová a autori

Dátum vydania / Date of Issue: 2022
<https://doi.org/10.55015/zbsnm.arch.2022>

Príspevky sú indexované a evidované v databázach / Articles are indexed and covered in:
SCOPUS, EBSCO

Za obsah a znenie príspevkov zodpovedajú autori / Authors are responsible for their contributions

Redakcia, vydavateľ a distribútor / Office, Publisher and Distributor:

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Žižkova 12, P. O. Box 13, SK – 810 06 Bratislava
IČO 00164721
archeologia.editor@snm.sk

Tlač / Print: Ultra Print, s. r. o.
Náklad / Print Run: 300 kusov / pieces

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum

ISBN 978-80-8060-537-7
ISSN 1336-6637

PhDr. Vladimír Turčan,
dlhoročný vedecký pracovník Slovenského národného múzea – Archeologického múzea,
zostavovateľ Zborníka SNM Archeológia v rokoch 2009 až 2020,
sa v tomto roku dožíva okrúhleho životného jubilea.

Kolegovia a priatelia želajú jubilantovi do ďalších rokov veľa zdravia, spokojnosti a úspechov!

PhDr. Vladimír Turčan,
long-term researcher of the Slovak National Museum – Archaeological Museum,
editor of the Zborník SNM Archeológia between 2009 and 2020,
is experiencing a round life jubilee this year.

Colleagues and friends wish the jubilant good health, satisfaction and success in the coming years!

TABULA GRATULATORIA

Anna Bajanová	Ivana Kvetánová
Peter Barta	Jozef Labuda
Juraj Bartík	Erika Makarová
Igor Bazovský	Ludovít Mathédesz
Zdeněk Beneš	Jana Mellnerová
Gertrúda Březinová	Robert Môc
Marek Budaj	Margaréta Musilová
Radoslav Čambal	Peter Nagy
Viktoria Čistáková	Andrea Námerová
Petr Daňhel	Mária Novotná
Miroslava Daňová	Karol Pieta
Klaudia Daňová	Lucia Pilková
Eduard Droberjar	Denis Pongrácz
Kristián Elschek	Nada Profantová
Zděnek Farkaš	Vania Radeva
Gabriel Fusek	Ján Rajtár
Barbara Gábriková	Anna Mária Rekemová
Lýdia Gačková	Branislav Resutík
Jakub Halama	Matej Ruttkay
Martin Hanuš	Jaroslava Ruttkayová
Katarína Harmadyová	Andrej Sabov
Katarína Hladíková	Helga Sedlmayer
Pavel Horník	Jaroslava Schmidtová
Juraj Hrica	Simona Sliacka
Erik Hrnčiarik	Danica Staššíková-Štukovská
Ivan Cheben	Ján Steinhübel
Igor Choma	Boris Stoklas
Ján Chovanec	Ondrej Šedo
Vladimír Janský	Alena Šefčáková
Pavol Jelínek	Peter Šimčík
Jan Jílek	Petra Šimončíčová Koóšová
Ľubomíra Kaminská	Vladimír Varsik
Maciej Karwowski	David Vích
Jiří Kmošek	Miroslav Vrablec
Tomáš Kolon	Jozef Zábojník
Anita Kozubová	Tomáš Zachar
Juraj Kucharík	Tomáš Zeman
Klára Kuzmová	Marína Zubajová

OBSAH / CONTENTS

ŠTÚDIE / STUDIES

ZDĚNEK FARKAŠ – BARBARA GÁBRIKOVÁ	
Medený sekeromlat typu Székely-Nádudvar z okolia Komárna	9
Die kupferne Hammeraxt vom Typ Székely-Nádudvar von der Umgebung von Komárno.	17
PAVOL JELÍNEK	
O jednom „náleze storočia“ – ohliadnutie sa za teóriami Jozefa Paulíka o náboženstve doby bronzovej	21
About one “find of the century” – a hindsight at the theories by Jozef Paulík regarding Bronze Age religion	42
JURAJ BARTÍK	
Ihlica s otvorom v krčku z Vištuku	47
Eine Lochhalsnadel aus Vištuk.	55
ERIKA MAKAROVÁ – PETER HARČAR	
Depot z mladšej až neskorej doby bronzovej zo Stakčína.	57
The Urnfield Period hoard from Stakčín.	70
ALENA ŠEFČÁKOVÁ – IGOR BALCIAR	
Nástenná uhľová značka z doby železnej v jaskyni Číkova diera v Slovenskom krase	71
A wall charcoal sign from Iron Age in the Číkova diera cave, in the Slovak Karst area.	78
EDUARD DROBERJAR	
Frühe römische Distelfibeln im Barbaricum	81
Včasnorímske bodliakovité spony (Distelfibeln) v barbariku	92
JAN JÍLEK – ELIŠKA PETŘEKOVÁ – MARÍNA ZUBAJOVÁ – STANISLAVA KUČOVÁ – VERONIKA BURIANOVÁ	
Pompeian bronze vessels of Chancellor K. W. N. L. Metternich from Kynžvart in Western Bohemia.	93
Pompejské bronzové nádoby kancléře K. W. N. L. Metternicha z Kynžvartu v západních Čechách	142
Vasi pompeiani in bronzo del cancelliere K. W. N. L. Metternich di Kynžvart nella Boemia occidentale	143
KRISTIÁN ELSCHKEK – HELGA SEDLMAYER	
<i>In caliga militari</i> – Ein Krughenkel mit Militärsandale und ein Aureus des Vespasianus für Titus aus der germanischen Großsiedlung von Kostolište im Marchland.	145
<i>In caliga militari</i> – držadlo krčahu s vojenským sandálom a aureus Vespasiana pre Tita z rozsiahleho germánskeho sídliska v Kostolišti v Pomoraví.	166
KLÁRA KUZMOVÁ †	
Ancient Routes North of Pannonia in the Light of Roman Products and Amber Artefacts. . .	169
Staroveké cesty severne od Panónie vo svetle rímskych výrobkov a jantárových artefaktov. .	178
IGOR BAZOVSKÝ – KATARÍNA HLADÍKOVÁ – RADOŠLAV ČAMBAL – JÁN RAJTÁR – JAKUB HALAMA – ALENA ŠEFČÁKOVÁ	
Žiarové pohrebisko z doby rímskej v Závode.	179
Das Brandgräberfeld aus der Römischen Kaiserzeit in Závod.	269

BORIS STOKLAS	
Mince a rímsko-provinciálna emailovaná spona z Pustých Sadov	273
Münzen und provinzialrömische Emailfibel aus Pusté Sady	282
VLADIMÍR VARSÍK	
Plastika hlineného vtáčika z doby rímskej zo Žitného ostrova	283
Roman Period earthen bird from Žitný Ostrov	294
DAVID VÍCH – JAN JÍLEK – JIŘÍ KMOŠEK – PETR DAŇHEL	
Provincial-Roman brooches from the hill Žalý in the District of Rakovník. A contribution to the first find of an annular brooch with openwork frame from Bohemia	297
Římsko-provinciální spony z kopce Žalý na Rakovnicku. Příspěvek k nálezů první kruhovitě spony s prolamovaným okrajem z Čech	304
IVANA KVETÁNOVÁ	
Plastika Tráckeho jazdca v zbierkach Archeologického múzea v Bratislave	307
A statuette of a Thracian horseman in the collections of the Bratislava Archaeological Museum	317
MIROSLAVA DAŇOVÁ – KLAUDIA DAŇOVÁ – MICHAL HALINÁR – MICHAL HOFFMAN – TIBOR LIESKOVSKÝ – ANDREJ KOPRIVŇANSKÝ – VALENTÍN SOČUVKA	
Hľadanie rímskeho prístavu. O počiatkoch systematického prieskumu riečného dna Dunaja pri Iži	319
Searching the Roman port. About the beginnings of the systematic exploration of the bottom of the Danube river near Iža	327
VIKTORIA ČIŠŤAKOVÁ – ZDENĚK BENEŠ – ZUZANA ZLÁMALOVÁ CÍLOVÁ – RADEK HANUS – LADISLAV LAPČÁK – ŠÁRKA MSALLAMOVÁ – TOMÁŠ TROJEK	
Interdisciplinárny pohľad na zlaté kování z doby stěhování národů z Kounic	329
Interdisciplinary view on forged gold fittings during the Migration Period in Kounice	352
BEATE MARIA POMBERGER – JÖRG MÜHLHANS – KAYLEIGH SAUNDERSON	
Metallic idiophones of the Early History Period from the archaeological collection of the Slovakian National Museum in Bratislava	355
Ranohistorické kovové idiofóny z archeologickej zbierky Slovenského národného múzea v Bratislave	377
GERTRÚDA BŘEZINOVÁ	
Stredoveký pyrotechnický objekt z Mostnej ulice v Nitre	379
The medieval pyrotechnic feature from Mostná ulica street in Nitra	391
RADOSLAV ČAMBAL – MAREK BUDAJ – JURAJ HRICA	
Súbor nálezov z hradu Teplica	393
Funde von der Burg Teplica	432

RECENZIE / REVIEWS

VLADIMÍR TURČAN

Milan Hrabkovský: Germánsky kniežací dvorec v Milanovciach/Velkom Kýre a jeho
neskoroantický kultúrny kontext..... 437

SAMUEL ŠPANIHEL

Martin Furman: Nové Objavy v Žilinskom kraji I. 438

ŽIAROVÉ POHREBISKO Z DOBY RÍMSKEJ V ZÁVODE¹

IGOR BAZOVSKÝ – KATARÍNA HLADÍKOVÁ – RADOSLAV ČAMBAL –
JÁN RAJTÁR – JAKUB HALAMA – ALENA ŠEFČÁKOVÁ

Keywords: western Slovakia, Záhorie, Závod, Roman period, Germanic cremation burial ground, Roman imports, Przeworsk culture, Wielbark culture, finds of Elbe area origin, brooches, parts of clothes, toilette equipment, coin, militaria, glass, bronze vessels, pottery, terra sigillata.

Abstract: Cremation Burial Ground from the Roman period in Závod. In 2017, in Závod (district of Malacky) during forestry works a destroyed Germanic burial ground dated to the Roman period was found. On the basis of topographical data and composition of finds, it is possible, to identify this burial ground with that mentioned by E. Beninger. The numerous imports from Roman provinces, from areas north of the Carpathian mountains and Elbe area region, show intensive multiregional contacts held by the local community. There is an ongoing discussion whether this is a proof of extensive trade, cultural influence or ethnic transfers. The burial ground dates back to a period comprised between the last third of the 1st century and the 4th century.

1. ÚVOD

V roku 2017 bolo v Závode-Priečnom (okr. Malacky), v polohe Boršička objavené lesnými prácami zničené pohrebisko z doby rímskej (obr. 1). Prvé nálezy, ktoré nálezcovia priniesli archeológom, naznačovali, že pochádzajú z rozrušených germánskych žiarových hrobov z doby rímskej. Pri obhliadke v júni 2017 sa zistilo, že lokalita sa nachádza na odlesnenej ploche, na ktorej už boli vysadené malé borovicové sadenice.

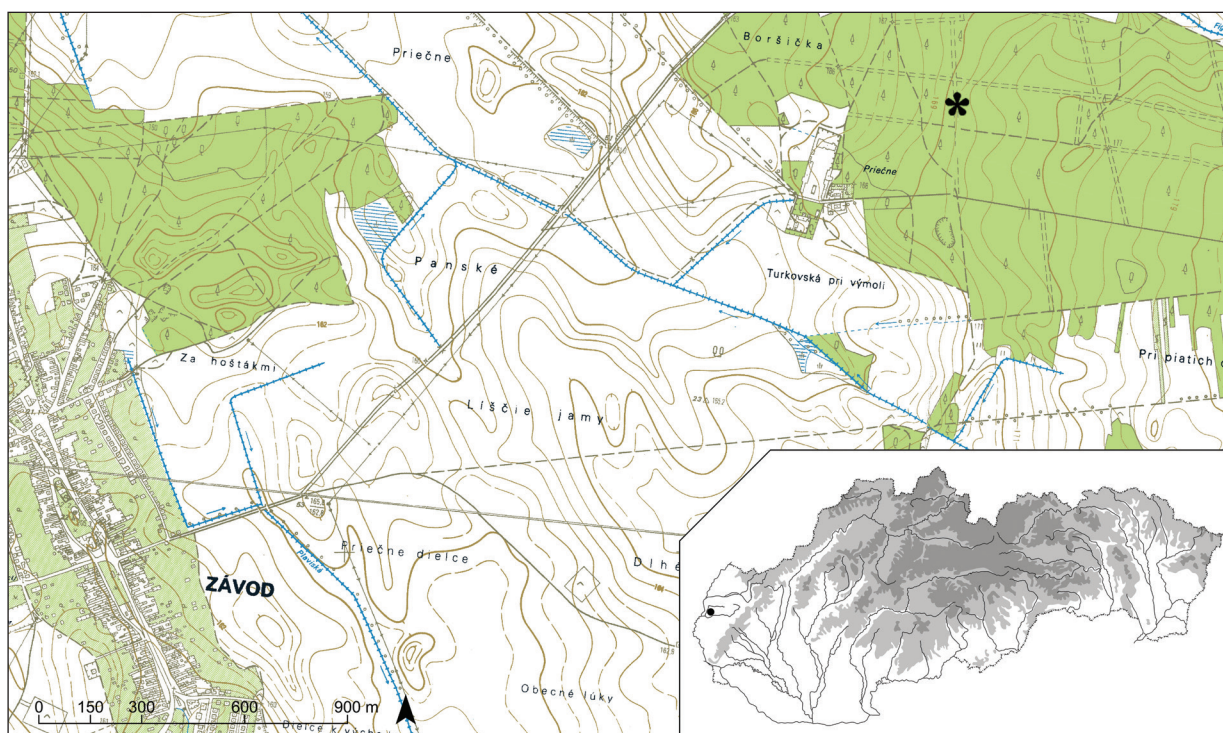
Na povrchu sa nachádzalo množstvo keramických zlomkov z rozrušených urnových hrobov. Miesta ich kumulácie a rozptylu sme zamerali pomocou GPS (Trimble GeoExplorer Geo XH 6000 Series; typ Leica CS10) s cieľom odhadnúť približný rozsah pohrebiska. Na jeseň daného roku sme realizovali menší sondážny výskum so zámerom zistiť intenzitu rozrušenia pohrebiska. Následne sme uskutočnili systematický zber s použitím detektorov kovov s cieľom zachrániť nálezy zo zničených hrobov a presnejšie zistiť celkový rozsah pohrebiska. Výskumom, ako aj zberom sme získali veľké množstvo keramických fragmentov a kovových nálezov. Pozoruhodný je najmä značný počet železných spôn, ktoré sa pomerne dobre zachovali vďaka prepáleniu na pohrebnej hranici

a piesčitej pôde. Takto zachované exempláre sa dochovávajú len výnimočne. K pohrebisku v Závode bola dosiaľ zverejnená len stručná predbežná správa a nedávno boli samostatne publikované aj niektoré zo získaných nálezov (Bazovský *et al.* 2019; Bazovský, v tlači; Rajtár 2018, 67, Abb. 17a–b, 18; 2019; 2020a, 361, Abb. 2: 2, 3).

2. TOPOGRAFIA OSÍDLENIA ZÁVODU A JEHO OKOLIA V DOBE RÍMSKEJ

Obec Závod leží v strednej časti Záhoria a jej kataster siaha na západe k bývalým meandrom rieky Moravy a na východe do zvlneného terénu piesočnatých presypov, dnes zväčša pokrytých vysádzanými borovicami. Archeologické nálezy z viacerých polôh dokladajú osídlenie tohto územia od praveku až po stredovek. Od hraníc Rímskej ríše na Dunaji je síce táto oblasť vzdialená viac než 40 km, ale viedla cez ňu jedna z vetiev Jantárovej cesty. V odbornej literatúre vystupuje Závod od 30. rokov minulého storočia, kedy E. Beninger v jednej zo svojich štúdií zverejnil informáciu o nálezoch pochádzajúcich zjavne zo žiarových hrobov datovaných do doby rímskej. Uvádza, že ich na vyvýšenine východne od obce

¹ Štúdia bola podporená Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0491 a projektom VEGA 2/0139/21 a 2/0035/22. / This study was supported by the Slovak Research and Development Agency on the basis of Contract no. APVV-15-0491 and by the project VEGA 2/0139/21 and 2/0035/22.

Obr. 1. Závod-Priečne. Vyznačenie lokality na základnej mape (grafika: R. Čambal).

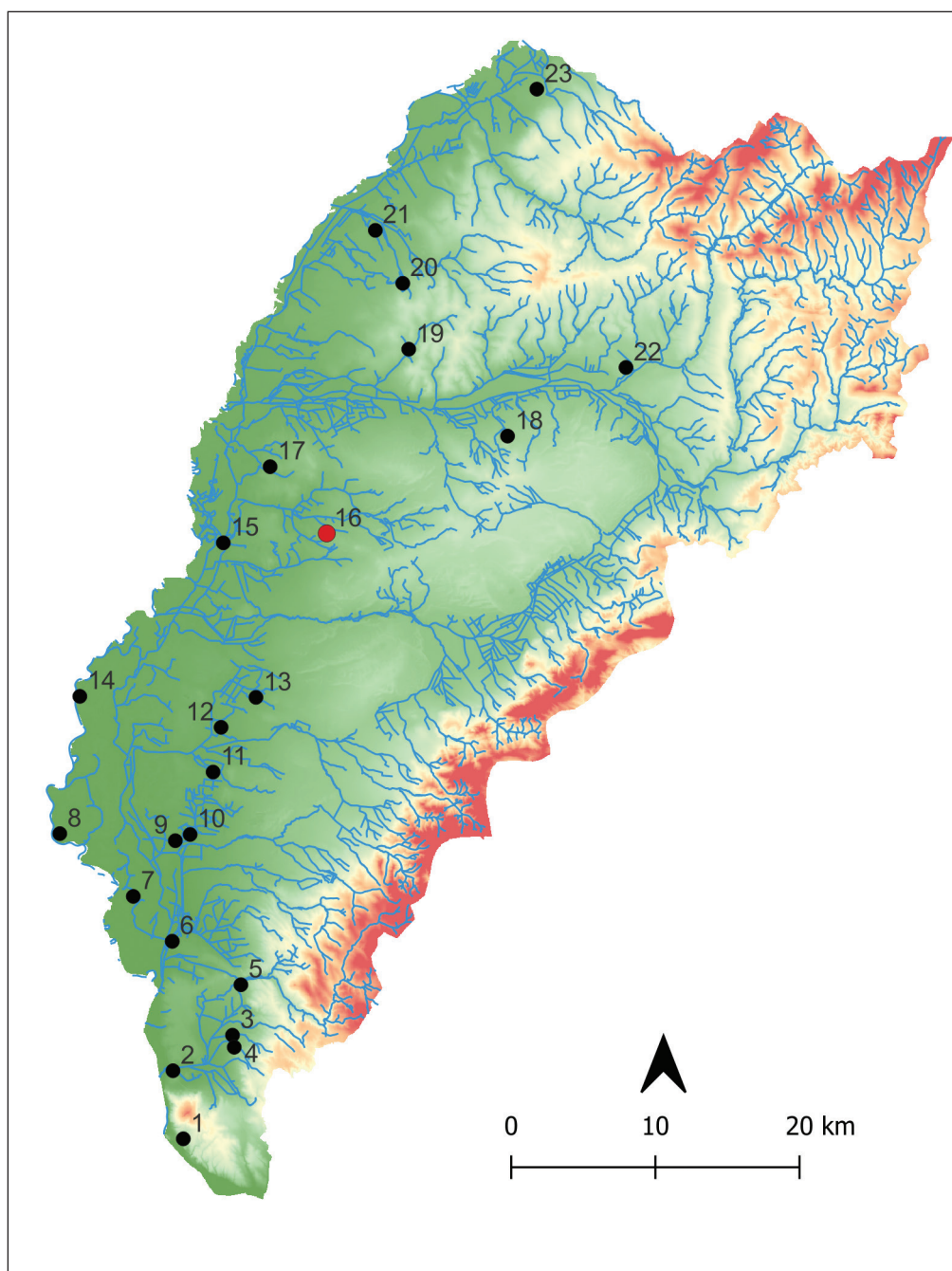
Abb. 1. Závod-Priečne. Kennzeichnung der Fundstelle auf der Basiskarte (Grafik: R. Čambal).

našiel W. Příbyl (neskôr pôsobil ako lesný správca v Bosne), a že ich do Prírodovedného múzea vo Viedni v roku 1889 daroval Franz X. Franz (*Beninger* 1934, 96; 1937, 33). Nálezy sú tu evidované pod inventárnymi číslami 15150–15168 a uvádzané v správe múzea z roku 1888 ako „eine kleine Suite römischer Funde von Zavody bei Lakšar Ujfalu in Ungarn“ (*von Hauer* 1889, 60). Súbor tvoria zlomky rímsko-provinciálnej keramiky, vrátane fragmentov terry sigillaty a germánskej keramiky, spony s valcovitou hlavicou, fragmenty kostených a sklenených predmetov a ďalšie drobné artefakty (*Beninger* 1934, 96–100, Abb. 10–29). Vzhľadom na veľmi podobnú skladbu nálezov a údaj, že sa našli na vyvýšenine východne od obce (údaj je len veľmi všeobecný a mohlo ísť o jednu z vyšších piesočných dún) je veľmi pravdepodobné, že pochádzajú z pohrebiska zisteného v polohe Priečne.

Zo Závodu je známe ešte jedno germánske žiarové pohrebisko, ktoré sa objavilo pri prieskume v extraviláne, v západnej časti katastra v polohe Buchlovská. Z orbou rozrušených hrobov sa tu K. Elschekovi podarilo zozbierať niekoľko kovových nálezov. Sú medzi nimi zastúpené spony

(Almgren 57–61, esovite prehnutá spona, spona s vysokým zachycovačom a fragment pravdepodobne vendickej spony), fragmenty ostrohy, rímskeho kľúča a kovanie opaska. K. Elschek pohrebisko označil ako Závod II a datoval do 1. až 2. storočia (*Elschek* 2014, 124, obr. 12). V lete roku 2012 sa na predpokladanej ploche pohrebiska uskutočnil menší sondážny výskum, ale žiadne hroby ani ich stopy sa nepodarilo odkryť (*Iván/Ölvecký* 2017, 90, 91).

Na susednej polohe Na dieloch sa leteckou prospekciou v roku 1998 podarilo objaviť stopy dočasného rímskeho poľného tábora (*Blažová/Kuzma/Rajtár* 2000, 41). Prvé zbery v tejto polohe potvrdili jej osídlenie vo viacerých epochách, ale priniesli i početný súbor germánskej i rímsko-provinciálnej keramiky, vrátane zlomku terry sigillaty (*Elschek/Marková* 2000). Sondážny výskum v roku 2006 priniesol doklady k datovaniu tábora do obdobia markomanských vojen i o germánskom osídlení polohy v predchádzajúcom a následnom období (*Elschek/Rajtár* 2008, 55). Tieto poznatky potvrdili i ďalšie geofyzikálne merania, sondážne výskumy a systematické zbery, z ktorých pochádza aj unikátny nález

Obr. 2. Záhorie. Mapa pohrebísk z doby rímskej. Legenda: 1. Bratislava-Devín, Farská roľa; 2. Devínska Nová Ves-Slnečná ulica; 3. Bratislava-Záhorská Bystrica, Poľný mlyn; 4. Bratislava-Záhorská Bystrica-Krče; 5. Stupava, intravilán; 6. Zohor, Piesky; 7. Vysoká pri Morave-Jelení Hrb; 8. Vysoká pri Morave-Velký hrud; 9. Láb, Na Výhoni; 10. Láb, Kaplnka sv. Vendelína; 11. Plavecký Štvrtok, Staré Priekopy (?); 12. Kostolište, Niva; 13. Malacky, Od Huszára Dzile; 14. Gajary, Stolička; 15. Závod, Na Dieloch; 16. Závod, Priečne; 17. Sekule, Pláňava; 18. Borský Mikuláš, Hliníky; 19. Smolinské; 20. Gbely, intravilán; 21. Gbely, Kojatín; 22. Senica-Čáčov; 23. Skalica (zdroj dát: ÚGKK SR, autor: K. Hladíková).

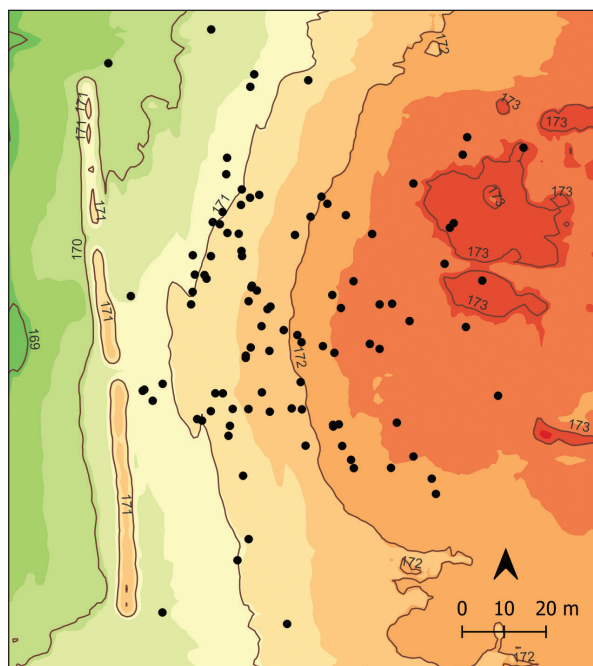
Abb. 2. Záhorie. Karte der Gräberfelder aus der Römischen Kaiserzeit. Legende: 1. Bratislava-Devín, Farská roľa; 2. Devínska Nová Ves-Slnečná ulica; 3. Bratislava-Záhorská Bystrica, Poľný mlyn; 4. Bratislava-Záhorská Bystrica-Krče; 5. Stupava, Intravilán; 6. Zohor, Piesky; 7. Vysoká pri Morave-Jelení Hrb; 8. Vysoká pri Morave-Velký hrud; 9. Láb, Na Výhoni; 10. Láb, Kaplnka sv. Vendelína; 11. Plavecký Štvrtok, Staré Priekopy (?); 12. Kostolište, Niva; 13. Malacky, Od Huszára Dzile; 14. Gajary, Stolička; 15. Závod, Na Dieloch; 16. Závod, Priečne; 17. Sekule, Pláňava; 18. Borský Mikuláš, Hliníky; 19. Smolinské; 20. Gbely, Intravilán; 21. Gbely, Kojatín; 22. Senica-Čáčov; 23. Skalica (Datenquelle: ÚGKK SR, Autor: K. Hladíková).

rímskej skladacej stoličky (Rajtár 2020b, 47–53; Rajtár/Hüssen 2021).

Povrchovou prospekciou sa zistilo osídlenie v mladšej dobe rímskej aj východne od obce v polohe Na lúčkach (Barta et al. 2014). Ďalšie germánske sídlisko z 1.–4. storočia objavené v nevelkej vzdialenosti od pohrebiska dokladajú dosiaľ nepublikované nálezy pri osade Húšky v katastri obce Borský Svätý Jur. Osídlenie v dobe rímskej indikujú aj nálezy mincí. Z okolia sídliska pri Húškach boli najnovšie publikované mincové nálezy z dvoch polôh – jedna sa nachádza juhovýchodne od Húšok, druhá južne od Trajliniek v katastri Moravského Svätého Jána (Budaj/Stoklas 2021, 185, obr. 1). Nález ojedinelej mince – antoniniána cisára Carina (283–285) sa uvádza z polohy Dúbrava (Eisner 1937; Elschek 2007, 143), ďalšia minca – bronzová razba neznámeho cisára s lúčovitou korunou, je známa z polohy Zbrodky (Ondrouch 1956, 280 a 287, č. 38; 301, obr. 3, č. 13).

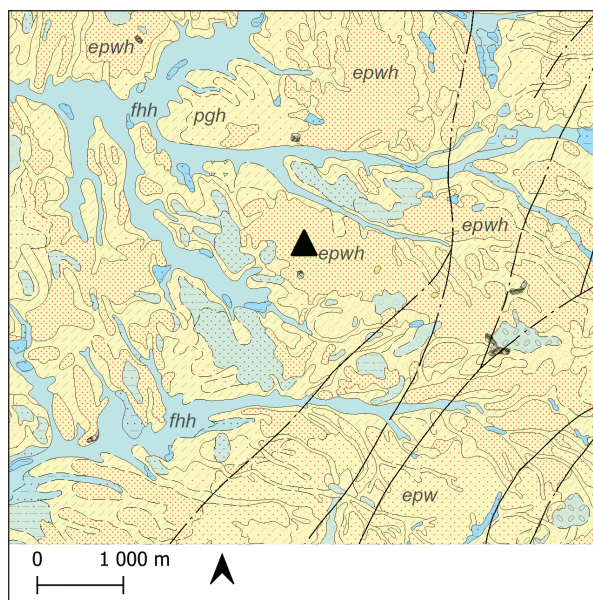
3. POHREBISKO ZÁVOD A JEHO POSTAVENIE V KONTEXTE ŽIAROVÝCH POHREBÍSK NA ZÁHORÍ

V priestore Záhoria sú germánske pohrebiská zväčša preskúmané len čiastkovo (Malacky, Láb – pozri Hladíková 2019) a zároveň sú do značnej miery zničené poľnohospodárskou a lesohospodárskou činnosťou. Systematické výskumy tu prebiehali výnimočne, často ich identifikácii napomohli náhodné nálezy pochádzajúce z jedného, či dvoch žiarových hrobov (Hladík/Hladíková 2020). V poslednej dobe pribudli k celkovému počtu identifikovaných pohrebísk viaceré lokality, okrem tu analyzovaného pohrebiska v Závode (Bazovský et al. 2019), bolo detailnejšie skúmané pohrebisko v Sekuliach s vyše 44 preskúmanými žiarovými hrobmi (Iván/Ölvecký/Rajtár 2019 – počiatky pochovávaní okolo polovice 1. storočia, väčšina 2. storočia až B2/C1) a lesohospodárskymi aktivitami zničené, zatiaľ nepublikované pohrebiská z Gbelov (Hladík et al. v príprave) a z Kostolišťa (Elschek/Hladíková/ Dragonidesová v príprave; Hladík/Hladíková 2020; 2022). Stručné informácie poskytuje aj zatiaľ čiastočne publikované žiarové pohrebisko zo Zohora

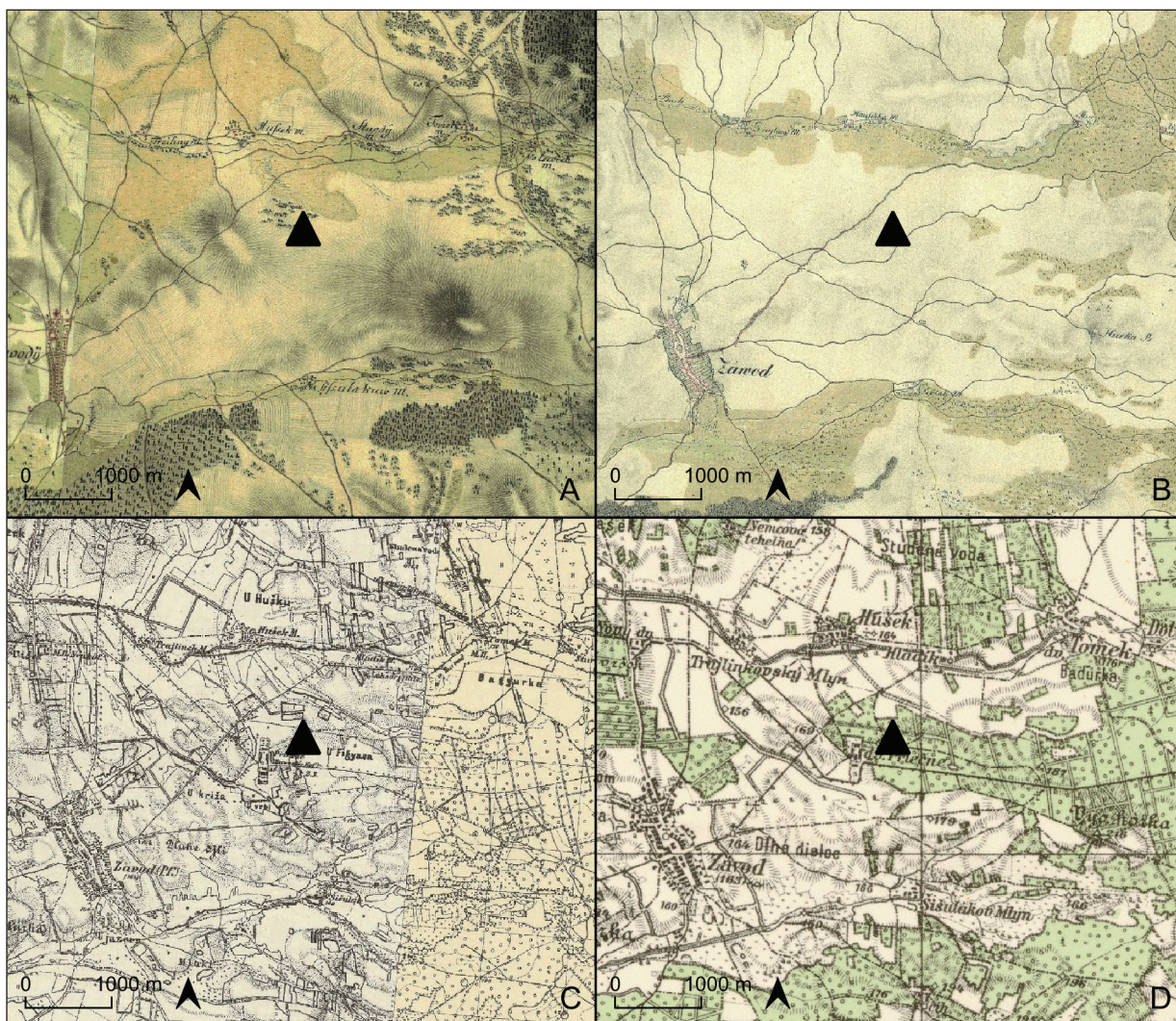
Obr. 3. Závod-Priečne. Hypsometrická mapa lokality so zameranými nálezmi (zdroj dát: ÚGKK SR, autor: K. Hladíková).

Abb. 3. Závod-Priečne. Hypsometrische Karte der Fundstelle mit eingemessenen Funden (Datenquelle: ÚGKK SR, Autor: K. Hladíková).

Obr. 4. Závod-Priečne. Geologická mapa širšieho okolia lokality (zdroj dát: ŠGÚ DŠ, autor: K. Hladíková).

Abb. 4. Závod-Priečne. Geologische Karte der breiteren Umgebung der Fundstelle (Datenquelle: ŠGÚ DŠ, Autor: K. Hladíková).

Obr. 5. Poloha lokality na historických mapách. Legenda: A – Vojenské mapovanie I. (1769–1784), B – Vojenské mapovanie II. (1819–1858), C – Vojenské mapovanie III. (1875–1883), D – špeciálne mapy 1: 75 000 (vydávané do 50. rokov 20. storočia; zdroj dát: Ministerstvo životného prostredia NIPI, autor: K. Hladíková).

Abb. 5. Lage der Fundstelle an historischen Karten. Legende: A – I. Militärkartierung. (1769–1784), B – II. Militärkartierung (1819–1858), C – III. Militärkartierung (1875–1883), D – Spezialkarten 1: 75 000 (wurden bis zu den 50-ger Jahren des 20. Jh. herausgegeben; Datenquelle: Umweltministerium NIPI, Autor: K. Hladíková).

datované orientačne do 1. až 2. storočia (Elschek 2014, 48). K pomerne nedávno preskúmaným možno zaradiť aj štyri žiarové hroby z prvej polovice 3. storočia objavené pri stavbe hotela v centre Stupavy, ktoré boli pôvodne súčasťou väčšieho pohrebiska (Turčan/Šefčáková 2011). Určitú indíciu o existencii pohrebiska poskytuje aj nový nález osamoteného poškodeného žiarového hrobu v Bratislave-Záhorskej Bystrici (Jelínek et al. 2019), okrem už odtiaľto známeho nález hrobu publikovaného L. Kraskovskou (1965b). Pomerne nízky počet identifikovaných pohrebísk súvisí do značnej miery s aktuálnym stavom výskumu (obr. 2).

Pohrebisko je situované vo východnej časti extravilánu obce Závod (poloha Boršička pri osade Priečne), ktorá sa nachádza v centrálnej časti Záhoria (obr. 1, 2). Región Záhoria je v tejto oblasti sčasti zalesnený borovicovými a zmiešanými borovicovo-dubovými lesmi, z ktorých mnohé vysádzali umelo od 17. storočia. Borovice predstavovali výraznú súčasť zmiešaných lesov na Záhorskej nížine už v priebehu subboreálu (Katkinová 1994, 337; Krippel 1990, 35).

Pohrebisko sa rozprestiera na západnom úpätí nízkej vyvýšeniny (pieskovej duny), ktorá mierne stúpa východným smerom a dosahuje výšku

167 až 173 m n. m. (obr. 3). Geologické podložie tu tvoria eolické jemnozrnné kvartérne nevápnité piesky (obr. 4). Pohrebisko a jeho okolie pokrýval borovicový les, ktorý bol v roku 2017 na ploche približne 140 x 100 m vypílený. Na prvom (1769–1784), druhom (1819–1858) a ešte ani na treťom (1872–1883) vojenskom mapovaní nie je v tomto priestore vyznačený les. Na neskorších mapách z 20., 30. a 50. rokov 20. storočia je už v okolí Priečného zaznamenané zalesnenie (je teda možné, že prvé nálezy, ktoré získal W. Příbyl a publikoval E. Beninger sa našli práve pri výsadbe lesa koncom 19. storočia). Na týchto mapách je vyznačený i malý potok južne od Priečného, dnes je najbližším vodným tokom Lakšársky potok pri Húškach, vzdialený od pohrebiska približne 1 km (obr. 5).²

Najbližšie lokalizované sídelné areály datované do doby rímskej predstavuje zatiaľ systematicky neskúmané sídlisko patriace do katastra obce Borský Svätý Jur (1.–4. storočie), ktoré sa nachádza od pohrebiska vo vzdialenosti približne 600–700 m severozápadným smerom. Ďalšie sídlisko z mladšej doby rímskej je situované v polohe Lúčky v extraviláne obce Závod (*Barta et al. 2014*), ktoré bolo taktiež identifikované len povrchovým prieskumom a nachádza sa od pohrebiska vo vzdialenosti približne 2,6 km. Sídlisko v polohe Buchlovská zo staršej a mladšej doby rímskej leží vo vzdialenosti 7 km. K najbližšie situovaným germánskym pohrebiskám patrí pohrebisko označené ako Závod II (*Elschek 2014*, 124, obr. 12) vzdialené 7 km a ďalšie germánske žiarové pohrebisko skúmané v katastri obce Sekule (*Iván/Ölvecký/Rajtár 2019; Rajtár et al. 2019*), ktoré leží vo vzdialenosti 6,5 km od pohrebiska v Závode.

Čo sa týka priestorovej distribúcie pohrebných areálov z doby rímskej v regióne Záhoria, väčší počet žiarových pohrebísk je dokumentovaný hlavne v priestore južného Záhoria (obr. 2), čo zrejme súvisí so stavom výskumu. Datovanie pohrebísk spadá dominantne do staršej doby rímskej, na niektorých lokalitách pretrvávajú pochovávanie aj v mladšej dobe rímskej. Pohrebiská boli situované na vyvýšeninách v blízkosti sídlisk. Nachádzajú sa vo vzdialenosti zhruba do

Obr. 6. Závod-Priečne. Plán lokality na podklade dát z LLS (zdroj dát: ÚGKK SR, vizualizácia SvF T. Lieskovský, autor: K. Hladíková).

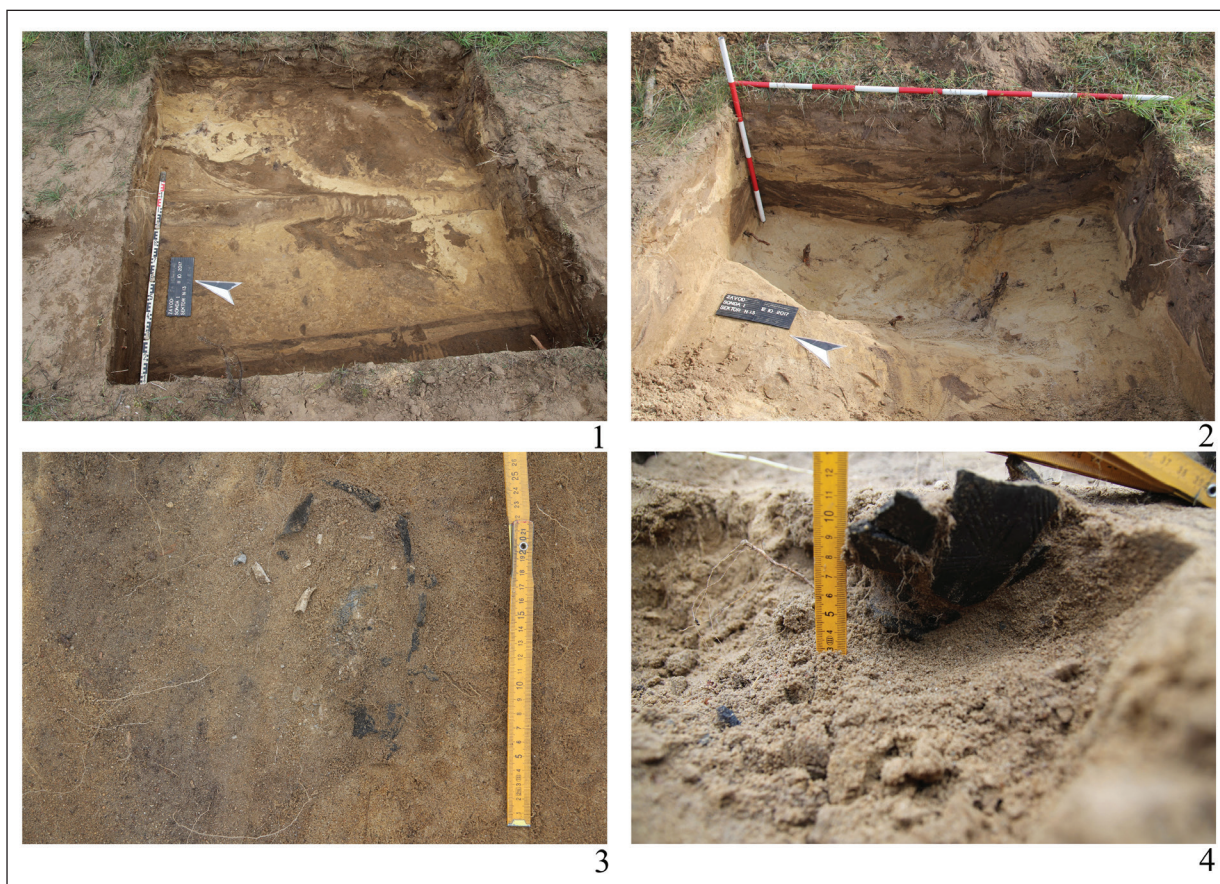
Abb. 6. Závod-Priečne. Plan der Fundstelle auf Basis der Daten von LLS (Datenquelle: ÚGKK SR, Visualisierung SvF T. Lieskovský, Autor: K. Hladíková).

500–700 m od sídlisk (výnimočne bližšie), preto je vysoko pravdepodobné, že k pohrebisku Závod-Priečne patrilo spomínané sídlisko v katastri Borského Sv. Mikuláša, ktoré je datované podobne ako skúmané pohrebisko. Dokumentované vzdialenosti medzi samotnými pohrebiskovými areálmi navzájom v priestore južného Záhoria (3 km) umožňujú predpokladať existenciu väčšieho počtu pohrebiskových areálov aj v priestore medzi Závodom a Sekulami.

4. POSTUP A METÓDA VÝSKUMU

Ako sme uviedli v úvode, pri prvých obhliadkach v júni roku 2017 sme zistili, že východne od obce Závod v polohe Boršička, v strede borovicového lesa bola odlesnená plocha. Po vyťažení dreva buldozérmi tu boli zhrnuté zvyšky pňov a koná-

² Kanál Figaš sme nebrali do úvahy, vychádzali sme z II. vojenského mapovania.

Obr. 7. Závod-Priečne. Archeologický výskum. Legenda: 1, 2 – sonda I, 3, 4 – narušený žiarový hrob (foto: J. Rajtár).
Abb. 7. Závod-Priečne. Archäologische Grabung. Legende: 1, 2 – Suchschnitt I, 3, 4 – gestörtes Brandgrab (Foto: J. Rajtár).

rov spolu s vrchnou vrstvou pieskovej pôdy do dvoch násypových valov, ktoré sa tiahli v severojužnom smere. Jeden z nich bol navrhovaný približne v strede odlesnenej plochy, druhý v rovnakom smere bližšie k jej západnému okraju (obr. 6). Vo východnej časti plochy boli už v radoch vysadené mladé borovicové sadenice.

Vo východnom vale a vo východnej časti plochy sa na povrchu nachádzali roztrúsené črepy z rozrušených urien žiarových hrobov a miestami i vo forme menšej kumulácie. Na tejto ploche sme už vtedy pomocou detektoru kovov vyzbierali aj niekoľko kovových nálezov. Miesta týchto nálezov sa fixovali v súradniciach pomocou GPS. Na ploche za stredovým valom, ani za západným valom sa nálezy už nevyskytovali.

Na jeseň v tom istom roku sme pred uskutočnením sondážneho výskumu vo východnej časti odlesnenej plochy vytýčili štvorcovú vymeriavaciu sieť orientovanú pozdĺžnou osou podľa lesnej

cesty približne v smere S–J do sektorov o rozmeroch 5 x 5 m. Sektory v S–J smere sme označili arabskými číslami 10–20, sektory v smere Z–V veľkými písmenami K–S. S ohľadom na sadenice mladých borovic sme v blízkosti stredového valu v juhovýchodnom rohu sektoru 12/M vytýčili zisťovaciu sondu č. 1 o rozmeroch 2 x 2 m. Ďalšie výskumné sondy sme vytýčili tesne vedľa lesnej cesty. Sonda č. 2 o rozmeroch 5 x 1 m pri východnom okraji sektoru 13/Q, ďalšia sonda č. 3 o rovnakých rozmeroch 5 x 1 m o niečo severnejšie pri západnom okraji sektoru 11/R (obr. 9).

Najskôr sme skúmali štvorcovú sondu č. 1, ktorej plochu sme postupne prehlbovali po 10–15 cm technických vrstvách a následne začistili, prehľadli detektorom kovov a zdokumentovali. Vo vrstvách sa v sekundárnej polohe nachádzali zväčša len zlomky keramických nádob. Postupne sa ukázalo, že v tejto časti bol terén v celej plo-

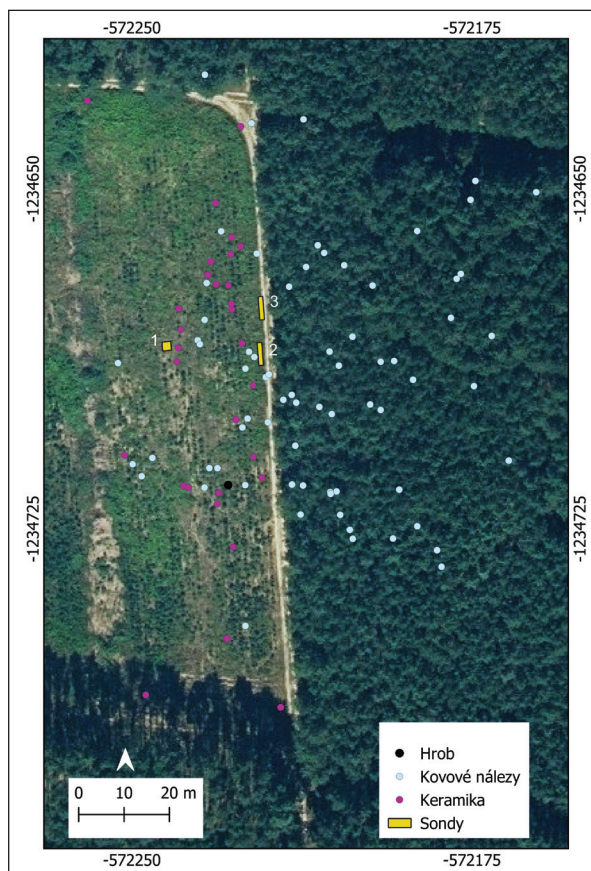
Obr. 8. Závod-Priečne. Archeologický výskum. Legenda: 1, 3 – sonda II; 2, 4 – sonda III (foto: J. Rajtár).

Abb. 8. Závod-Priečne. Archäologische Grabung. Legende: 1, 3 – Suchschnitt II; 2, 4 – Suchschnitt III (Foto: J. Rajtár).

che rozrušený vytrhaním pňov a koreňov stromov až do úrovne pieskového podlažia. V hĺbke 50–60 cm sa na dne sondy po začistení objavili ešte dva paralelné, 20–30 cm široké pásy po veľmi hlbkej orbe pre výsadbu nových sadeníc. Po vyhlbení sondy až po pieskové podlažie do hĺbky 60–80 cm bolo zrejmé, že na odlesnenej ploche, na ktorej sa nachádzalo pohrebisko, boli týmto spôsobom fakticky úplne zničené nálezové situácie (obr. 7: 1, 2).

Rovnakým spôsobom sme skúmali aj sondy č. 2 a 3 vytýčené pozdĺž lesnej cesty. Pri ich hĺbení sa ukázalo, že aj v tejto časti bol terén odstraňovaním pňov a orbou úplne zničený až po pieskové podlažie do hĺbky 60–70 cm (obr. 8). V rámci technických vrstiev sa v sekundárnej polohe nachádzali hlavne črepy, zjavne z urien, ale našlo sa aj niekoľko fragmentov skla a drobných kovových predmetov – bronzová ihla a železný nit z hrebeňa (tab. XVIII: 21, 24).

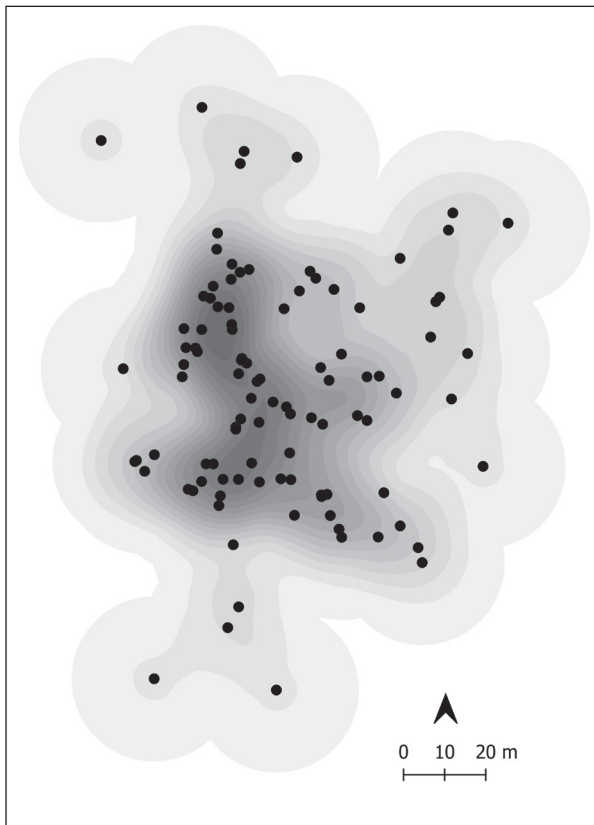
Súbežne so sondážnym výskumom sme na celej odlesnenej ploche, na lesnej ceste aj na okraji príslušného hustého lesného porastu realizovali systematický zber aj za pomoci detek-

Obr. 9. Závod-Priečne. Priestorová distribúcia nálezov a hrobu 1 na podklade ortofotomozaiky (zdroj dát: ÚGKK SR, autor: K. Hladíková).

Abb. 9. Závod-Priečne. Räumliche Distribution der Funde und des Grabes 1 auf Basis der Ortofoto-Mosaik (Datenquelle: ÚGKK SR, Autor: K. Hladíková).

torov kovov. Miesta nálezov sme zamerali pomocou GPS. Neskôr sme uskutočnili systematický prieskum s použitím detektorov kovov aj v príslušnom hustom, približne 30 ročnom lesnom poraste vysadenom v pravidelných radoch východne od odlesnenej a zameranej plochy. Aj v tomto lese sa podarilo zozbierať pomocou detektorov kovov viaceré nálezy. Kvôli vegetácii sa miesta nálezov nedali zamerať pomocou GPS, tak sme aspoň pomocou pásma približne zaznamenali vzdialenosť od západného okraja lesa pri lesnej ceste. Kovové nálezy sme našli ešte aj vo vzdialenosti 55 až 70 m od lesnej cesty. Na základe rozptylu takto zameraných nálezov možno usudzovať, že zničené germánske žiarové pohrebisko v Závode sa rozkladalo v okruhu s priemerom okolo 150 m, teda približne na ploche 1,76 ha (obr. 9, 10).

Obr. 10. Závod-Priečne. Zobrazenie hustoty nálezov v rôznych častiach pohrebiska (interpolovaný povrch – metóda Kernel density; autor: K. Hladíková).

Abb. 10. Závod-Priečne. Darstellung der Funddichte in verschiedenen Teilen des Gräberfelds (Interpolierte Oberfläche – Methode Kernel Density; Autor: K. Hladíková).

5. ŽIAROVÝ HROB

Pri systematickom prieskume na odlesnenej a vytýčenej ploche sa okrem jednotlivých nálezov približne v jej strede (sekt. 15/O–P) na povrchu črtalo zoskupenie črepov uchovávajúce tvar časti nádoby. Po začistení nálezovej situácie sa ukázalo, že ide o zvyšok orbou porušeného žiarového hrobu (č. 1). V pôvodnej polohe sa tu zachoval väčší fragment keramickej urny i s časťou jej obsahu (obr. 7: 3, 4; tab. XXI: 1). Urnu aj s okolitou zeminou sme kompaktné vyzdvihli a prehliadli, aj s preplavením, až v laboratórnych podmienkach. V jej výplni sa našli prepálené zvyšky ľudských kostí, žiarom deformované vinutie zo striebornej spony (tab. XV: 22), kúsok živice, sklenený zliatok (korálik?), dva zlomky z kostených resp. parohových krúžkov (tab. XVI: 10, 11) a železné fragmenty.

5.1 ANTROPOLOGICKÁ ANALÝZA KOSTROVÝCH ZVYŠKOV ZO ŽIAROVÉHO HROBU

Pozostatky spálených kostí zo žiarového hrobu tvoria úlomky o hmotnosti 610 g. Ich veľkosť sa pohybuje najčastejšie v intervaloch do 15 mm (veľmi malá) a 16–25 mm (malá), niektoré sú deformované. Farba úlomkov je rôzna, zodpovedá spáleniu II. až V. stupňa (čiastočne nedokonalé až kriedovité spálenie). Prejavujú sa sfarbením od čierneho (teplota okolo 400 °C) cez modrošedé až po prevažujúce mliečno biele a sýto biele s bielymi lomami. Niektoré úlomky majú keramický charakter. Na kostiach vidno parabolicky prebiehajúce praskliny, ktoré sa objavujú pri teplote od 750 °C a eliptické série zaoblených prasklín charakteristické pre spaľovanie čerstvej kosti, prípadne ešte chránenej mäkkým tkanivom.

Pozostatky by podľa podobnej morfológie mohli pochádzať z rôznych častí tela (z lebky, stavcov, z končatín, najmä z diafýz dlhých kostí a z panvy). Bližšie identifikovať ich však nie je možné.

Najvýraznejšie úlomky pochádzajú z vretenných kostí (*radius*, lateralitu nemožno odhadnúť) z predlaktia: drobný úlomok hlavice jednej vretennej kosti, poškodená proximálna časť (dĺžka 26 mm) s tenšou kompakťou – hlavica (*caput radii*, sagitálny (?) priemer 17 mm) s prirastenou epifýzou a zvyškom *collum radii* z druhej kosti, a časť diafýzy (dĺžka 63 mm, transverzálny priemer 9 mm, sagitálny priemer 8 mm). Ďalej sa našli proximálne časti veľmi gracilných dvoch zrejme druhých článkov prstov ruky.

Podľa rozmerov aj so zohľadnením úbytku hmotnosti vplyvom teploty by mohlo ísť skôr o dospelú, možno mladšiu, ženu.

5.2 OSTATNÉ NÁLEZY ZVYŠKOV ŽIAROVÝCH HROBOV

Zvyšky ďalších rozrušených žiarových hrobov sa našli v rôznych hĺbkach (0–65 cm) aj v sonde 1, v sektore N13; v sonde 2, v sektore Q18 a v sonde 3, v sektore R11. Ide však o nevelký počet často malých úlomkov (16–25 cm), ktoré pochádzajú z rôznych častí tela (z lebky a dlhých kostí), ale nemožno ich bližšie identifikovať. Ich mliečno

biela až sýto biela farba zodpovedá dokonalému až kriedovitému spáleniu (IV. a V. stupeň) a teplote 650 až 800 °C.

Najviac spálených úlomkov (152 g) sa našlo v sonde 3 (sektor R11), z toho prevažná väčšina (128 g) v hĺbke 30–60 cm. Pár úlomkov tu dosahuje dĺžku 43–50 mm, ale ide najčastejšie o pozdĺžne úzke pozostatky diafýz dlhých kostí, z ktorých je možné približne odhadnúť, že pochádzajú z kostí dolných končatín (*femur*, *tibia*, *fibula*). Jeden drobný úlomok možno identifikovať ako gracilný *processus articularis dx.* z mandibuly (šírka 10 mm). Pozostatky by mohli naznačovať, že patria nedospelému jedincovi alebo žene, avšak sú nedostatočne preukazné resp. reprezentatívne. Zo sondy 2 (sektor Q18) pochádza 47 g najčastejšie malých úlomkov a zo sondy 1 (sektor N13) 43 g.

6. VYHODNOTENIE NÁLEZOV

S výnimkou nálezov z narušeného žiarového hrobu boli všetky nálezy objavené v sekundárnej polohe bez nálezového kontextu. Okrem fragmentárne zachovanej keramiky sú zastúpené spony a iné kovové súčasti odevu, toaletné predmety, militáriá, nástroje, kovové časti nábytku a fragmenty bronzových a sklenených nádob.

6.1 SPONY

Spony tvoria najväčšiu časť kovových predmetov – odhliadnuc od 15 kusov fragmentov z vinutia sa našlo cca. 130 celých spôn a ich častí. Výnimočnosťou nálezového súboru je, že sa vďaka piesčitej pôde zachovali aj železné spony, ktoré sa pri povrchových prieskumoch objavujú skôr ojedinele, čo je spôsobené jednak rýchlym korodovaním železa v ornici, jednak jeho diskrimináciou pri vyhľadávaní pomocou detektora kovov. Nápadná je absencia najstarších typov spôn z 1. storočia a dominancia tvarov charakteristických pre mladšiu fázu stupňa B2 a pre stupeň B2/C1, hoci sa vyskytujú aj mladšie tvary. Spony členíme podľa ich pôvodu na rímsko-provinciálne a germánske. V skupine germánskych spôn sú výrazne zastúpené tvary, ktoré majú pôvod v oblasti przeworskej a wiel-

barskej kultúry, ako aj v polabskej kultúrnej oblasti. Nemusí však ísť o importy – výrazná koncentrácia niektorých typov, ktorá je porovnateľná s koncentráciou v oblasti ich pôvodu, naznačuje, že mohli byť vyrábané aj v oblasti stredodunajského barbarika.

6.1.1 Rímsko-provinciálne spony

a/ Spona s dvomi uzlíkmi na lučíku

Jediným zachovaným exemplárom tohto typu je nôžka striebornej spony, na ktorej sa napriek žiarom poškodenému povrchu zachovala na zadnej strane výzdoba radom jamiek (tab. I: 1). Možno ju len približne priradiť k tvarom A 236k, A 236l a 236m J. Garbscha a datovať na koniec 1. a do prvej polovice 2. storočia (Garbsch 1965, 39–42).

b/ Výrazne členené spony

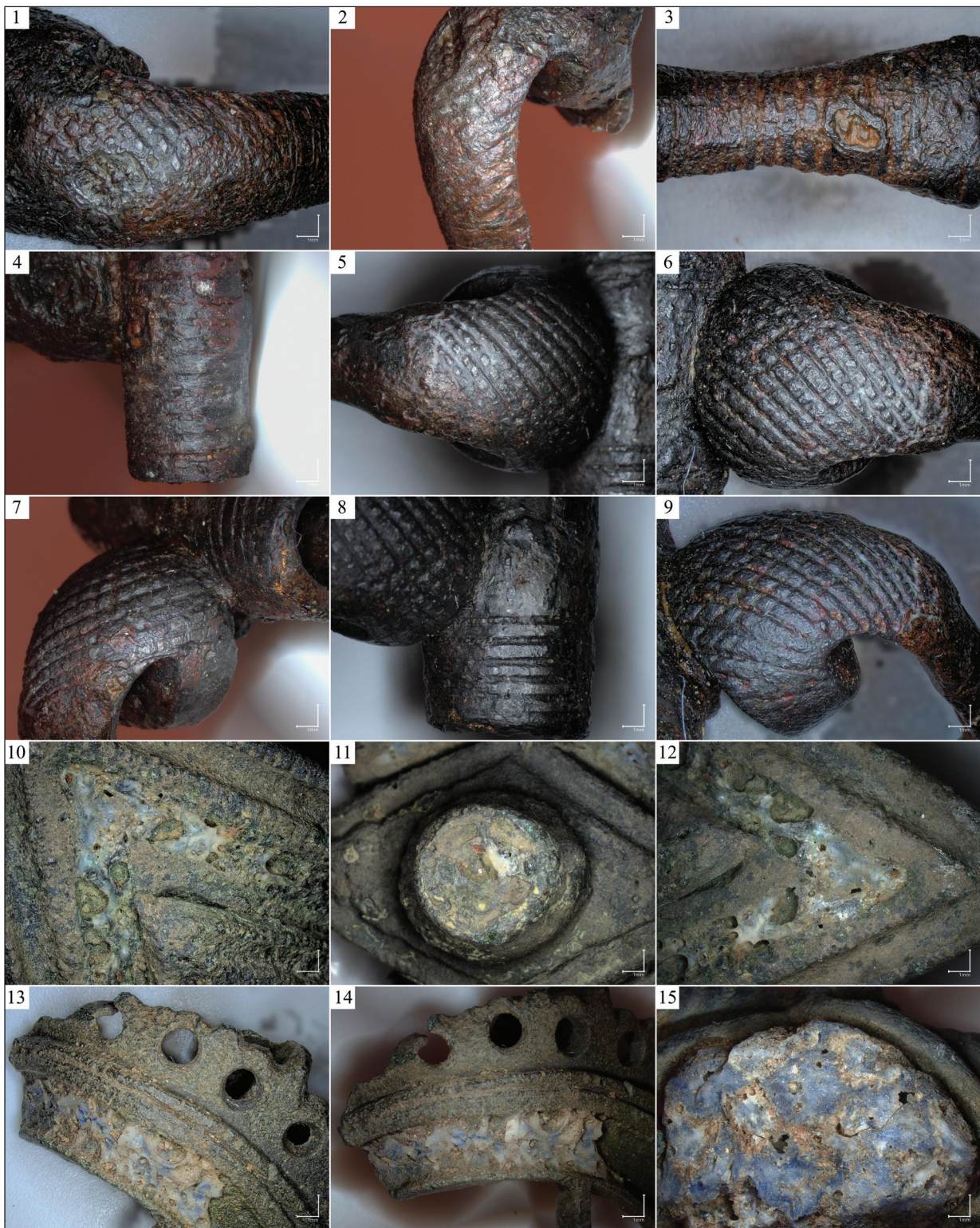
Medzi nálezmi týchto bronzových spôn absentujú staršie typy jednodielnej konštrukcie. Ich typologickým pokračovateľom sú dvojdielne spony tvarov Almgren 70–73. Sem patrí fragment z lučíka a vinutia bronzovej spony (tab. I: 2).

Ďalšie dve spony sa líšia absenciou opornej doštičky. Žiarom deformovaný exemplár s uzlíkom členeným na dve rebrá je blízky tvaru Almgren 83 (tab. I: 3), zatiaľ čo menší fragment zo strednej časti lučíka s úzkym uzlíkom pravdepodobne patrí tvaru Almgren 84 (tab. I: 4). Oba tvary možno datovať v rámci mladšej fázy stupňa B2 a stupňa B2/C1.

c/ Panónske trúbkovité spony

Podľa celkového stvárnenia možno k rímsko-provinciálnym trúbkovitým sponám zaradiť bronzovú sponu dvojdielnej konštrukcie, so strechovite hraneným lučíkom a nôžkou. Nôžka je zdobená šikmými líniami a ukončená guľovitým gombíkom. Trúbkovitá hlavica, široký sploštený uzlík a ukončenie nôžky majú žliabky pôvodne zdobené strieborným perlovcovým drôtikom, ktorého zvyšok sa zachoval na hlavici. (tab. I: 5).

Z druhej bronzovej spony dvojdielnej konštrukcie sa zachoval len malý fragment z drobnej trúbkovitej hlavice (tab. I: 6). Obe môžeme datovať do 2. storočia.

Obr. 11. Závode-Priečne. Detaily spôn: 1-4 – tab. I: 7; 5-9 – tab. I: 9; 10-12 – tab. II: 5; 13, 14 – tab. II: 6; 15 – tab. II: 7 (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).

Abb. 11. Závode-Priečne. Fibeldetails: 1-4 – Taf. I: 7; 5-9 – Taf. I: 9; 10-12 – Taf. II: 5; 13, 14 – Taf. II: 6; 15 – Taf. II: 7 (Foto: B. Gábriková, Grafik: R. Čambal).

Ďalšie tri takmer identické exempláre sú vyrobené zo železa a majú vinutie vložené v rúrkovitom priečne ryhovanom puzdre. Povrch je na hlavici a hornej časti lučíka zdobený križujúcimi sa ryhami, na dolnej časti lučíka a nôžke priečnymi ryhami (obr. 11: 1–9; tab. I: 7–9). Röntgenovo-fluorescenčná analýza tretej zo spôn ukázala prekvapivý výsledok – v hornej časti lučíka doložila prítomnosť cínu, čo naznačuje, že ryhy boli vyplnené týmto materiálom. Podobné železné spony poznáme z nášho územia z neďalekého pohrebiska v Sekuliach (*Iván/Ölvecký/Rajtár 2019*, 240, obr. 7: 2) a z pohrebiska v Hronovciach (*Beljak/Beljak Pažinová/Kučeráková 2019*, 269, tab. IV: 4). Podrobnejšie sa týmto sponám venoval J. Rajtár, ktorý spony považuje na základe ich rozšírenia a výzdoby za rímsko-provinciálne výrobky vyrábané pravdepodobne v Siscii a datuje ich okolo polovice, resp. do druhej polovice 2. storočia (*Koščević 1980*, 48, tab. XXI: 154, 155; *Rajtár 2020a*, 10).

d/ Rímsko-provinciálne kolienkovité spony

Všetky tri rímsko-provinciálne bronzové kolienkovité spony patria najrozšírenejšiemu typu s polkruhovou platničkou so špirálovým vnutím s vonkajšou tetivou a vysokým úzkym zachyčovačom. Tento typ spôn je v provinciách rozšírený najmä pozdĺž rímskeho limitu pričom spony na hornogermánsko-rétskom limite sa líšia vnutím s vnútornou tetivou (*Böhme 1972*, 19). Preto sú niekedy označované ako vojenské spony, hoci sú rozšírené aj na civilných sídlach a početne sa vyskytujú aj v susednom barbariku. Na žiadnej z platničiek spôn zo Závodu nie je badateľná výzdoba, čo však môže súvisieť so stavom ich zachovalosti. Len jedna spona má úplné telo (tab. II: 1). Zvyšné dve sú zachované len čiastočne a boli zdeformované pri kremácii (tab. II: 2, 3). Nezdobené kolienkovité spony s polkruhovou platničkou sú označované ako Jobst 13D. V provinciách sú datované od druhej štvrtiny 2. do druhej polovice 3. storočia – podobne ako tvarovo identické spony Jobst 13C, ktoré sa líšia len výzdobou na platničke (*Jobst 1975*, 65–67). V stredodunajskom barbariku, kde sa početne vyskytujú na rímskych opevneniach z obdobia markomanských vojen (Iža, Mušov), sú ich nálezy datované

do horizontu B2/C1, resp. do druhej polovice 2. storočia a začiatku 3. storočia (*Droberjar 2012*, 123; *Olędzki 2007*; *Zeman 2017*, 78).

e/ Emailované doštičkovité spony

Tri emailované bronzové spony sú poškodené a nesú stopy po kremačnom žiari. Veľká kosoštvorcová spona s gombíkom uprostred je neúplná – v jednom zo žliabkov sa zachovali zvyšky spečeného modrého emailu (obr. 11: 10–12; tab. II: 5).

Pomerne zriedkavým provinciálnym tvarom doštičkových spôn je fragment kruhovej spony s otvorom v strede a s kruhovými otvormi po obvodě, na ktorej sú tiež badateľné stopy emailu (obr. 11: 13, 14; tab. II: 6). Podľa otvoru v strede by sme ju mohli priradiť k Rihovej typu 7.12, ktorá ho datuje do 2. storočia (*Riha 1994*, 160, Taf. 18: 2825). Kruhové otvory po obvodě má aj spona z Lábu zdobená viacfarebným emailom, ktorá sa však líši zvýšeným stredom (*Elschek 2017a*, 172, obr. 4: 4; 5: 4; *Elschek/Drahošová 1998*, 53, obr. 20: 5).

Ďalšia kruhová spona sa od predchádzajúcich odlišuje zapínacím zariadením so špirálovým vnutím. Spona je silne deformovaná žiarom a zdobená šachovnicovým vzorom (obr. 11: 15; tab. II: 7). Podobnú sponu, tiež poškodenú ohňom, poznáme z hrobu 157 z pohrebiska v Očkove (*Kolník 1965*, 187, obr. 3: 8, 4: 3). Spony so šachovnicovým emailovým vzorom, ale so šarnierovou konštrukciou, sú početné najmä v podunajských provinciách a na hornogermánsko-rétskom limite a datované sú do druhej polovice 2. až polovice 3. storočia. (*Böhme 1972*, 38; *Jobst 1975*, 109; *Riha 1994*, 161, Taf. 42, 2832). Je možné, že obe spony zo Slovenska majú dodatočne prerobené zapínacie zariadenie.

6.1.2 Germánske spony

Medzi germánskymi sponami je nápadné vysoké zastúpenie železných spôn čo môže súvisieť s ich pôvodom v przeworskej oblasti, pre ktorú je typický vysoký podiel výrobkov zo železa.

a/ Spony s očkami

Jednou z mála spôn, ktoré môžeme datovať do 1. storočia, je značne poškodený fragment bronzovej spony s očkami s plochým pásikovým lu-

číkom a plochou nôžkou (tab. III: 1). Aj napriek značnému poškodeniu povrchu je pravdepodobné, že ide o neskorý tvar pôvodne zdobený očkami na nôžke. Takéto spony sa koncentrujú najmä v severných častiach barbarika a sú považované za charakteristický tvar stupňa B2a, resp. poslednej štvrtiny 1. a začiatku 2. storočia (Pfeiffer-Frohner 1998, 130).

b/ Trúbkovité spony

Staršie tvary jednodielnej konštrukcie sú zastúpené dvomi bronzovými exemplármi so žliabkami pre ozdobné drôtky na hlavici, uzlíku a vinutí – na jednej zo spôn sa zachoval na hlavici strieborný perlovcový drôtik (obr. 12: 1–3; tab. III: 2, 3). Jednodielne trúbkovité spony sú väčšinou datované do druhej polovice 1. storočia, no vyskytujú sa ešte začiatkom 2. storočia.

Dvojdielne exempláre zo Závodu sú výlučne zo železa a majú vysoký zachyčovač. Prvý z nich má nôžku strehovite hranenú, zatiaľ čo druhý, blízky tvaru Almgren 101 má nôžku plochú (tab. III: 4, 5).

Zaujímavým exemplárom je veľká železná spona s masívnym cibulovitým gombíkom na konci nôžky (tab. III: 6), ktorá má analógie na pohrebiskách przeworskej kultúry, kde sú datované do stupňov B2b–B2/C1 (Andrzejowski 1998, tab. LXVIII: 2; Dziągiewska/Kulczyńska 2008, tab. XX: 1; LXXI: 1, 2). Sploštená trúbkovitá hlavica, uzlík a nôžka spony majú žliabky pre ozdobné drôtky. Ide o prechodný tvar medzi trúbkovitými a výrazne členenými sponami. Podobné dve železné spony sa našli na pohrebisku v Hronovciach na strednom Pohroní (Beljak 2014, 11, obr. 6: 8, 9; Beljak/Beljak Pažinová/Kučeráková 2019, 270, tab. IV: 6, 8).

c/ Germánske výrazne členené spony

Ďalším tvarom, ktorý sa vyvinul v oblasti przeworskej kultúry pod vplyvom provinciálnych výrazne členených spôn sú germánske dvojdielne výrazne členené spony (Dąbrowska 1995, 3). V oblasti stredodunajského barbarika sa tento tvar objavuje len výnimočne. Na pohrebisku v Závode k nim možno priradiť bronzovú výrazne členenú sponu s vysokým úzkym zachyčovačom a von vyhnutou nôžkou so žliabkom pre

vloženie ozdobného drôtika (tab. IV: 1). K tomuto tvaru patrí pravdepodobne aj ďalší fragment spony z nôžky a časti lučíka (tab. IV: 2) a niekoľko ďalších spôn vyrobených zo železa (tab. IV: 3–5). Podľa J. Andrzejowskeho sú germánske výrazne členené spony rozšírené v przeworskej a wielbarskej kultúrnej oblasti, ako aj v oblasti západobaltskej kultúry (Andrzejowski 2020, 12, Fig. 3). Datovať ich možno podobne ako ostatné spony przeworského pôvodu do mladšej fázy stupňa B2 a do stupňa B2/C1.

d/ Spony Almgren 40/41

Spony tvaru Almgren 40/41 charakterizuje široký plechový lučík a krídlovitý kryt nad špirálovými vinutím. Vyrobené sú z bronzu alebo zo striebra. Oproti starším sponám s krídlovitým krytom (v minulosti označované ako vendické) sú kratšie a širšie. Lučík je zdobený líniami, ktoré niekedy tvoria trojuholníky a radmi puncov. Ich nálezy sa koncentrujú najmä v severnejších oblastiach barbarika na území Poľska a východnej časti Nemecka, hoci sa vyskytujú aj v stredodunajskej oblasti (Oleđzki 1998, 16). Ťažisko ich výskytu je v stupni B2/C1, hoci sa objavujú aj v závere stupňa B1 a v stupni C1a (Oleđzki 1992, 97; Tejral 1999, 182n). Naposledy sa týmto sponám podrobnejšie venoval J. Schuster, ktorý vyčlenil podľa celkového tvaru pripomínajúceho písmená abecedy I, X, Y a Z viaceré regionálne rozšírené varianty. V oblasti przeworskej kultúry a v stredodunajskom barbariku je rozšírený najmä variant Y (Schuster 2006, obr. 12). Všetky exempláre týchto spôn zo Závodu sú zo striebra, zachovali sa v zlomkoch a preto je problematické ich presnejšie typologicky zaradiť (tab. II: 4, 8–12). K variantu A 41 Y J. Schustera možno na základe rozširujúceho sa lučíka najskôr priradiť sponu s cikcakovito zdobeným širokým uzlíkom (obr. 12: 4, 5; tab. II: 8), hoci podobne zdobený uzlík má aj spona variantu A 41 I z Kemnitz (Schuster 2006, obr. 3: 5). Ďalší fragment z lučíka zdobený pri okrajoch a v strede radmi vrypov je silne deformovaný žiarom (obr. 12: 6; tab. II: 9). Tretí fragment je zdobený filigránom a granuláciou (obr. 12: 7–9; tab. II: 10). Bližšie typologicky zaradiť sa nedajú ani dva drobné fragmenty – zlomok z časti lučíka a krytu vinutia má jemnú

Obr. 12. Závod-Priečne. Detaily spôn: 1-3 – tab. III: 2; 4, 5 – tab. II: 8; 6 – tab. II: 7; 7-9 – tab. II: 10; 10 – tab. II: 11; 11, 12 – tab. II: 12; 13-15 – tab. VI: 2 (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).

Abb. 12. Závod-Priečne. Fibeldetails: 1-3 – Taf. III: 2; 4, 5 – Taf. II: 8; 6 – Taf. II: 7; 7-9 – Taf. II: 10; 10 – Taf. II: 11; 11, 12 – Taf. II: 12; 13-15 – Taf. VI: 2 (Foto: B. Gábriková, Grafik: R. Čambal).

rytú výzdobu (obr. 12: 10; tab. II: 11), fragment z uzlíka má na širokom uzlíku žliabok pre vloženie ozdobného drôtika (obr. 12: 11, 12; tab. II: 12). Tieto spony sú charakteristické pre stupeň B2/C1, aj keď sa vyskytujú aj v stupni C1. Hoci ich nálezy sa koncentrujú v oblasti severne od Karpát, pomerne časté sú aj v stredodunajskom barbariku. (Oleđzki 1998, 76, 77; Schuster 2006, 101).

e/ Spony Almgren 43

Početné zastúpenie má aj tvar Almgren 43 – bronzová spona s vinutím v železnom valcovitom puzdre niekedy zdobená ozdobnými striebornými drôtikmi a fóliou, ktoré sa však väčšinou nezachovávajú. Pohrebisko v Závode s ôsmimi exemplármi spôn tohto typu patrí k náleziskám s ich najväčším počtom. Všetky exempláre sú poškodené, len v jednom prípade sa zachovalo železné rúrkovité puzdro vinutia (tab. IV: 6, V: 1–7). Spony sa donedávna považovali spolu s inými nálezmi severského pôvodu za import z oblasti przeworskej kultúry, resp. doklad etnických presunov zo severu (Oleđzki 1992, 101). Menšie presuny predpokladá aj J. Tejral, ktorý však uvažuje skôr o kultúrnych vplyvoch (Tejral 1999, 196). Najnovšie vymapovanie nálezov týchto spôn však ukázalo, že ich koncentrácia v naddunajskom barbariku je takmer rovnaká ako v severných oblastiach ich pôvodného výskytu (Iván/Kováčsová/Rajtár 2019, Taf. 11.2; Rajtár 2018). Spony Almgren 43 sú považované za tvar typický pre stupeň B2/C1, hoci v przeworskej oblasti je počiatok ich výskytu datovaný na koniec stupňa B2 (Oleđzki 1992, 96, 97).

f/ Spony Almgren 95/96

K tvaru spôn Almgren 95/96 pravdepodobne patrí fragment z lučíka bronzovej spony, ktorý má na okrajoch hlavice žliabky pre vloženie ozdobného drôtika (tab. VI: 1). Aj tieto spony, majú podobne ako Almgren 43 severský pôvod a v stredodunajskej oblasti sú typickými predstaviteľmi horizontu B2/C1. Z územia juhozápadného Slovenska ich poznáme z germánskeho sídliska v Hamuliakove (Iván/Ölvecký 2015, 307, Fig. 8: 4) a z okolia rímskeho tábora v Iži (Tejral 1999, 160, Abb. 23: 3).

g/ Spony s valcovitou hlavicom

Spony 8. série V. skupiny O. Almgrena sú najpočetnejšie zastúpeným typom na pohrebisku. Vyskytujú sa aj v materiáli publikovanom E. Beningerom (1934, Abb. 2: 2, 30; 10: 14, 15), ktorý s vysokou pravdepodobnosťou so spracovaným pohrebiskom súvisí. Ide o výlučne železné spony často zdobené perlovcovými drôtikmi, striebornou tauziou, alebo plátovaním, ktoré sa však zachovali len zriedka. Datované sú do mladšej fázy stupňa B2 a do stupňa B2/C1. Pri ich bližšom typologickom zaradení používame triedenie H. Machajewského (Machajewski 1998). Rozšírením týchto spôn sa najnovšie zaoberali R. Iván, L. Kováčsová a J. Rajtár (2019, Taf. 12.1 a 12.2).

g1/ Machajewski, tvar 2

Medzi sponami s valcovitou hlavicom sú najpočetnejšie zastúpené železné spony, ktoré majú malú valcovitú hlavicu, lučík a nôžku zdobené priečnymi drážkami. V nich boli pôvodne vložené strieborné drôtiky – zvyšok strieborného drôtika sa zachoval v drážke na hlavici jednej zo spôn. Lučík je polkruhového, alebo pravouhlého prierezu. Nôžka ani lučík nie sú rozšírené. Horná časť lučíka dvoch spôn je zdobená motívom X, tretia spona je značne skorodovaná (obr. 12: 13–15; 13: 1–3, 10; tab. VI: 2–4). Podobná výzdoba sa zistila aj na sponě z hrobu 47 z Kostolnej pri Dunaji, v hrobe 58/1938 z Tarnówa a v hrobe 700 z Opatówa (Kolník 1980, 115, Taf. CVII: i; Machajewski 1998, Abb. 2: Form 2 – č. 9, 11). Priečne drážkovanie majú aj ďalšie spony (obr. 13: 4–9; tab. VI: 6; VIII: 1–3). K tvaru 2 by sme mohli zaradiť aj ďalšie spony, ktoré nemajú priečne drážkovanie, resp. majú drážky len na hlavici (tab. VII: 5, VIII: 4–6).

g2/ Machajewski, tvar 3

Bronzové varianty tohto tvaru (3a) majú lučík polkruhového prierezu a rozšírenú, mierne nahor vyhnutú nôžku. Jediný exemplár zo Závodu so širokým lučíkom polkruhového prierezu má vinutie uložené vo valcovitom puzdre (tab. X: 7).

g3/ Machajewski, tvar 4 (Almgren 125)

Pre tento bronzový tvar je charakteristické výrazné odčlenenie polkruhovej hlavice, lučíka a rozšírenej nôžky. Rozšírený je hlavne v severných

Obr. 13. Závod-Priečne. Detaily spôn: 1-3 – tab. VII: 3; 4-6 – tab. VI: 6; 7-9 – tab. VIII: 3; 10 – tab. VI: 2; 11 – tab. XI: 1; 12, 13 – tab. XI: 5; 14, 15 – tab. XI: 6 (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).

Abb. 13. Závod-Priečne. Fibeldetails: 1-3 – Taf. VII: 3; 4-6 – Taf. VI: 6; 7-9 – Taf. VIII: 3; 10 – Taf. VI: 2; 11 – Taf. XI: 1; 12, 13 – Taf. XI: 5; 14, 15 – Taf. XI: 6 (Foto: B. Gábriková, Grafik R. Čambal).

častiach barbarika, najmä v Pomoransku a Veľkopolsku (*Machajewski 1998, 189*). Na pohrebisku v Závode je zastúpený jediným žiarom poškodeným exemplárom (tab. X: 8). Tento typ spôn je považovaný za charakteristického reprezentanta stupňa B2/C1, hoci sa vyskytuje aj v hrobových celkoch datovaných do stupňa C1a (*Tejral 2015, 51*). Na pôvod tohto tvaru nie sú jednotné názory. Zatiaľ čo podľa J. Tejrala sa vyskytuje najmä v oblasti wielbarskej kultúry, podľa J. Halamu sa koncentruje v oblasti przeworskej kultúry a vyskytuje sa prevažne v ženských hroboch (*Halama 2015, 492*). Na Morave sa našiel na rozrušenom pohrebisku v Jevíčku, v areáli rímskej pevnosti z obdobia markomanských vojen v Mušove (*Tejral 2015, 49–51, Fig. 1: 5, 11: 1, 2*) a v Lošticiach (*Halama 2015, 482–484, obr. 4: 1*). V kvádskej oblasti poznáme spony tohto tvaru z pohrebiska v Hronovciach (*Beljak/Beljak Pažinová/Kučeráková 2019, 271, tab. V: 6*) a zo sídliska v Hamuliakove (*Iván/Ölvecký 2015, 307, Fig. 8: 3*).

g4/ Machajewski, tvar 5

Tieto spony s krátkym, často širokým lučíkom majú výrazne rozšírenú nôžku. Zastúpený je variant 5b vyrobený zo železa, ktorý býva často zdobený priečnymi žliabkami a ryhami (tab. VII: 1, 2).

g5/ Machajewski, tvar 8 (Almgren 129)

Od tvarovo príbuznej spony Almgren 125 sa líši pravouhlým otvorom v lučíku. V stredodunajskej oblasti sú typické pre horizont B2/C1, čo podporuje výskyt týchto spôn v rímskych opevneniach z obdobia markomanských vojen v Mušove-Burgstali a Iži (*Rajtár 2015, 320, obr. 2: 1; Tejral 1999, 157, obr. 14*). V oblasti przeworskej kultúry sú datované do stupňov B2/C1 a C1a (*Maczyńska 2011, 58*). Tieto bronzové spony bývali často zdobené zlatou, alebo pozlátenou striebornou fóliou, ako to ukazujú nálezy z Dojču, Radimova a Hurbanova, ako aj z maďarských lokalít (*Rajtár 2013, 142–144, obr. 6; 2015, 383*). Nálezy spôn tvaru Almgren 129 sa koncentrujú v centrálnych a západných oblastiach przeworskej kultúry, kde majú pôvod a v stredodunajskej oblasti, zatiaľ čo chýbajú vo wielbarskej oblasti (*Machajewski 1998, 189; Maczyńska 2011, 58, 59, Abb. 25; Tej-*

ral 2015, 46–49, Fig. 3, 4). M. Maczyńska uvádza v súpise 46 exemplárov z 33 nálezísk (*Maczyńska 2011, 288*). Odvtedy pribudli početné nálezy aj zo západobaltského okruhu a stredodunajskej oblasti (*Rajtár 2015, 383; Zeman 2017, 106*). Doplnenú mapu ich rozšírenia publikoval J. Andrzejowski (*2020, 24–26, Fig. 17*) a stredodunajskej oblasti zase R. Iván, L. Kováčsová a J. Rajtár (*2019, Taf. 12.2*). Zo Závodu máme doložené tri exempláre, z nich jeden je výrazne poškodený žiarom (tab. X: 9–11).

g6/ Spony s valcovitou hlavicou a gombíkom na nôžke

Zvláštnym tvarom, ktorý nie je zastúpený v Machajewského typológii, sú spony s valcovitou hlavicou a nôžkou ukončenou von vyhnutým gombíkom. Je pravdepodobné, že vznikli pod vplyvom výrazne členených a kolienkovitých spôn. Prvá zo spôn má úzky lučík trojuholníkového prierezu a na gombíku drážka pre ozdobný drôtik (tab. IX: 3), lučík druhej, značne skorodovanej spony, sa rozširuje smerom k valcovitej hlavici (tab. IX: 4). Podobnú sponu poznáme z Vrchlavíc na Morave (*Peškař 1972, 93, obr. 15: 9*).

g7/ Bližšie neurčené spony s valcovitou hlavicou

Početné spony s valcovitou hlavicou sú značne skorodované a preto je problematické ich bližšie tvarovo zaradiť (tab. IX: 1, 2, 5–11; X: 1–6).

h/ Germánske kolienkovité spony

Početnú skupinu spôn tvoria germánske kolienkovité spony. V nálezovom súbore zo Závodu sú, až na jeden bronzový fragment, zastúpené výlučne železné exempláre pôvodne zdobené striebrom, ktoré sa však zachovalo len v niektorých prípadoch. Kým časť spôn má domáci pôvod, iné majú analógie v polabskej oblasti.

h1/ Almgren 137

K stredodunajským variantom bronzových germánskych spôn tvaru Almgren 137, pre ktoré je typické zosilnenie na ohybe lučíka, sú blízke dve železné spony – z nich lepšie zachovaná prvá spona má nôžku zdobenú motívom presýpacích hodín (obr. 3: 11; tab. XI: 1, 2). Tento tvar sa pravdepodobne vyvinul z panónskych kolien-

kovitých spôn typu Kovrig 104, ktoré sa vyrábali hlavne v druhej polovici 2. storočia (*Maczyńska 2011*, 47–50, Abb. 19: 1–9; *Zeman 2017*, 109). Ďalšie dve železné kolienkovité spony sú značne skorodované a nemožno ich bližšie priradiť (tab. XI: 3, 4). Dokladom výroby bronzových kolienkovitých spôn v oblasti stredodunajského barbarika sú polotovary zo sídliska Nitra-Mikov dvor a z Mušova-Burgstallu (*Komoróczy 2008*, 413, obr. 18; *Pieta 1993*, 86, obr. 3: 3–5). Polotovary spony tvaru Almgren 137 poznáme tiež z Černčic v severozápadných Čechách, kde je datovaný do stupňov B2–B2/C1 (*Horník a kol. 2019*, 58, obr. 2: 8; 5: 1).

h2/ Kolienkovité spony so širokým pásikovým lučíkom (Almgren 145)

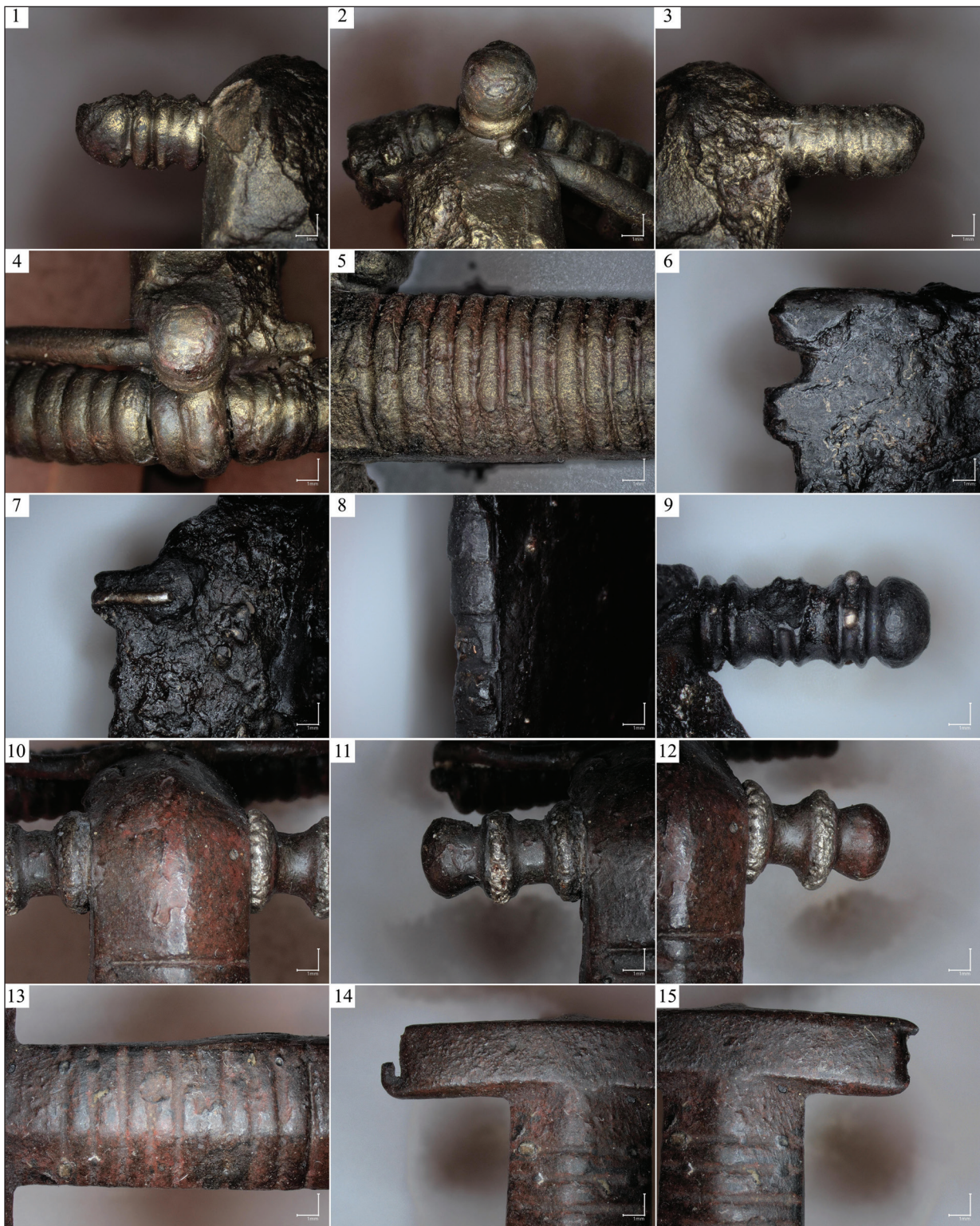
K polabským tvarom patria takmer identické železné exempláre s širokým pásikovým lučíkom so zosilnenými okrajmi, ktorý bol pôvodne pravdepodobne plošne zdobený strieborným plechom alebo drôtikmi. Zvyšky striebornej výzdoby sa zachovali na gombíku prvej (obr. 13: 12, 13; tab. XI: 5) a nôžke druhej spony, kde sa strieborná aplikácia pri kremácii zliata do guľky (obr. 13: 14, 15; tab. XI: 6). Podľa zárezov na koncoch nôžok oboch spôn možno tiež predpokladať výzdobu dvojicami strieborných perlucových drôtikov. Analógie k týmto sponám nachádzame v rámci 1. tvaru II. skupiny kolienkovitých spôn vyrobených prevažne z bronzu v polabskej oblasti, ktoré sú často plošne zdobené drôtikmi (*Gupte 2004*, 46, Taf. 20: 1–5). Keďže exempláre zo Závodu sú železné, môže íť skôr o miestne (prípadne przeworské) napodobeniny, ako o priamy import z Polabia. K tomuto tvaru môže patriť aj fragment z nôžky a lučíka bronzovej spony so zosilnenými okrajmi, ktoré môžu naznačovať, že spona bola pôvodne tiež plátovaná drahým kovom (tab. XI: 7).

h3/ Kolienkovité spony s priečnym ramenom (Almgren 144)

Ďalším dokladom polabských vplyvov sú kolienkovité spony s priečnym ramenom vloženým do otvoru v ohybe lučíka. Rameno, ktoré sa nie vždy zachová, je zdobené striebornými drôtikmi a guľovitými gombíkmi na koncoch. Lučík spôn môže

byť rôzne hnaný, alebo plochý pásikový, nôžka jednoduchá, alebo krídlovito rozšírená. Exempláre s jednoduchou nôžkou sú buď bez výzdoby, alebo sú zdobené priečnymi žliabkami. Priečne žliabky mohli byť pôvodne tuzované striebrom. Kolienkovité spony s priečnym ramenom zaradil O. Gupte do I. skupiny, ktorú okrem priečneho ramena charakterizujú: priečne ryhovanie, prípadne tuzovanie lučíka a gombík na konci lučíka (*Gupte 1998*, 205). Neskôr sa v monografii venovanej germánskym kolienkovitým sponám pokúsil o jemnejšie typologické triedenie (*Gupte 2004*). Kolienkovitú bronzovú sponu s priečnym ramenom má O. Almgren vyobrazenú pod č. 144, no priečne ramena mohli mať na základe otvoru v ohybe lučíka pôvodne aj tvary č. 140 a 141, o čom svedčia aj dve bronzové spony zo sídliska v Hamuliakove (*Almgren 1923*, tab. 6; *Iván/Ölvec-ky 2015*, 307, Fig. 8: 2). Na základe tejto analógie môžeme sponám s priečnym ramenom priradiť aj železnú kolienkovitú sponu s otvorom v ohybe lučíka a úzkou jednoduchou nôžkou (tab. XI: 8). Ďalšia železná spona sa okrem zachovaného ramena ukončeného gombíkmi líši priečnym ryhovaním a gombíkom na konci lučíka (obr. 14: 1–5; tab. XI: 9). Na základe týchto výzdobných znakov ju môžeme priradiť k 4. tvaru I. skupiny O. Gupteho (*2004*, 43, Taf. 12: 8–13). V stredodunajskom barbariku sa podobne zdobená spona bez gombíka na konci lučíka našla v okolí Kyjova na Morave (*Peškař 1972*, 90, Taf. 15: 1).

Tri ďalšie tvarovo podobné exempláre, ktoré by sme na základe uvedených znakov (žliabky na lučíku, priečne rameno zasadené do jeho ohybu) zaradili k spomínanému tvaru 4, sa líšia krídlovito rozšírenou nôžkou s otvormi na koncoch a nemajú v Polabí priame paralely. Na prvej sponke, ktorá má strechovite hnaný lučík, sa na priečnom ramene zachovali koncové gombíky a ozdobné strieborné drôtiky (obr. 14: 10–12; tab. XII: 2). Telo a nôžka sú zdobené priečnymi žliabkami, pričom na rozšírenom konci nôžky sa zachovali zvyšky obdĺžnikovitých otvorov (obr. 14: 13–15). Na druhej, značne korodovanej sponke sa na ramene zachovala výzdoba striebornými drôtikmi (obr. 15: 1–3; tab. XII: 3). Tretia spona s viacnásobne hnaným priečne žliabkovaným lučíkom nemá zachované priečne rameno a na

Obr. 14. Závod-Priečne. Detaily spôn: 1-5 – tab. XI: 9; 6-9 – tab. XII: 1; 10-15 – tab. XII: 2 (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).

Abb. 14. Závod-Priečne. Fibeldetails: 1-5 – Taf. XI: 9; 6-9 – Taf. XII: 1; 10-15 – Taf. XII: 2 (Foto: B. Gábriková, Grafik: R. Čambal).

Obr. 15. Závod-Priečne. Detaily spôn: 1–3 – tab. XII: 3; 4–9 – tab. XII: 4; 10–12 – tab. XII: 5; 13–15 – tab. XV: 4 (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).

Abb. 15. Závod-Priečne. Fibeldetails: 1–3 – Taf. XII: 3; 4–9 – Taf. XII: 4; 10–12 – Taf. XII: 5; 13–15 – Taf. XV: 4 (Foto: B. Gábriková, Grafik: R. Čambal).

krídlomite rozšírenom konci nôžky vidno zvyšky otvorov so zárezmi na uchytenie ozdobných drôťov (obr. 15: 4–8; tab. XII: 4).

Krídlovite rozšírený koniec nôžky má aj ďalší exemplár, ktorý sa od troch predchádzajúcich líši širokým plochým lučíkom so zosilnenými okrajmi. Priečne rameno a nôžku mal pôvodne zdobené striebrom, o čom svedčia žliabky a zvyšky strieborných drôťov. Na základe zosilneného okraja lučika môžeme predpokladať jeho zdobenie strieborným plechom, alebo drôťkami (obr. 14: 6–9; tab. XII: 1).

ch/ Spony s pásikovým lučíkom a gombíkom na lučíku

Zriedkavým tvarom je železná spona so širokým pásikovým lučíkom, na ktorom sa zachovali zvyšky strieborného plátovania. Na lučíku je na štvorcovej platničke umiestnený gombík valcovitého tvaru (tab. XII: 5). K tomuto tvaru patrí pravdepodobne aj menší fragment z lučika a vinutia železnej spony, kde sa tiež zachovali zvyšky strieborného plátovania (obr. 15: 10–12, tab. XII: 6). Tieto spony možno považovať za deritát honosných kolienkovitých spôn typu Almgren 147 a datovať do prvej polovice, resp. okolo polovice 2. storočia – podobná platnička s gombíkom na lučíku sa vyskytla napr. na kolienkovitej sponě z Třebusíc (Droberjar 2002, 243, Abb. 3: 2).

i/ Esovite prehnuté spony blízke tvaru Almgren 148

i1/ Spona s esovite prehnutým a strechovito hraneným lučíkom

Železná spona so širším esovito prehnutým a strechovito hraneným lučíkom (tab. XII: 7) má najbližšie k tvaru Almgren 148, ktorý sa líši viacnásobne hraneným lučíkom (Almgren 1923, 148).

i2/ Spony s esovite prehnutým pásikovým lučíkom

Tvarovo blízke sú k nej železné spony so širokým plochým pásikovým lučíkom (tab. XIII: 1–4). Pre ich časové zaradenie je dôležitý ich výskyt v hrobových celkoch spolu s dvojdielnymi trúbkovitými sponami a so sponami s valcovitou hlavicou. Pár takýchto spôn bol uložený spolu s dvojdielnou železnou trúbkovitou sponou do hrobu č. 175 v Abraháme (Kolník 1980, Taf. L: b, c1, c2).

Z hrobu 104 z toho istého pohrebiska pochádzajú štyri spony tohto typu, ktoré sa našli spolu bronzovým vedrom Eggers 39 (Kolník 1980, Taf. XXXV: c1–c4). V hrobe H na pohrebisku v Bešeňove sa železná spona s esovito prehnutým pásikovým lučíkom našla spolu so železnou sponou s valcovitou hlavicou (Kolník 1961, 222, Tab. I: b, b1). V sprievode dvoch spôn s valcovitou hlavicou sa v hrobe I/1923 z Velatic našla aj ďalšia spona tohto typu (Peškař 1972, 91, Taf. 15: 4; Tejral 1999, 151, Abb. 10: 12–14.). Spony, ktorých pôvod sa hľadá v oblasti przeworskej kultúry, sú typické pre mladšiu fázu stupňa B2 a vyznievajú počas stupňa B2/C1 (Tejral 1998b, 392; Varsík 2011, 42; Zeman 2017, 109).

j/ Spony s pásikovým lučíkom a doštičkou nad vinutím (Almgren 151–153, typ Leonów)

Ďalším početne zastúpeným typom v Závode sú prevažne železné spony s pásikovým lučíkom, ktorý je nad vinutím rozšírený do pravouhlej doštičky. Šiestim železným exemplárom chýba vinutie s ihlou (tab. XIII: 5–8; XIV: 1, 2) – zachovalo sa len na žiarom deformovanom bronzovom fragmente (tab. XIV: 3). Tieto spony, označované aj ako typ Leonów, sa vyvinuli v oblasti przeworskej kultúry a v druhej štvrtine a začiatkom druhej polovice 2. storočia sa rozšírili do ďalších oblastí (Jamka 1963, 72, obr. 3). V oblasti stredodunajského barbarika boli nálezy tohto tvaru donedávna zriedkavé. V Sekuliach sa podobná spona našla v sprievode železnej trúbkovitej spony a závesku s horským kryštálom (Rajtár 2019, 238, obr. 7: 1), ďalšie spony sú známe z rozrušených hrobov v priestore germánskeho pohrebiska v Hronovciach (Beljak et. al. 2019, 271, tab. V: 9). Podobná spona, ale so samostatne vyrobenou platničkou, je známa z rozrušeného hrobu zo Šale-Veči (Kolník 1962, 277, obr. 1: 1). Bronzové spony tohto tvaru sa našli na germánskych sídliskách v Lipovej-Ondrochove (Bazovský 2005, 70, tab. XXII: 1; Kolník 1962, 278, obr. 1: 1) a v Šali-Veči (Fottová 2003, 40, obr. 17: 2).

k/ Doštičkové spony

k1/ Spona s oválnou doštičkou

Neúplne zachovaná doštičkovitá spona s oválnou doštičkou a so stredovým nitom na upevnenie

obloženia je pravdepodobne germánskej proveniencie (tab. XIV: 4). T. Kolník (1965, 188) datuje podobné nálezy do stupňa C1 a na začiatok stupňa C2.

k2/ Spona kruhového tvaru po obvode zdobené polkruhovými výčnelkami

Zvláštnosťou kruhovej bronzovej doštičkovej spony s polkruhovými výčnelkami po obvode je, že vinutie s vnútornou tetivou a zachycovač sú pripojené k vnútornej obdĺžnikovej doštičke, s ktorou je vonkajšia kruhová doštička spojená stredovým nitom, ktorý slúžil aj na upevnenie vonkajšieho obloženia (tab. XIV: 5). Na juhozápadnom Slovensku sa podobná spona, líšiaca sa len vyšším zachycovačom, našla v hrobe 197 na pohrebisku v Očkove, ktorú T. Kolník datoval do stupňa C1 a na začiatok stupňa C2 (Kolník 1965, 187, 188 obr. 3: 3). S. Thomasová (1967, 73) ju zaradila medzi germánske doštičkové spony so zaklenutým plechovým obložením a označila ako typ B.

l/ Spony samostrelovej konštrukcie s vysokým zachycovačom

Aj keď na pohrebisku dominujú tvary spôn charakteristické pre záver stupňa B2 a stupeň B2/C1, vyskytujú sa aj spony dokladujúce kontinuitu pochovávaní prinajmenšom do polovice 3. storočia. Ide predovšetkým o prevažne bronzové spony s vysokým zachycovačom, ktoré sú charakteristickým tvarom stupňa C1a. Bližšie k sponám s vysokým zachycovačom a spodnou tetivou môžeme zaradiť dve spony. Prvá zo spôn je na nôžke a na koncoch lučíka zdobená ozdobnými drôtikmi (tab. XIV: 6). Druhá je na oboch stranách zachycovača zdobená kruhovými puncmi (tab. XIV: 7). Spony s vysokým zachycovačom a spodnou tetivou sú datované do konca 2., najmä však do prvej polovice 3. storočia (Schulte 2011, 166–170; Zeman 2017, 113). Z ďalších troch bronzových spôn sa zachovala len nôžka s časťou lučíka (tab. XV: 1–3), podobne ako zo striebornej spony zdobenej striebornými ozdobnými drôtikmi a pozláteným strieborným plechom (obr. 15: 13–15; 16: 1–3; tab. XV: 4). V prípade fragmentov nie je možné určiť, či ide o spony s vonkajšou, alebo vnútornou tetivou. Striebor-

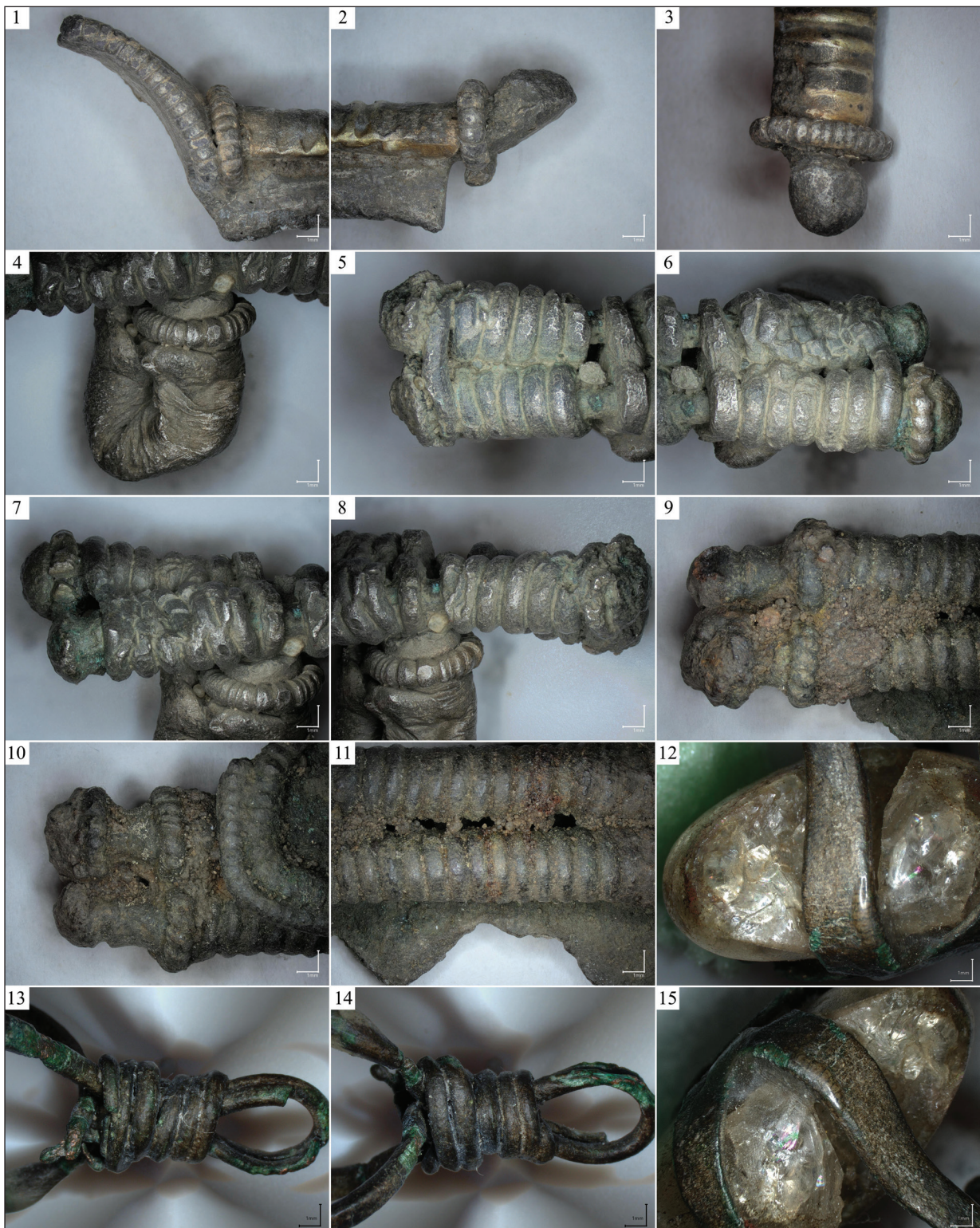
ný fragment so zlatou fóliou má analógie medzi honosnými sponami sarmatského typu s vonkajšou tetivou a gombíkom na konci lučíka. Takéto spony zdobené zlatou fóliou poznáme z oblasti stredodunajského barbarika z kniežacieho hrobu 2 v Krakovanoch-Strážach (Krupa/Klčo 2015, 136, A 805–806), z hrobu 108 z Očkova (Kolník 1964, 415, 416) a z lokality Jozefov II na Morave (Zeman 2017, 112, obr. 34: 6, tab. 154: 13). Ďalší, zatiaľ nepublikovaný exemplár, so zlatou fóliou na nôžke a gombíkom na konci lučíka zdobený ozdobnými drôtikmi bol nedávno objavený pri povrchovom prieskume na germánskom sídlisku v Tvrdošovciach. Tento honosný variant môžeme datovať do širšieho časového rozmedzia od poslednej tretiny 2. po druhú polovicu 3. storočia (Kolník 1964, 417; Zeman 2017, 112).

m/ Spony s podviazanou nôžkou

Spony tohto typu sú zastúpené niekoľkými deformovanými, resp. fragmentárne zachovanými bronzovými exemplármi. K sponám jednodielnej konštrukcie tvaru Almgren 158 možno priradiť silne deformovaný exemplár (tab. XV: 5), fragment z lučíka (tab. XV: 7) a pravdepodobne aj ďalší menší fragment (tab. XV: 8). V prípade fragmentu z nôžky a časti lučíka nie je možné jednoznačne určiť či patrí k podviazaným sponám jedno- alebo dvojdielnej konštrukcie (tab. XV: 6). Spony s podviazanou nôžkou typu Almgren 158 sa vyskytujú v širokom časovom horizonte od konca 2. storočia až do počiatku obdobia sťahovania národov (Zeman 2017, 117).

n/ Fragmenty bližšie neurčitelných spôn

Časť spôn z pohrebiska sa zachovala len vo fragmentoch, resp. sú silno korodované, alebo deformované, a preto ich nie je možné jednoznačne určiť. Veľmi deformovaný bronzový fragment pravdepodobne patrí k sponám s hrotitou nôžkou, ktoré sa začínajú objavovať pred polovicou 3. storočia a ich maximálny výskyt spadá do obdobia od druhej polovice 3. po začiatok 4. storočia (tab. XV: 10; Varsik 2017, 334). K IV. skupine spôn T. Kolníka – k jednodielnym, výrazne oblúkovým sponám by sme mohli priradiť dva fragmenty: fragment z lučíka z priečne ryhovaným povrchom, ktorý má analógiu v železnej sponě

Obr. 16. Závod-Priečne. Details spôn a závesku: 1-3 – tab. V; 4-9 – tab. XV; 11; 10, 11 – tab. XV; 13; 12-15 – tab. VII; 16 (foto: B. Gábriková, K. Hladíková, grafika: R. Čambal).

Abb. 16. Závod-Priečne. Details der Fibeln und des Anhängers: 1-3 – Taf. V; 4-9 – Taf. XV; 11; 10, 11 – Taf. XV; 13; 12-15 – Taf. VII; 16 (Foto: B. Gábriková, K. Hladíková, Grafik: R. Čambal).

z rozrušeného hrobu z Očkova (*Kolník 1965*, 199, obr. 9: 11) a ďalší fragment z lučíka veľkej železnej spony s kosoštvorcovým prierezom (tab. XV: 9, 12). Tieto spony sa podľa T. Kolníka (*1965*, 201) vyskytujú od druhej polovice 2. storočia, pričom hornú hranicu ich výskytu neuvádza. Spony s lučíkom takéhoto prierezu sa vyskytujú ešte aj v 4. storočí. Dvojité vinutie s gombíkmi zdobenými ozdobnými drôtikmi má aj ďalší deformovaný fragment striebornej spony (obr. 16: 4–8; tab. XV: 11).

K honosnejším sponám patrí aj fragment bronzovej spony s polkruhovou platničkou nad dvojitém špirálovým vinutím (obr. 16: 9–11; tab. XV: 13). Okraj platničky je lemovaný dvojitém perlovcovým drôtikom, obe vinutia sú ukončené guľovitými gombíkmi s ozdobnými drôtikmi. Takéto vinutie sa vyskytuje na honosnejších sponách mladšej doby rímskej rôzneho typu: na motýľovitých sponách, sponách s polkruhovou záhlavnou doštičkou a sponách s podviazanou nôžkou (*Kolník 1964*, 417, 418, obr. 2; 5: 1, 7; 7: 8).

Typologicky nemožno určiť menšiu striebornú sponu dvojdielnej konštrukcie, ktorá je silne deformovaná žiarom (tab. XV: 14), ani ďalší železný fragment z lučíka a vinutia (tab. XV: 15).

Bronzový fragment z lučíka a vinutia dvojdielnej bronzovej spony s vnútornou tetivou a gombíkmi po stranách vinutia patrí najskôr k dvojdielnym sponám s podviazanou nôžkou a vnútornou tetivou – podobná spona pochádza z rozrušeného hrobu z Očkova (tab. XV: 16; *Kolník 1965*, 204, obr. 12: 12). Fragment z vinutia bronzovej dvojdielnej spony s gombíkmi po stranách a v strede nie je možné bližšie určiť (tab. XV: 17) podobne ako fragmenty z bronzových a strieborných vinutí spôn (tab. XV: 18–23).

6.2 PRSTENE

Všetky prstene sú rímsko-provinciálnej proveniencie. Železný prsteň s gemou, na ktorej je vyrytý lev patrí k 2. typu H. Guiraudovej (*1989*, Fig. 31, tab. XVI: 1). Datovaný je od caesarovských čias do polovice 3. storočia (*Daňová 2021*, 31). Veľmi podobný motív leva prikrčene stojaceho na podkladovej línii sa vyskytol na gеме strieborného prsteňa v Patinciach vzdialených len niekoľ-

ko kilometrov od rímskeho tábora v Iži (*Daňová 2021*, 49–51; *Rajtár 1981*, 242, 143: 11). Podobný motív sa objavuje aj na dvoch gemách z Brigetia na protihľej strane Dunaja (*Daňová 2021*, 50). Bronzový prsteň s gemou s motívom leva sa našiel aj v Bratislave-Rusovciach neďaleko rímskeho tábora Gerulata (*Bazovský/Daňová 2010*, 77, obr. 1: 4a–4c). K 2. typu H. Guiraudovej patrí aj druhý železný prsteň s neúplnou obrúčkou. Má oválny štítok s priehľbinou pre gemu, gema sa však nezachovala (tab. XVI: 2).

Tretí prsteň je vyhotovený z bronzu a má obrúčku kosoštvorcového prierezu. Široký kruhový štítok je zdobený šiestimi guľičkami po stranách. Na štítku je zobrazená ľudská postava so zdvihnutými rukami – mohlo by ísť napr. o mužskú postavu s kopijou a štítom (tab. XVI: 3). Podľa tvaru štítka a jeho výzdoby by sme prsteň mohli zaradiť k 4. typu H. Guiraudovej (*1989*, 188), aj keď prstene tohto typu nie sú až tak masívne.

Do doby rímskej by sme mohli s istou pravdepodobnosťou zaradiť aj silne deformovaný prsteň so sklenenou gemou (tab. XVI: 4).

6.3 NÁRAMKY

Dva fragmenty z koncových častí liatych poloplastických strieborných náramkov, ktoré sa našli na pohrebisku v Závode, sú zdobené hadími hlavičkami. Prvý fragment má strechovite hranenú hlavičku zdobenú po stranách hranenia dvoma radmi puncov. Oči sú plasticky odčlenené a naznačené jamkou a krúžkom. Hlavičku od nezachovaného tela náramku oddeľujú dva perlovcové pásy (tab. XVI: 5). Z druhého náramku s podobnou hlavičkou sa zachovala aj časť tela, ktorá je pozdĺžne zdobená piatimi rebrami, z ktorých dve sú priečne ryhované (tab. XVI: 6). Náramky s hadími hlavičkami (tzv. Schlangenkopfarmringe) boli vyrábané zo striebra, alebo bronzu v rímskych provinciách i barbariku a boli obľúbené prakticky po celú dobu rímsku. V staršej dobe rímskej sú pomerne prepracované, neskôr viac štylizované (*Riha 1990*, 56; *Koščevic 1991*, 33). V Panónii sa vyskytujú od polovice 2. do 4. storočia (*Lányi 1972*, Abb. 58). Mierne deformovaný bronzový náramok bol nájdený na pohrebisku Petrov I na Morave – kým jeden

z koncov je copovito spletený, druhý je rozšírený do hadej hlavičky (Zeman 2017, 133, obr. 25: 10). Nález zo Závodu má najbližšie analógie z oblasti polabských Germánov – predovšetkým z hrobov 327, 372 a 553 na pohrebisku Kemnitz v oblasti Polabia, kde sú datované do stupňa B 2 (Geisler 1974, Taf. 28: 12; 32: 7; 53: 16, 17; 1984, 123; Müller 1957, 27, Taf. 14h).

6.4 ZLATÁ OZDOBA

Jediným zlatým predmetom je žliabkovaná plechová ozdoba miskovitého tvaru (tab. XVI: 9). Podobný predmet sa našiel v hrobe 1563 na przeworskom pohrebisku v Kietrzy spolu s bronzovou nádobou, vedierkovitými záveskami, a fragmentmi strieborného náramku, krúžkového brnenia a terry sigillaty (Gedl 1988, 155, Ryc. 32: 1). Tento hrob datuje J. Tejral (2015, 78, Fig. 30) do fázy B2/C1.

6.5 ZRKADLÁ

K pomerne zriedkavým importom zastúpeným v hrobových inventároch sú rímske zrkadlá. Súčasťou kovových zrkadiel kruhového tvaru boli dva fragmenty – prvý je vyrobený zo striebra (tab. XVI: 12), druhý je bronzový, zdobený pri okraji dvojicou obežných línií (tab. XVI: 13). Zlomkovitosť oboch neumožňuje ich bližšie typologické a časové zaradenie. Z oblasti stredodunajského barbarika je známych sedem exemplárov kovových zrkadiel, z toho tri pochádzajú z pohrebísk (Zeman 2017, 146).

6.6 ZÁVESKY

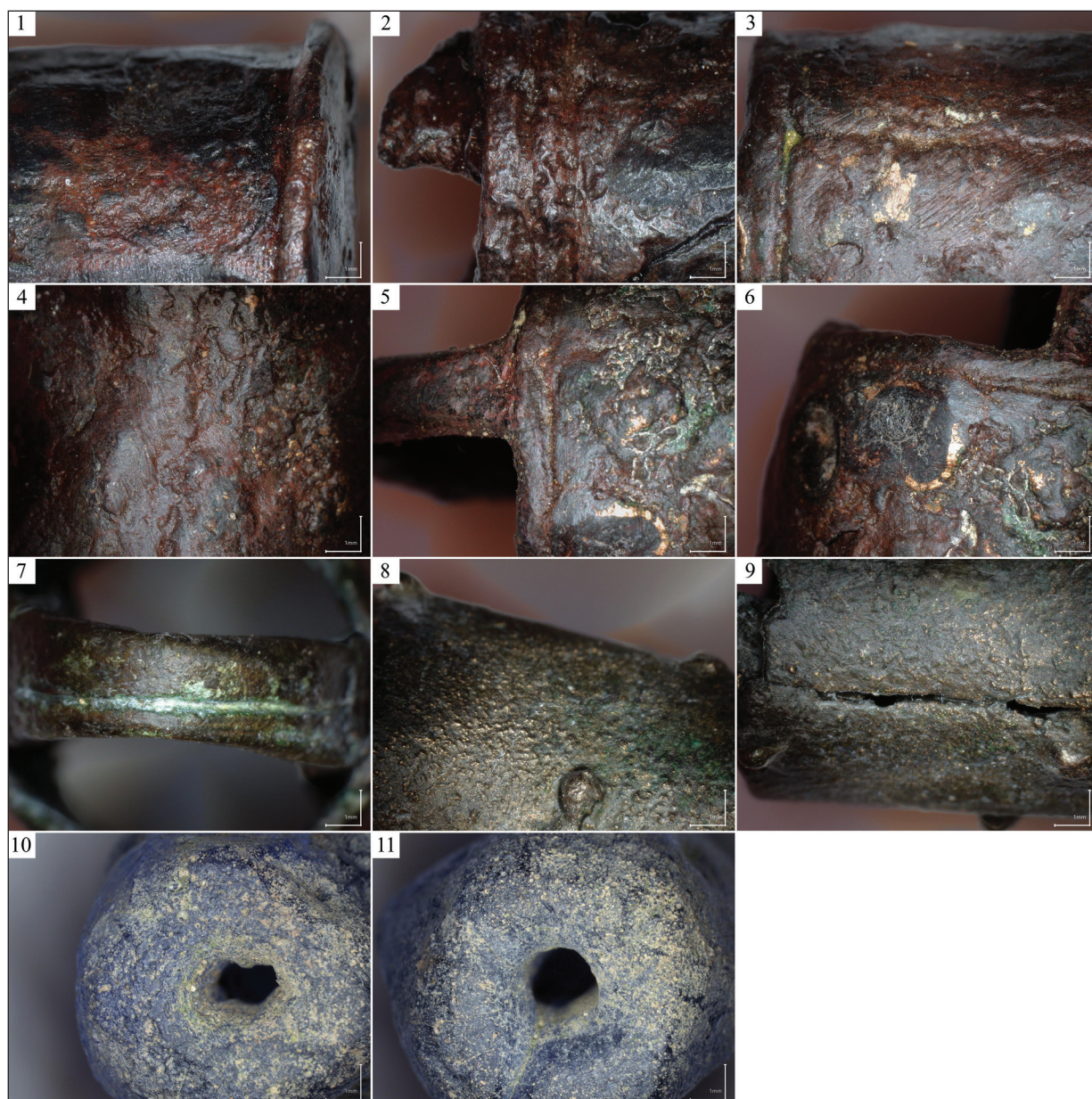
a/ Vedierkovité závesky

Najpočetnejšie zastúpeným typom záveskov sú vedierkovité závesky valcovitého tvaru (14 ks) vyrobené z troch častí – valcovitého tela, kruhového dna a pásikového uška (obr. 17: 1–9; tab. XVII: 1–14). Na niektorých záveskoch je viditeľný aj spoj, v mieste napojenia prehnutého plechu. Vedierkovitým záveskom sa podrobnejšie venovala I. Beilke-Voigtová (1998). Rozšírené sú na rozsiahlom území od Veľkej Británie a Škandinávie po Ukrajinu a oblasť Čierneho mora (Beil-

ke-Voigt 1998, 63, Karte 11, 12). Vedierkovité závesky zo Závodu možno na základe typológie Beilke-Voigt (1998, 52) zaradiť k typu A, resp. k jeho variantom I a II, v rámci ktorého sú zastúpené jednoduché cylindrické tvary s kolmými stenami. Iba jeden z exemplárov (tab. XVII: 1) radíme k typu B vzhľadom na odsadené dno (Beilke-Voigt 1998, 54). Výzdobný motív v podobe dvoch horizontálnych rýh v hornej časti tela pod okrajom je doložený na viacerých záveskoch (obr. 17: 2, 3, 5, 6; tab. XVII: 1, 10, 12, 14). Ozdobná ryha je dokumentovaná na ušku jedného zo záveskov (obr. 17: 7). Tieto predmety boli najčastejšie vyrábané zo železa (pozri Beilke-Voigt 1998, 57). Nálezy pochádzajúce zo Závodu boli vyrobené zo železa (tab. XVII: 1, 2, 7, 12; tabela 3), ako aj z bronzu (tab. XVII: 1, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 13, 14; tabela 3). Povrchová úprava naznačuje, že niektoré zo záveskov mohli byť zdobené (obr. 17: 3, 5, 6). Čo sa týka stavu zachovania, šesť záveskov nemalo zachované dno, viaceré boli čiastočne poškodené, resp. deformované zrejme pôsobením žiaru na hranici. Priemerná váha závesku je 3,6 g s tým, že najťažší závesok predstavuje železný závesok (tab. XVII: 7) s váhou 7,24 g a najnižšiu hodnotu vykazuje bronzový závesok (tab. XVII: 10).

Závesky typu A patria zároveň k najrozšírenejšej forme vedierkovitých záveskov v barbariku už od prvej polovice 1. storočia v rámci celého územia rozšírenia, pričom počiatky jeho výskytu siahajú do 2. storočia pred Kr. Nálezy záveskov typu A sa koncentrujú najmä u polabských Germánov a v przeworskej a wielbarskej oblasti (Beilke-Voigt 1998, 63).

Ako už bolo uvedené, typ B je zastúpený jedným kusom (tab. XVII: 1). Typ sa vyskytuje v hrobových inventároch staršej aj mladšej doby rímskej. V mladšej dobe rímskej sa stávajú pomerne bežnou súčasťou hrobových celkov pričom najfrekvencovanejšie sú doložené v stupni C1. Mimo územia polabských Germánov a przeworskej kultúry – v stredodunajskom priestore – sa nachádzajú prevažne od stupňa B2/C1, kde sa objavujú spolu s ďalšími prvkami przeworskej kultúry (Tejral 1970, 191) a ich výskyt pretvrváva až do obdobia sťahovania národov (Beilke-Voigt 1998, 65–67). Typ B je najčastejšie

Obr. 17. Závod-Priečne. Detaily záveskov a koráliku (foto: K. Hladíková, grafika: R. Čambal).

Abb. 17. Závod-Priečne. Details der Anhänger und der Perle (Foto: K. Hladíková, Grafik: R. Čambal).

zastúpený v polabsko-germánskej oblasti a datovaný je dominantne do stupňov C1 a C2, doložené sú aj exempláre datovateľné do stupňa B2/C1 (Beilke-Voigt 1998, 67).

Vedierkovité závesky tvorili súčasť náhrdelníka, prípadne mohli byť upevnené na páse, či byť súčasťou ozdoby hlavy v podobe čelenky/diadému, ale nachádzajú sa aj v iných polohách. Primárnym účelom bola zrejme apotropajná funkcia, dekoratívna funkcia zohrávala pravdepodobne až sekundárnu úlohu (Beilke-Voigt 1998, 84–88).

Analógie k nálezom zo Závodu z priestoru slovenského Pomoravia predstavujú napr. nálezy z kostrového hrobu zo Senice-Čáčova (Pieta 2002, 344; 2 železné a 1 bronzový), jeden železný závesok bol identifikovaný aj v žiarovom hrobe v Bratislave-Záhorskej Bystrici (Kraskovská 1965b, 355–357, obr. 115) a pomerne nedávno aj na pohrebisku v Sekuliach (Iván/Ölvecký/Rajtár 2019, 243). K novším nálezom zo stredného Pomoravia patrí nález z Kozojídek II. a zo širšieho priestoru Moravy možno spomenúť známe nálezy z Kostelce na Hané (Zeman 1961, 250, 251) a Žarošic (Tej-

ral 1961, 112). 13(14?) exemplárov vedierkových záveskoch zo Závodu predstavuje najpočetnejší súbor tohto druhu nálezov z územia Slovenska. Vysoký počet bol zaznamenaný aj na pohrebisku vo Veľkom Cetíne, kde sa našlo 11 vedierkovitých záveskov (Cheben/Ruttkayová/Ruttkay 1994, 200; Ruttkayová 2009, 572; 2014, 154). Vedierkovité závesky sa nachádzajú zväčša v hroboch, ale máme ich doložené aj zo sídliskových kontextov.

b/ Kapslovitý závesok

Druhým typom závesku zastúpeným na lokalite je nezdobený fragment zo zadnej steny dutého kapslovitého závesku lichobežníkového tvaru (tab. XVII: 15), ktorý patrí podľa triedenia B. Beckmanna (1973, 14, Abb. 3) do 3. skupiny, k tzv. kabelkovitým formám. Podobné závesky tvorili spolu s kapslovitým kruhovým záveskom, vedierkovitými záveskami a sklenenými korálikmi a mušľou súčasťou náhrdelníka z bohatého hrobu v Čáčove (Pieta 2002, 346, Abb. 1: 1–7).

c/ Závesok s krížovým rámom

Ďalší typ predstavuje závesok s krížovým rámom. Tvorí ho oválny kus horského krištálu vložený do objímky z prekrížených hladkých bronzových pásov (obr. 16: 12–15; tab. XVII: 16). Oválne uško je vytvorené z koncov bronzových pásov objímky, okolo ktorých je ovinutá bronzová špirála. Týmto typom závesku sa zaoberali najmä K. Staneková (1999) a D. Quast (2000). Do krížového rámu mohli byť vkladané kôstky z ovocia, oriešky, guľičky zo skla, alebo horského krištálu. Doložené sú v priebehu doby rímskej a rovnako aj z obdobia sťahovania národov zo širšieho priestoru Germánie (Quast 2000, 279–282, Abb.3; Stanek 1999, 331). Tieto závesky mali najskôr funkciu amuletu. Na základe triedenia podľa D. Quasta radíme závesok s krížovým rámom zo Závodu do 2. skupiny, aj keď v našom prípade ide o závesok menších rozmerov (cca 3 cm). Podľa triedenia K. Stanekovej (1999, 334, Ryc. 6) ho môžeme priradiť k III. typu, k variantu IIIA. Závesky tohto typu sa severne od Karpát vyskytujú rovnako vo wielbarskej i v przeworskej oblasti. V oblasti wielbarskej kultúry sú datované do stupňov B2/C1 až C2/C3, v przeworskej oblasti do stupňov B2/C1–C1a (Stanek 1999, 338). Väčšina záveskov s krížovým rámom pochádza zo žiarových hro-

bov, čiže ich funkčnú polohu nepoznáme. Nálezy dokumentované z kostrových hrobov umožňujú sčasti rekonštruovať spôsob nosenia týchto záveskov (na hornej časti tela, v oblasti panvy na páse – Quast 2000, 282). Podobný závesok s horským krištálom poznáme z publikovaného hrobu 21/2016 z pohrebiska v Sekuliach, datovanom trúbkovitou sponou a sponou typu Leonów do druhej polovice 2. storočia, pričom z pohrebiska ich pochádza viac, zatiaľ však nie sú všetky publikované (Iván/Ölvecky/Rajtár 2019, 240, 247, obr. 7: 5; Rajtár 2020a, 2–5, Abb. 1). Z kvádskej oblasti pochádzajú závesky s krížovou objímkou z pohrebísk v Očkove a vo Veľkom Cetíne (Ruttkayová 2009, 572). V sídliskovom kontexte sa našiel v Cíferi-Páci, kde bol kameň určený na základe analýzy Ramanovho spektra ako kremeň, resp. jeho odroda horský krištál (Varsik/Illášová/Štubňa 2021, Varsik/Kolník 2021, 176, 177, Abb. 142: 1). V urnovom hrobe č. 17 vo Veľkom Cetíne, kde sa vložený predmet v objímke nezachoval, je tento typ závesku kombinovaný s lunicovitým záveskom (Ruttkayová 2009, 572, obr. 2: 9; 2014, 154, Abb. 1: 3).

d/ Lunicovité závesky

Posledným typom je závesok v tvare lunice s otvorom v strede. Prvý závesok tohto typu je vyrobený z bronzu a cez otvor má prevlečený bronzový krúžok so špirálou zavesený na bronzovom háčiku so zahrotenu tyčinkou (tab. XVII: 17). Druhý závesok je strieborný a cez otvor má priamo prevlečený háčik s rovnako zahrotenu tyčinkou (tab. XVII: 18). Je zrejme, že v oboch prípadoch bol hrot háčiku upevnený v nezachovanej časti závesku z organického materiálu.

6.7 NÁKONČIE Z PICIEHO ROHU

Jediné zachované nákončie z picieho rohu (váha 41,63 g) je poškodené žiarom. Ploché ukončenie je výrazne širšie ako disk oddelujúci dutú hornú časť kruhového prierezu od koncovej časti (tab. XVIII: 1). Patrí do skupiny D podľa J. Andrzejowského, ktorú charakterizuje esovitá profilácia a výrazne odčlenenie hornej a dolnej časti. Na základe profilácie a širokého plochého ukončenia je nákončie najbližšie variantu D2a, ktorý je

datovaný do stupňa B2 (*Andrzejowski 1991*, 119, Ryc 5: a–c, k). Meranie povrchového zloženia poukazuje na to, že ako materiál na jeho výrobu bol použitý bronz.³ Z priestoru južného Záhoria sú nákončia picích rohov známe z viacerých lokalít, ako napr. Bratislava-Devín, Bratislava-Devínska Nová Ves, Zohor, Vysoká pri Morave, Láb, Plavecký Štvrtok, Malacky, Kostolište zaradené do stupňov B1–B2 (*Hladíková 2021*).

6.8 SÚČASTI DREVENÝCH SKRINIEK

Ako ozdobné gombíky rímskej skrinky slúžili: predmet z profilovanou bronzovou hlavičkou kruhového prierezu a železným trňom pravouhlého prierezu (tab. XVIII: 2) a ďalší bronzový profilovaný predmet s chýbajúcim trňom (tab. XVIII: 3). V druhom prípade však nie je funkčné určenie predmetu isté. Podobné gombíky poznáme z rímskeho prostredia napr. z Augstu (*Riha 2001*, 100, obr. 91). V oblasti stredodunajského barbarika sa takéto gombíky našli na lokalite Strážnice II (*Zeman 2017*, 161, obr. 46: 2), v Boršove u Moravskej Třebové (*Vích et al. 2020*, 169, obr. 6: 24), v priestore rímskeho dočasného tábora v Závode (*Elschek/Rajtár 2008*, 56, obr. 33: 7) a v objekte č. 32 zo Zohoru datovanom do 3. storočia (*Elschek 1997*, 41, obr. 18: 4). Súčasťou nábytku bol pravdepodobne aj ďalší bronzový ozdobný gombík s profilovanou plechovou hlavičkou a trňom (tab. XVIII: 15), ktorý má tiež paralely v rímskom prostredí (*Riha 2001*, 80, Taf. 49). Funkcia ďalších ozdobných klinčekov s hríbovitou hlavičkou nie je jasná (tab. XVIII: 12–14, 16). Súčasťou rímskej skrinky bol pôvodne zrejme aj železný kľúč typu Kokowski E, ktorý je spojený s retiazkou pozostávajúcou z desiatich článkov osmičkového tvaru (tab. XVIII: 27; *Kokowski 1997*, 14, Abb. 18: E; *Gáspár 1986*, CCLIV).

6.9 SÚČASTI OPASKA

Súčasťami opaska boli dve pracky, nákončie a pravdepodobne aj ďalšie kovania z remienkov. Železná

pracka má oválny tvar (tab. XVIII: 6). Bronzový fragment z pántu pravdepodobne patrí pracke pravouhlého tvaru (tab. XVIII: 10). Fragment nákončia s chýbajúcou spodnou časťou zdobený motívom presýpacích hodín patrí pravdepodobne k tvarom ukončeným krúžkom a výčnelkom (tab. XVIII: 26). Tvarovo i výzdobou podobné nákončie pochádza z Uherského Ostrohu (*Zeman 2017*, 141, obr. 39: 26). Takéto nákončia označila R. Madyda-Legutko ako 1. variant 6. typu. V oblasti przeworskej kultúry je tento typ datovaný prevažne do stupňa C1a (*Madyda-Legutko 2011*, tab. XXIV, XXV: 1–4, mapa 13). Podľa E. Droberjara mohli byť tieto nákončia v oblasti Čiech a Moravy vyrábané pod vplyvom z oblasti wielbarskej kultúry (*Droberjar 2015*, 49). Súčasťou remienkov opaska boli pravdepodobne aj bronzová objímka a dva ďalšie zlomky z pásikového plechu, ako aj dvojité obdĺžnikovitá bronzová platnička spojená dvoma nitmi (tab. XVIII: 7–9, 11).

6.10 HREBENE

Z kostených hrebeňov sa našli len malé kostené zvyšky so železnými tyčinkami a nitmi s rozšírenými koncami. Železné tyčinky (tab. XVIII: 17, 18, 22) spevňovali typologicky staršie jednovrstvové hrebene vyrobené z viacerých častí ako to môžeme vidieť napr. na náleze z auxiliárneho kastela z Iže patriacom k typu B S. Thomasovej (*Hrnčiarik 2015*, 71, kat. č. 206, tab. XV: 206). Jednovrstvové hrebene sa objavujú najmä v staršej dobe rímskej, hoci niektoré varianty pretrvávajú až do obdobia sťahovania národov (*Hrnčiarik 2015*, 71). Železné nity (obr. XVIII: 19–21), ktoré spájali kostené platničky pochádzajú s typologicky mladších viacvrstvových hrebeňov a nie je možné ich priradiť ku konkrétnemu typu.

6.11 IHLICE

Jediný nález bronzovej ihlice s jednoduchou guľovitou hlavicou (tab. XVIII: 24) má v rámci typologického triedenia B. Beckmanna najbliž-

³ Meranie bolo realizované ručným XRF analyzátorom NITON XL3t od výrobcu Thermo Fisher Scientific, NITON (USA) na troch miestach: 1. tuľajka: Cu – 88,28%, Sn – 8,02%, Pb – 3,17%, Fe – 0,171%, Zn – 0,152%, Zr – 0,007, Sb – 0,169; 2. max. vydutie: Cu – 72,18, Sn – 17,78; Pb – 8,06, Fe – 1,46, Zn – 0,307, Sb – 0,206; 3. spodná časť nákončia (zo spodu): 77,95, Sn – 13,65, Pb – 7,05, Fe – 0,774, Zn – 0,271, Sb – 0,170.

šie k tvaru 48 III. skupiny (*Beckmann 1966, 23, Taf. 2: 48*). Fragментy podobných ihlíc máme doložené tiež v hrobách 40 a 66 na pohrebisku Dobřichov-Piřhora datovaných do stupňa B1a (*Droberjar 1999, 86*), ihlice tejto skupiny sa však vyskytujú po celú staršiu dobu rímsku (*Beckmann 1966, 25*).

6.12 IHLA

V sonde I bola v hĺbke 25 cm objavená bronzová ihla s poškodeným uškom a sekundárne prehnutým telom kruhového prierezu (tab. XVIII: 25). Kosteňé, alebo bronzové ihly sa bežne vyskytujú na sídliskách, ako symbolický atribút sa pridávali aj do ženských hrobov (*Zeman 2017, 158*). Bronzové ihly s uškom boli objavené napr. v sídliskových objektoch a v kultúrnej vrstve sídliska v Branči (*Kolník/Varsik/Vladár 2007, 29*) a v germánskej chate z druhej polovice 3. a prvej polovice 4. storočia v Tvrdošovciach (objekt 2/2017, nepublikované). Ihly na šitie sú univerzálnym tvarom bez možnosti bližšieho chronologického zaradenia (*Zeman 2017, 158*).

6.13 BRONZOVÉ NÁDOBY⁴

Väčšina identifikovateľných fragmentov bronzových nádob patrí podľa zachovaných častí rúkavätí cedidlám a naberačkám s plochou rúkaväťou typu E 160 a 161 (tab. XIX: 2, 3, 7–12). Cedidlá a naberačky boli niekedy kladené na pohrebnú hranicu vložené do seba, ako o tom svedčí aj nálezy spečených fragmentov zo Závodu (tab. XIX: 12). Podobne spečené fragmenty cedidla a naberačky sa našli napr. aj v hrobe 1512 na przeworskom pohrebisku Kietrz (*Gedl 1988, Ryc. 26: a–g*). Typ E 160 je pomerne široko datovaný do obdobia od polovice 1. do konca 2. storočia, typ E 161 bol používaný od 2. polovice 2. do 4. storočia (*Jílek 2012, 64–67*). Len jeden fragment z rúkaväte môžeme priradiť k naberačke, resp. cedníku typu E 162 (tab. XIX: 8), ktorý sa v barbariku vyskytuje v stupňoch B1b až B2, resp. od polovice 1. do polovice 2. storočia (*Jílek 2012, 67–69*). Zriedkavým typom nálezu je mosadzná lyžička (tab. XIX: 6).

⁴ RFA analýza potvrdila, že s výnimkou mosadznej lyžičky ide o zliatiny medi a cínu.

6.14 NÁSTROJE A NÁRADIE

Z troch železných nožíkov mal jeden chrbát plynulo prechádzajúci do rúkky (tab. XIX: 13) zatiaľ čo dva ďalšie majú rúkku obojstranne odsadenú (tab. XIX: 14, 15). Jeden z nožov má v rúkaväti kruhový otvor na upevnenie obloženia z organického materiálu a v strede je zdobený radom šikmých rýh.

6.15 ZBRANE A VÝSTROJ

Zaujímavá je absencia zbraní v súbore. Prítomnosť vojenskej zložky reprezentujú len nálezy fragmentov brnení a ostrohy.

a/ Fragmenty brnenia

Súčasťou segmentového, alebo šupinového panciera z antoninovského obdobia bol bronzový uzáver krúžkového tvaru s horizontálnou priečkou a výstupkom oválneho tvaru, ktorý slúžil na spájanie pásov segmentového panciera (tab. XX: 1). Pravdepodobnejšia je jeho príslušnosť k segmentovému brneniu mladšieho typu Newstead, ktorý je datovaný do 2. a 3. storočia (*Jütting 1995, 166; Kleiser 2009, 86–91*). Pravouhlá platnička slúžila na upevnenie krúžku na pásový plech brnenia, ako o tom svedčí nález z Carnunta (*Bishop/Coulston 2006, 140, Fig. 85: 10*). Podľa celkového tvaru možno uzáver z brnenia priradiť k typu 2 Ch. Kleisera (*2009, 90, Abb. 5*), resp. k typu 2 I. Jüttingovej (*1995, 166, Abb. 3*) Pre datovanie uzáverov brnenia sú dôležité nálezy súčastí brnení z rímskych opevnení z obdobia markomanských vojen v Iži a Mušove (*Kleiser 2009, 87*). Rovnaký uzáver z panciera sa v oblasti juhozápadného Slovenska našiel aj v priestore germánskeho sídliska a rímskeho dočasného tábora v Chotíne, kde je spájaný s aktivitami rímskej armády (*Rajtár/Kolníková/Kuzmová 2017, 176, obr. 4: 4*).

Ďalej sa vyskytli malé fragmenty krúžkového panciera pozostávajúce zo šiestich a siedmich krúžkov (tab. XX: 2, 3). Fragmenty krúžkovej zbroje sa našli aj v bohatom hrobe v Čáčove (*Pieta 2002, 347, Abb. 3a–b*), v hrobe 47 v Očkove

(*Kolník 1956*, obr. 5: 4) a na spomínanej lokalite v Chotíne (*Rajtár/Kolníková/Kuzmová 2017*, 176, obr. 4: 5, 6). Taktiež sú doložené aj v hrobách przeworskej kultúry – napríklad v hrobe 57 z Młodzikova, v hrobe 1563 z Kiertza (*Dymaczewski 1958*, 227, Ryc. 102: 3; *Gedl 1988*, 156, Ryc. 32: f), alebo v hrobe označenom ako objekt 207 z Drochlinu (*Kaczanowski 1987*, 38, Tabl. 20: 6). Malé časti krúžkového brnenia nemuseli priamo súvisieť s výzbrojou (krúžková košeľa, ochrana krku), ale mohli mať funkciu ochranného amuletu jeho nositeľa, alebo mohli byť istým druhom trofeje (*Kaczanowski 1994*, 41; *Pieta 2002*, 247).

b/ Ostrohy

Prítomnosť jazdeckých bojovníkov dokladajú fragmenty dvoch ostrôh. Jedna je stoličková, druhá oblúková. Stoličková ostroha (tab. XX: 6) má na trojuholníkovo rozšírených koncoch dvojice nitov, patrí do 4. skupiny štvornitových honosných ostrôh podľa N. Bantelmanna (*1971*, 27, tvar IV E4). Bronzové telo je zdobené striebornými drôtkami, železný trň sa nezachoval. Tieto honosné ostrohy vychádzajú z bronzových ostrôh so železným trňom 3. série skupiny A podľa triedenia A. von Müllera a v stredodunajskom priestore sú datované na začiatok 2. storočia (*Müller 1957*, 52, Taf. 11: e; *Tejral 2002*, 143, Abb. 1). Takáto ostroha sa našla napríklad v hrobe 58 v Kostolnej pri Dunaji spolu s mladšími variantmi spôn A 68 (*Kolník 1980*, Taf. CXIII: 58d). Druhá ostroha je oblúková, vyrobená zo železa, chýba jej jedno z ramien a ukončenie druhého ramena (tab. XX: 5). V mieste spojenia ramena s bikónickým trňom je bočný výčnelok. Analógie poznáme z oblasti przeworskej kultúry, kde ich môžeme priradiť k asymetrickým železným oblúkovým ostrohám typu G1 datovaným do záveru stupňa C1a, do stupňov C1b a zriedkavejšie aj C2 (*Ginalska 1991*, 67–70, Ryc 15: 1–7).

Z Moravy poznáme ostrohy typu G1 z Ladnej, Kňežodubu I a z Mohelna, z Dolného Rakúska pochádzajú 3 nálezy zo Seebarnu (*Krajčovič 2020*, 40, 41; *Zeman 2017*, 153, obr. 43: 19). V oblasti juhozápadného Slovenska sa ostrohy tohto typu našli v hrobe 174 v Očkove (*Godlowski 1992*, 36, Abb. 13: 9), v rozrušenom hrobe v Žlkovciach

(2ks, *Pavúk 1982*, 220, 417, obr. 124: 7) a v exploatačnej jame 136 v Branči datovanej do neskoršej doby rímskej (*Kolník/Varsik/Vladár 2007*, 57, 112, tab. 109). Luxusné exempláre pochádzajú z hrobov I a II z Krakovian-Stráží (spolu 7 ks – *Ondrouch 1957*, 86–95, 115–124, tab. 17, 31).

c/ Plastika spútaného zajatca

Výnimočným nálezom je bronzová plastika spútaného zajatca s jedným zvislým a jedným priečnym otvorom, do ktorého je vsadený železný kliniec (tab. XX: 4). Na základe analógie z Frocester Courth mohla byť súčasťou remeňa rímskeho vojenského postroja. Tento nález už podrobne vyhodnotil J. Rajtár (*2019*), ktorý ho datoval do neskorého 2. až prvej polovice 3. storočia.

6.16 MINCA

Zriedkavým typom nálezov na pohrebiskách je žiarom deformovaná bližšie neurčiteľná rímska minca, pravdepodobne antoninián (tab. XX: 9). V germánskom prostredí slúžili mince ako milodary len výnimočne – ich opakovaný výskyt v areáloch žiarových pohrebísk sa vysvetľuje aj tým, že môže ísť o votívne dary pri hrobách predkov (*Militký 2008*, 34).

6.17 KRÚŽKY A INÉ

Z pohrebiska pochádzajú viaceré krúžky z bronzu a kosti. Súčasťou inventáru zachyteného žiarového hrobu boli dva fragmenty kostených krúžkov: zatiaľ čo prvý pravouhlého prierezu je po obvode zdobený tromi obežnými ryhami (tab. XVI: 10), druhý nezdobený má oválny prierez (tab. XVI: 11). Ostatné krúžky sú z bronzu a nemajú nálezový kontext (tab. XVIII: 23; XX: 7, 8). Jednoznačne nie je možné určiť ani funkciu do kruhu prehnutého fragmentu bronzového predmetu z pásikového plechu s dvomi otvormi na konci, ktoré pravdepodobne slúžili ako otvory pre nity, ktoré spájali plechový kruh (tab. XVIII: 5). Dokladom žiarového rítu je okrem stôp žiaru na predmetoch aj veľké množstvo bronzových a strieborných zliatok, ktoré najčastejšie pochádzajú z roztavených nádob.

6.18 ARTEFAKTY ZO SKLA

Na pohrebisku v Závode sa vyskytli štyri fragmenty rímskeho skla z nádob, dva sklenené koráliky a väčšie množstvo sklenených zliatkov. Artefakty zo skla nájdené na pohrebisku Závod môžeme rozdeliť do dvoch skupín.

a/ Koráliky

Koráliky sú zastúpené dvomi, resp. tromi exemplármi. Pomerne rozšíreným typom je v dobe rímskej polyedrický korálik tmavomodrej farby (obr. 17: 10, 11; tab. XVI: 7). Ide o mnohosten v podobe kvádra so skosenými rohmi, ktoré boli vyrábané najčastejšie zo skla (*Varsik/Illášová/Štubňa 2021, 77*). Mohol byť súčasťou náhrdelníka, náramku, prípadne inej okrasy odevu či tela, resp. vlasov. Polyedrické koráliky sa v priestore barbarika vyskytujú v kontextoch datovaných prevažne do neskoršej doby rímskej, hoci ojedinele sa môžu objaviť už od stupňa C1a (*Březinová 1994, 104; Varsik/Illášová/Štubňa 2021, 77*), ale objavujú sa aj v stupni B2 a v prechodnom horizonte B2/C1 (*Droberjar 1997, 126; Pieta 2002, 346; Zeman 2017, 128*). Podľa typológie M. Tempelmann-Mączyńskiej (1985, 262) ho možno zaradiť ku skupine XIV, k typu 126 a podľa E. Rihovej (1990, 77–79, 90, 91) ide o typ 11. 25. Ako analogické nálezy z priestoru slovenského Pomoravia možno uviesť nález polyedrického koráliku pochádzajúceho z povrchovej prospekcie realizovanej v extraviláne obce Závod, v polohe Na lúčkach (*Barta et al. 2014, 244*) bez presnejšieho chronologického zaradenia (mladšia a neskorá doba rímska) a koráliky z hrobu v Senici-Čáčove, ktorý je datovaný dokonca do stupňa B2/C1 (*Pieta 2002, 346*). V rámci priestoru Pomoravia sú početne zastúpené a pochádzajú hlavne z hrobových kontextov (pozri napr. *Zeman 2017, 126*nn s ďalšou literatúrou). Druhý korálik čiernej farby s kruhovým prierezom sa zachoval len z časti, jeho pôvodný priemer dosahoval 2,2 cm. (tab. XVI: 8). Podľa M. Tempelmann-Mączyńskiej (1985, 18) ho radíme do skupiny I. k typu 27, do ktorej patria nepriehľadné jednofarebné, v tomto prípade čierne koráliky guľovitého až súdkovitého tvaru. Koráliky tohto typu sa ojedinele vyskytujú

už v staršej dobe rímskej, ale predovšetkým sú charakteristické pre obdobie od stupňa B2/C1 až po neskorú dobu rímsku (*Tempelmann-Mączyńska 1985, 28*). Skleneným korálikom bližšie neidentifikovateľného tvaru bol pravdepodobne aj sklenený zliatok z rozrušeného hrobu.

b/ Sklenené nádoby

Sklenené nádoby sú na pohrebisku v Závode okrem atypických zlomkov z tela zastúpené štyrmi výraznejšími fragmentmi z okraja a dna. Sklenené nádoby sa bežne nachádzajú v germánskych kontextoch sídlisk aj pohrebísk v priebehu doby rímskej na území Slovenska. Nárast prítomnosti skla na juhozápadnom Slovensku je výraznejší predovšetkým na sídliskách v mladšej dobe rímskej (*Varsik 2009, 145, 146*). Podobný trend by sme mohli predpokladať aj pre pohrebiskové kontexty, avšak vzhľadom na nedostatočne veľkú reprezentatívnu vzorku pohrebísk pre mladšiu dobu rímsku je problematické sa k tomu vyjadriť. Na druhej strane, pokles prítomnosti sklenených nádob na pohrebiskách V. Varsik (2009) vysvetľuje zmenou v pohrebných rituáloch a zároveň v súvislosti so všeobecnou tendenciou poklesu hrobových príloh v priebehu mladšej doby rímskej. Čo sa týka porovnania s frekvenciou výskytu terry sigillaty, sú sklenené produkty zastúpené menej (*Varsik 2009, 145, 146*).

Prvý fragment (tab. XX: 11a, 11b.) pochádza z kónického pohára a patrí k tzv. pohárom zdobeným natavovanými vláknami, resp. s nitovým dekórom. Môžeme ho zaradiť k typu E 189. Poháre zdobené natavovanými vláknami sú charakteristické pre mladšiu dobu rímsku (*Stawiarska 1999*). Sklené poháre predstavovali obľúbený tvar v rámci picích servisov (*Stawiarska 1999; Hrnčiarik 2009; Varsik 2009*). Najbližšie analógie predstavujú fragmenty dvoch pohárov zo sekundárnych kontextov včasnostredovekého hradiska v Mikulčiciach (*Droberjar 1997, 286*) a fragment z lokality Vlčnov-Dolní Nemčí (*Zeman 1999, 51*). Z podobného typu nádoby pochádza aj druhý okrajový fragment (tab. XX: 13a, 13b).

Tretí fragment skla (tab. XX: 10), ktorý sa našiel povrchovým zberom na pohrebisku Závod,

pochádza pôvodne tiež z pohára. Ide o dno na prstencovitej nôžke z bezfarebného skla s priemerom 5,1 cm. Na základe priemeru nôžky a dna možno predpokladať, že pochádza z cylindrického alebo kónického pohára (*Barkóczy 1988*, tab. VI: 59–68; *Březinová 1994*, 104).

Posledný fragment predstavuje pravdepodobne časť hrdla fľašovitej nádoby s rozširujúcim sa hrdlom (tab. XX: 12a, 12b).

6.19 KERAMIKA

V keramickom súbore z pohrebiska v Závode je zastúpená germánska keramika formovaná v ruke, robená na kruhu a objavili sa tu aj nepočítané fragmenty rímsko-provinciálnej keramiky. Vzhľadom na to, že ide o zničené žiarové pohrebisko, nebolo možné keramické fragmenty priradiť k uzavretým nálezovým celkom.

Hmotnosť povrchovou prospekciou zozbieraných fragmentov germánskej keramiky predstavovala cca. 13 kg (vrátane dvoch sčasti rekonštruovaných urien). Váha fragmentov germánskej keramiky robenej na kruhu z celkovej váhy fragmentov germánskej keramiky predstavovala len malé percento 1,5% (97,8 g). Ako vo väčšine keramických súborov, dominuje aj v našom prípade germánska keramika robená v ruke. Pre základnú analýzu keramiky bol zvolený výber typických, t. z. zdobených fragmentov keramických nádob a výber fragmentov okrajov a dien. Celkovo boli analyzované keramické fragmenty o váhe cca. 6,2 kg tvorených germánskou keramikou a fragmenty rímsko-provinciálnej keramikou o váhe 160,6 g (najmä fragmenty terry sigillaty – 101 g). Rímsko-provinciálna keramika bola v keramickom súbore zastúpená len 1,2%.

6.19.1 Germánska keramika

6.19.1.1 Germánska keramika formovaná v ruke

Medzi fragmentmi germánskej keramiky robenej v ruke je zastúpená prevažne jemnejšia keramika, hrubá skoro úplne absentuje. Povrch nádob bol hladný, v niektorých prípadoch až leštený. Výpál keramického materiálu je vo väčšine prípadov tvrdý, dominuje sfarbenie do tmavohnedej až čiernej farby indikujúce redukčný výpál, zatiaľ čo fragmenty bledohnedej a tehlovej farby indikujú oxidačný výpál.

a/ Tvary

Kedže ide z väčšej časti o funerálnu keramiku, zastúpené sú hrncovité a terinovité tvary, ktoré slúžili ako urny, výnimočne misovité tvary menších rozmerov, či iné tvary. K väčším, dobre rekonštruovateľným tvarom patrili časti dvoch terinovitých/hrncovitých nádob s esovitou profiláciou (kritéria podľa *Droberjar 1997* a *Varsik 2011*), ktoré mali funkciu urien (tab. XXI: 1, 2). Misovité nádoby a poháre sú taktiež zastúpené (tab. XXII: 14; XXIV: 1, 2, 3; XXVIII: 1, XXIX: 1, 2 etc.).

b/ Výzdobné motívy (tabela 1)

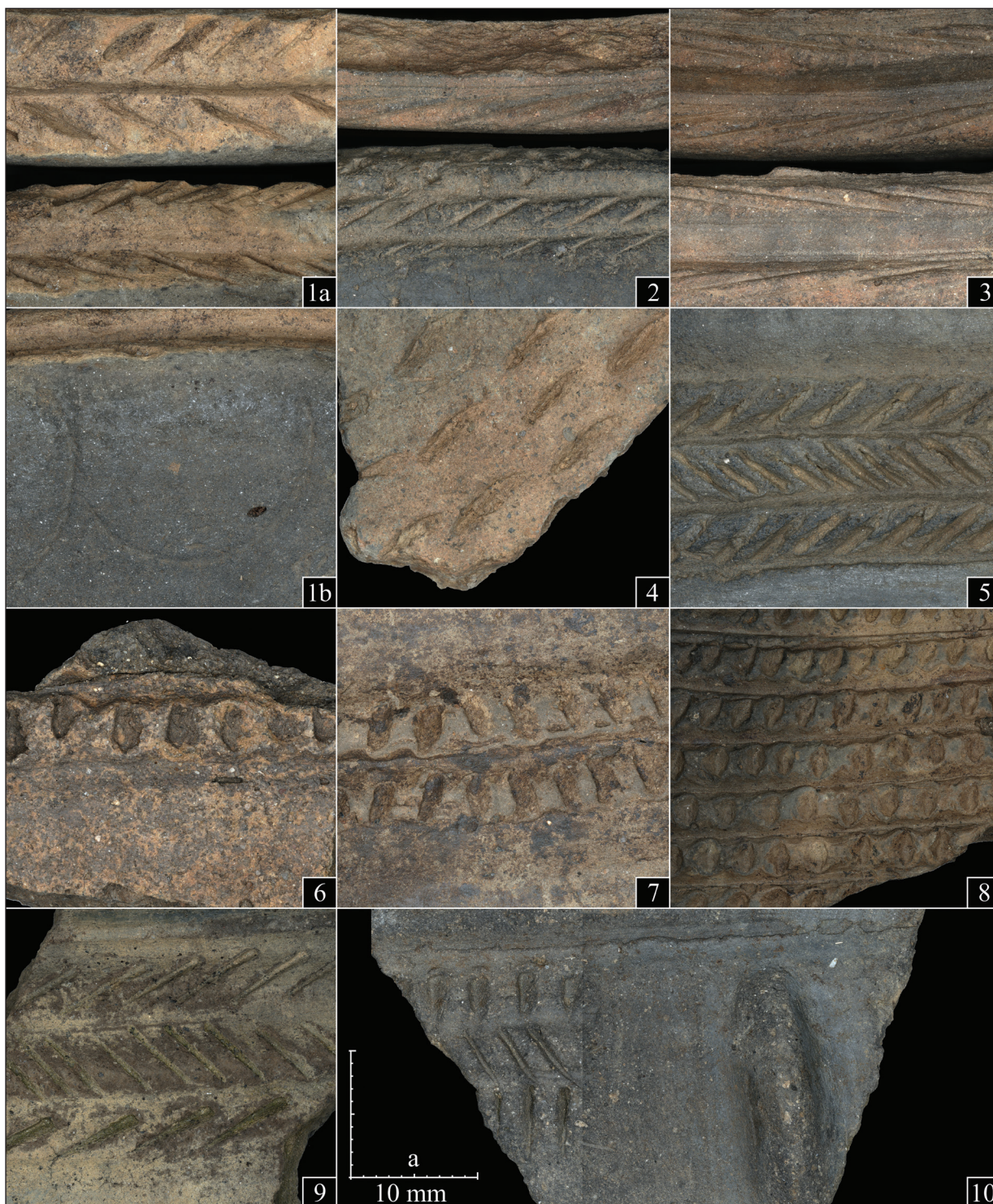
b1/ Ryhovanie v poliach („vlčie zuby“)

Motív ryhovania v poliach sa na keramických fragmentoch zo Závodu nachádza na pomerne veľkom počte fragmentov. Z jediného čiastočne zachovaného žiarového hrobu 1 bolo možné rekonštruovať v podstate celý tvar nádoby s týmto druhom výzdoby. Urna (tab. XXI: 1) je zdobená v hornej časti nádoby v priestore oddeľujúcom hrdlo od tela horizontálnym pásom s motívom ryhovaných trojuholníkov. Pás je ohraničený dvoma výraznejšími brázdami. Telo nádoby je taktiež zdobené ryhovaním v poliach, v tomto

Výzdobný motív	B1b	B1c	B2a	B2b	B2c	B2/C1	C1a	C1b	C2	C3
Ryhovanie v poliach										
Presekávaná lišta										
Radielko										
Žliabky										
Kolkovaná výzdoba										
Troj. a klin. vpichy										
Plastické výčnelky										

Tabela 1. Datovanie germánskej keramiky na základe výzdobných motívov.

Tabelle 1. Datierung der germanischen Keramik auf Basis der Verzierungsmotive.

Obr. 18. Závod-Priečne. Výzdoba na keramike (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).
Abb. 18. Závod-Priečne. Verzierung an der Keramik (Foto: B. Gábriková, Grafik: R. Čambal).

prípade však nejde o motív tzv. vlčích zubov. Výzdoba je na tele nádoby rozvrhnutá do vertikálnych pásov ohraničených zdvojenou ryhou. Na ploche vertikálnych pásov je aplikovaná výzdoba ryhovaním tvoriaca viacnásobný vetvičkovitý ornament, ktorý je následne replikovaný opačne. Spolu vytvárajú ornament v tvare písmena X.

Čo sa týka ďalších príkladov zdobených motívom ryhovaných trojuholníkov, ide o menšie fragmenty z hornej časti oxidáčnej alebo redukčne vypálených nádob, pričom nie je možné sa vyjadriť k prítomnosti výzdoby na dolnej časti nádoby (obr. 18: 9, 10; tab. XXV: 12–24).

Výzdoba horizontálnym pásom s motívom ryhovaných trojuholníkov je charakteristická pre stupne B2, B2/C1 a C1, príp. aj pre C2 (Bratislava-Trnávka), čo potvrdzujú aj nálezy spôn z uzavretých nálezových celkov (*Droberjar* 1997, 92; *Tejral* 1994, 305, 306; *Varsik* 2011, 156). Podľa V. Varsika (2011, 156) je pre 2. storočie charakteristické, že tento motív sa neobmedzuje len na horizontálny pás oddelujúci hrdlo od tela nádoby, ale výzdoba sa nachádza aj na tele nádoby. Pre mladšiu a neskorú dobu rímsku je typické, že výzdoba ryhovaním v poliach s motívom tzv. vlčích zubov sa obmedzuje už len na horizontálny pás. Geograficky najbližšie analógie predstavujú nálezy z priestoru Pomoravia (napr. Mušov, chata II, *Droberjar* 1997, 196) a stredného Pomoravia (napr. Ostrožská Nová Ves III, Petrov I, Strážnica I a II, Veselí nad Moravou I etc. – *Zeman* 2017, tab. 63: 8; 85: 9; 99: 4, 5; 107: 6, 8; 126: 12, 13; 137: 5) a taktiež z priľahlého priestoru Dolného Rakúska (Horn, Kammern, Straning: *Pollak* 1980 Taf. 18/6; 19/12; 110/6; 133 etc.). Ide v podstate o bežný motív na ručne vyrábanej keramike a to nielen v sledovanom priestore.

b2/ Presekávaná plastická lišta

Na keramických fragmentoch z nádob vyrobených v ruke sa nachádzala aj výzdoba tzv. presekávanou plastickou lištou. V prípade lokality Závod ide o keramické fragmenty zväčša z jemne plavenej hliny svetlohnedej až sivej farby. Presekávané lišty boli umiestňované často v hornej časti nádob, prípadne v centrálnej časti, ako je doložené na fragmentoch zo Závodu. Ide o usporiadanie v troch horizontálnych radoch pod sebou s presekávaním

so striedajúcim sa smerom prvkov (obr. 18, tab. XXIV: 1–9, 12). Výzdobný motív v podobe samostatnej presekávanej lišty sa objavuje na keramike datovanej prevažne do 2. storočia, viacnásobné lišty sú charakteristické pre 3. storočie a pokračujú až do záveru doby rímskej (*Varsik* 2011, 161, 162; *Zeman* 2017, 42). Geograficky najbližšie analogické nálezy pochádzajú z lokalít východného predpolia Bratislavy (*Varsik* 2011), taktiež z viacerých moravských lokalít napr. Blučina (chata VI – *Droberjar* 1997, 180), Mušov chata III (*Droberjar* 1997, 196), Brod nad Dyjí – obj. č. 5 (*Tejral/Jelínková* 1980, 400) a z hrobu 1/2016 v Ostrožská Nová Ves VI (*Zeman* 2017, 42), či dolného Rakúska na lokalitách Kammern (*Pollak* 1980, Taf. 20/2), Maier-sch (*Pollak* 1980, Taf. 56), Straning (*Pollak* 1980, Taf. 109/2). Pomerne presná analógiu k fragmentu (tab. XXIV: 6) pochádza z Abrahámu z hrobu 123 (*Kolník* 1980, 203).

b3/ Radielková výzdoba

Ďalším výzdobným motívom na zdobenej germánskej keramike z pohrebiska Závod bola výzdoba radielkovaním. Vyše 20 fragmentov nieslo výzdobu ozubeným kolieskom (obr. 19–21; tab. XXII). Radielková výzdoba je vo všeobecnosti charakterizovaná ako keramika polabského pôvodu (*Droberjar/Knápek* 2017, 210). Výzdoba radielkom je doložená už v 1. storočí a objavuje sa zhruba do stupňa C1a (začiatok 3. storočia), výnimočne až do poslednej tretiny 3. storočia (*Varsik* 2017, 248). V literatúre je uvádzaná ako horná hranica výskytu stupeň C1a (*Droberjar/Knápek* 2017, 207; *Kováčsová/Rajtár* 2017, 232). Na základe ojedinelých nálezov je možné s jej výskytom počítať ešte aj v stupni C1b, resp. C2. Ilustruje to napr. nádoba pravdepodobne imitujúca tvar Drag. 37 z objektu 301 vo Velkom Mederi, môže byť zaradená v kontexte datovania nálezového celku do poslednej tretiny 3. storočia, vychádzajúc predovšetkým z nálezov mincí, fragmentov glazovaných mortárií a fragmentu germánskej na kruhu točenej keramiky (*Varsik* 2017, 247, 248). Pomerne neskoré datovanie vykazuje aj objekt z Beladíc-Pustého Chotára, v ktorom sa spolu s ďalšími nálezmi našiel aj fragment keramiky zdobený radielkovou výzdobou (*Ruttkayová/Ruttkay* 2017).

Výzdoba ozubeným kolieskom sa v Závode vyskytla nielen na redukčne vypálenej leštenej keramike, ako je zväčša dokumentované (*Droberjar 1997; Kováčsová/Rajtár 2017; Ruttkayová/Ruttkay 2017; Varsík 2017*), ale aj na oxidačne vypálenej jemnej keramike svetlohnedej farby robenej v ruke. Fragmenty pochádzajú zväčša z tiel nádob, ktorých tvary nebolo možné rekonštruovať. V jednom prípade ide o tvar s ostrou profiláciou. Podarilo sa zrekonštruovať väčšiu časť nádoby zdobenej radielkovou výzdobou, konkrétne v obežnom vlyse lemujúcom hornú časť nádoby nad maximálnou výduťou boli umiestnené tri na seba nadväzujúce svastiky oddelené stromčekovým ornamentom pravdepodobne od ďalšej skupiny svastík (tab. XXII: 14). Pod vlysom so svastikami a vetvičkovým ornamentom boli priamo pod lomom nádoby „zavesené“ opakujúce sa poloblúkové motívy – girlandy tvoriace obiehajúci pás a zospodu lemujúce vlyso so svastikami. Hornú časť vlysu so svastikami lemoval horizontálny žliabok. Ďalšie motívy, ktoré sa vyskytli na fragmentoch zdobených radielkovou výzdobou predstavujú deriváty meandrov kombinované s poloblúkami a stromčekovým motívom (tab. XXV: 18), motívy vo vlysoch tvorené obdĺžnikovými tvarmi rozdelené diagonálnymi líniami na trojuholníky (tab. XXV: 3, 4) – podobná výzdoba z lokality Lékařova Lhota (*Zavřel 2017*, hrob 2/1960). Špecifický opakujúci sa výzdobný prvok realizovaný ozubeným kolieskom predstavujú zavesené poloblúčky/girlandy vytvorené radielkovým nástrojom (analógie: Dobřichov-Piřchora, hrob 30 – *Droberjar 1999; Milanovce/Velký Kyr – Hrabkovský 2022*, 229, obr. 9; Darzau; Wotenitz; Czacz – *Pernička 1972* – Tab. E 2, 3, 4; Kōrchow; Cammin – *Asmus 1938*, 8, 10).

Čo sa týka nálezov radielkovej keramiky zo Záhoria, z uzavretých nálezových celkov pochádza napr. zo sídliskových objektov zo Zohora, Plaveckého Štvrtku datovaných do stupňov B2a–B2/C1–C1 (*Elschek 2017c*, 215), z pohrebiska v Sekuliach (*Iván/Ölvecky/Rajtár 2019*, 247) datovaných do stupňov B2b až B2/C1 a z hrobu 3/07 zo Stupavy datovaného do prvej polovice 3. storočia (*Turčan/Šefčáková 2011*, 128).

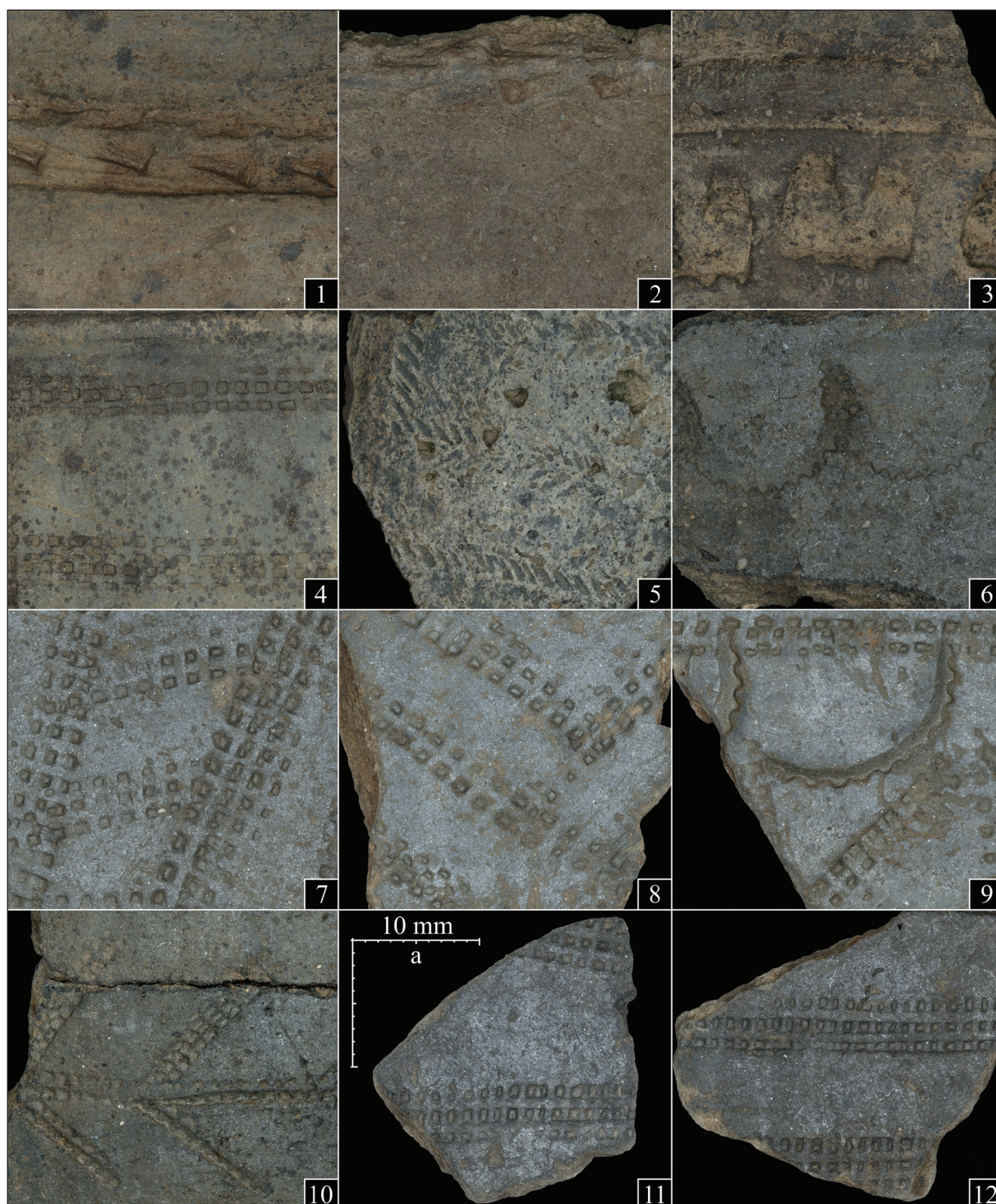
Na Morave je keramický materiál takisto doložený z viacerých lokalít (pozri napr. *Zeman*

2017, 38; *Droberjar 1997*, 65). Z priestoru Dolného Rakúska materiál zdobený radielkovou výzdobou publikovaný M. Pollakovou (1980) pochádza napr. z hrobu z Mistelbachu datovaného inventárom do staršej doby rímskej. Nálezy pochádzajúce z ostatných lokalít je problematické presnejšie datovať (*Pollak 1980*, Bernhardsthal – Taf. 6: 1; Ketzeldorf – Taf. 22: 3–9).

Výzdobné motívy boli vytvorené jednoduchými, dvojnásobnými a miestami viacnásobnými líniami (niektoré len opakované prejedenie miesta), pričom pre ich realizáciu bolo použité dvojradové aj trojradové radielko (ozubené koliesko). Ozubené koliesko malo hroty v tvare štvorca, resp. obdĺžnika. Polkruhový motív bol vytvorený odtlačením okraja bočnej strany radielka (obr. 19: 6, 9; 20: 1a, 1c). Na základe polkruhového odtlačku je možné odhadnúť približný priemer ozubeného kolieska – vonkajší priemer 2 cm, vnútorný 1,6 cm (radielko použité v prípade obrázku 19: 9). Vonkajší priemer radielka na obrázku 20: 1a, 1c sa pohyboval v intervale 1,84–2,15 cm a vnútorný priemer v intervale 1,6–1,8 cm. Fragment zobrazený na obrázku 19: 6 disponuje taktiež polkruhovými odtlačkami radielka, ktorého vonkajší priemer bol 1,55 cm a vnútorný cca 1,2 cm.

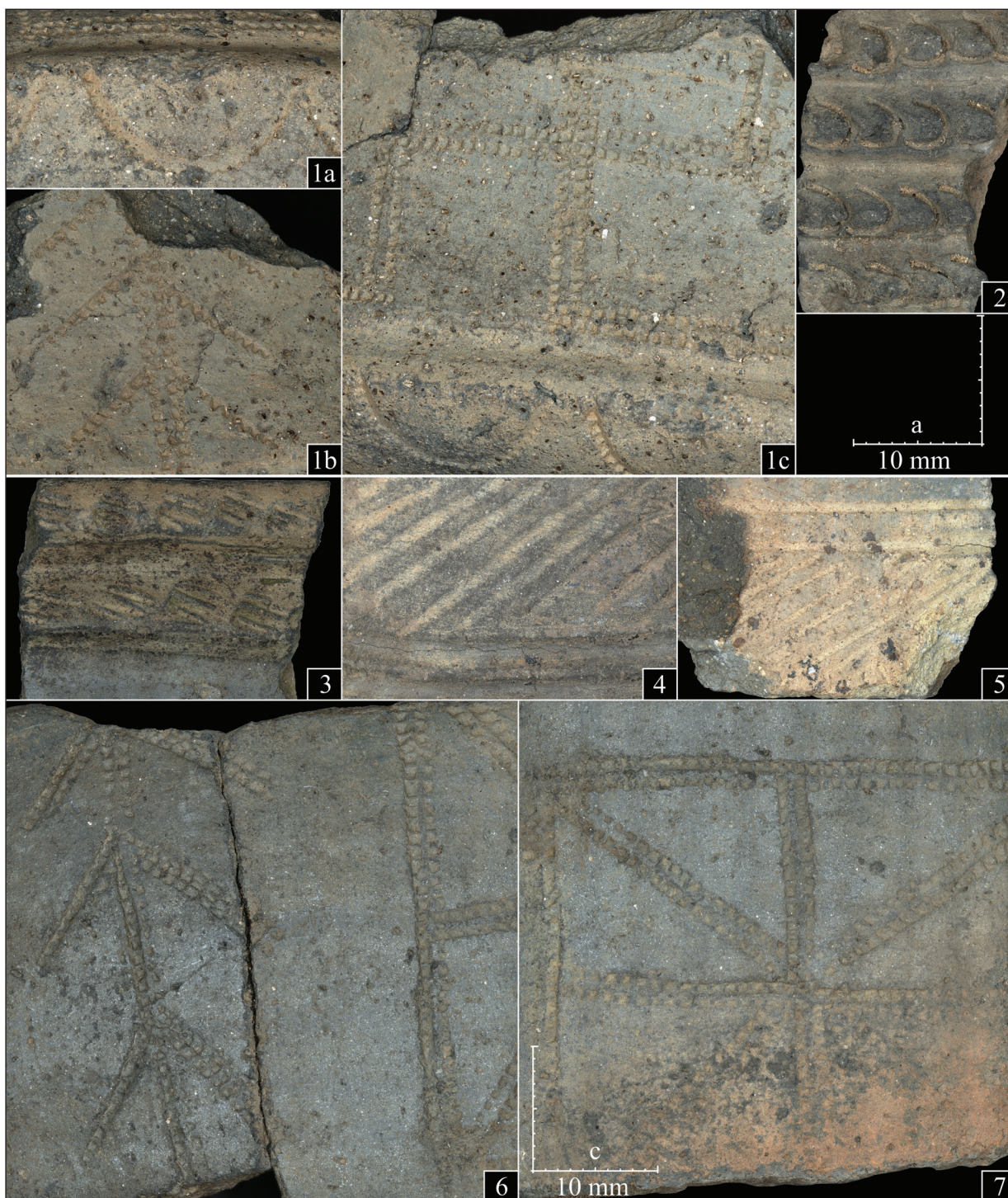
Na základe analýzy stôp radielkovitých nástrojov predpokladáme, že na výzdobu keramiky bolo použitých viac ako päť rôznych druhov radielok. Najviac zastúpená je dvojité línia vytvorená dvojradovým radielkom ako vidno na fragmentoch zo Závodu (obr. 20: 1b, 1c; 6). Na exemplári (obr. 20: 1b, 6) zachycujúcim stromčekový motív, je časť tohto motívu prevedená jednoduchou líniov, ktorá bola zrejme vytvorená taktiež dvojradovým radielkom, s tým, že odtlačená bola len jeho okrajová línia. Použitie trojradového radielka dokladajú motívy na viacerých fragmentoch (obr. 19: 7, 8, 11, 12; 21: 1, 4).

Nálezy radielok na výzdobu keramiky sú len zriedkavo doložené. Ako príklady uvádzame exempláre z Darzau, odkiaľ pochádza bronzové trojradové radielko, z Kalbe an der Milde, kde sa našlo železné dvojradové radielko (*Grünert 1976*, 458, Abb. 121) a z Blievenstorf s nálezom hlavice z jednoradového bronzového radielka s priemerom 1,2 cm (*Wollschläger 1988*, 134).

Obr. 19. Závod-Priečne. Výzdoba na keramike (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).

Abb. 19. Závod-Priečne. Verzierung an der Keramik (Foto: B. Gábriková, Grafik: R. Čambal).

Obr. 20. Závod-Priečne. Výzdoba na keramike (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).
Abb. 20. Závod-Priečne. Verzierung an der Keramik (Foto: B. Gábriková, Grafik: R. Čambal).

b4/ Žliabky

V súbore z pohrebiska v Závode sú zastúpené fragmenty nádob s výzdobou žliabkovaním. Táto výzdoba sa vyskytuje na menších a väčších redukčne vypálených nádobách s lešteným povrchom. Typická je pre druhú polovicu 2. storočia a prežíva až do 4. storočia (*Varsik 2011*, 159; *Zeman 2017*, 40). Na fragmentoch zo Závodu sa vyskytla kombinácia kratších zvislých žliabkov s horizontálne obiehajúcimi dvoma ryhami (tab. XXVI: 1–4). Podobné nálezy pochádzajú z Pomoravia z Velkých Nemčic – Černé pole (*Urbánková 2013*, 245), z Křepic (objekt 2 – dat. B2), z Mušova – na Pískách (chata III – dat. C1; *Droberjar 1997*, 187, 196).

Husté žliabkovanie je charakteristické hlavne pre 3. storočie, i keď sa objavuje aj skôr (*Varsik 2011*, 159 – tam analógie). Na pohrebiskách sú týmto druhom výzdoby pomerne často zdobené väčšie nádoby (hrncovité, terinovité), najmä v období okolo polovice 3. storočia (*Kraskovská 1965a*; *Varsik 2011*, 159; *Zeman 2017*, 40). Dva väčšie fragmenty s husto žliabkovanou výzdobou zo Závodu pochádzajú s najväčšou pravdepodobnosťou z urny imitujúcej bronzové žliabkované vedrá (*Hegewisch 2005*, 86). Ostatné fragmenty pochádzajú z bližšie neidentifikovateľných tvarov nádob. Z priestoru Pomoravia k lokalitám s analogickými nálezmi patrí napr. Stupava (*Turčan 1985*, 98, obr. 4: 15) a už spomínaná lokalita Mušov – chata III (*Droberjar 1997*, 197).

b5/ Kolkovaná výzdoba

Kolkovaná výzdoba sa na pohrebisku v Závode našla len na troch fragmentoch. Vyskytli sa tu dva fragmenty pochádzajúce z jednej redukčne vypálenej nádoby s kombinovaným motívom kolkov v tvare lístkov a rozetiek (obr. 21: 7; tab. XXIII: 13). Výzdoba bola pôvodne umiestnená v horizontálnych pásoch, v ktorých sa striedal pás lístkov s pásom z rozetiek. Ďalší fragment je zdobený kolkom v tvare obráteného písmena U (obr. 19: 3; tab. XXIII: 10). Ide o fragmenty jemnej keramiky, pričom na základe výzdoby T. Kolník (*1958*, 66–68) predpokladal, že ide o imitáciu sivej panónskej keramiky zdobenej kolkami. Kolkovaná výzdoba sa objavuje už od polovice 2. storočia (lístkové kolky), vo väčšom merítku

hlavne v mladšej dobe rímskej (3. storočie) a prežíva až do obdobia sťahovania národov (*Tejral 1998a*, 184; *Varsik 2011*, 154; *Zeman 2004*, 211, 212). Ako analógie možno uviesť nálezy z najbližšieho priestoru Záhoria (Bratislava-Devínska Nová Ves, obj. 8/97 – *Elschek 2008*, 270, 271, Abb. 4: 4), resp. Moravy (Mušov, chata II – *Droberjar 1997*, 196) a tiež nálezy získané povrchovými zbermi zo stredného Pomoravia (sídliskové nálezy: Strážnice I, Kozojídky II a Veselí nad Moravou I; pohrebiskové nálezy: Blatnice pod Svatým Antonínkem I, Petrov – *Zeman 2017*, 38).

b6/ Trojuholníkovité a klinovité vpichy

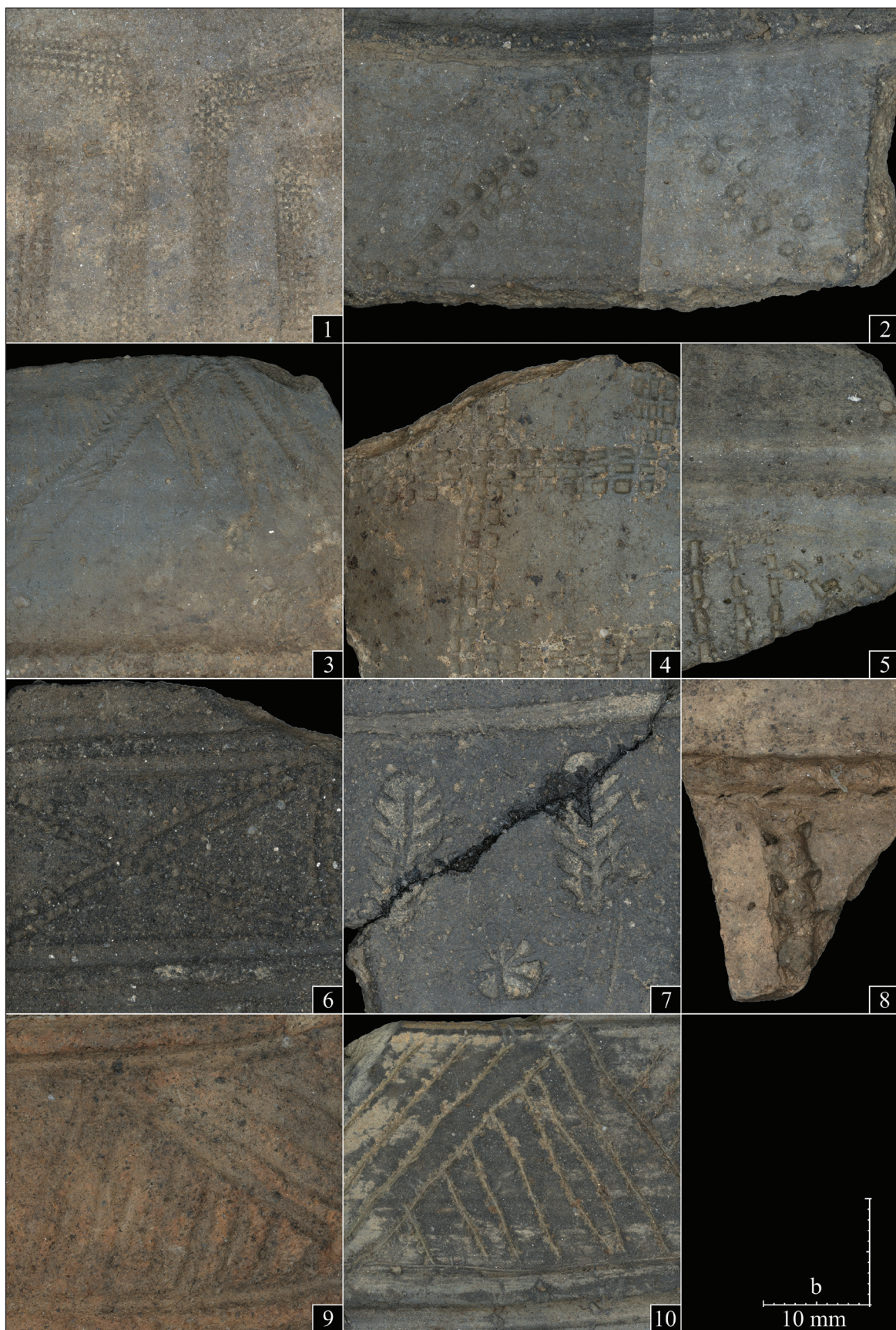
Rad trojuholníkovitých vpichov je zastúpený na jednom fragmente keramického súboru. Typ výzdoby, ktorý sa objavuje už od 2. storočia, pričom s drobnými zmenami v kompozícii na keramických nádobách prežíva do začiatku 4. storočia (*Varsik 2011*, 166). Na fragmente zo Závodu je zaujímavé umiestnenie trojuholníkových vpichov do vopred pripravenej plastickej lišty vytvorenej ešte pred sušením nádoby pred výpalom pravdepodobne pomocou dreveného nástroja, po ktorom sú vo vytvorenom páse badateľné stopy (obr. 19: 1; tab. XXV: 7).

b7/ Plastické výčnelky na jemnej keramike

Na pohrebisku v Závode sa ďalej našli aj keramické fragmenty s výzdobou vo forme vertikálnych plastických výčnelkov (obr. 18: 10; tab. XXIV: 10–14). Vertikálne plastické výčnelky sa najčastejšie vyskytujú samostatne (*Varsik 2011*, 163). Ako analógie z pohrebísk v širšom priestore možno uviesť nálezy urien zdobených podobným motívom z pohrebísk Kostelec na Hané a Hrubčice-Košíky (*Tejral 1975*, 45, 46) a tiež v Ivanke pri Dunaji – hrob 26 (*Kraskovská 1965a*, 174). Keramika zdobená zvislými plastickými výčnelkami je datovaná sprievodným materiálom do 3. až 4. storočia a jej prítomnosť na Pomoraví je spájaná s polabským vplyvom (*Tejral 1975*, 45; *Varsik 2011*, 164).

6.19.1.2 Germánska keramika formovaná na kruhu

Medzi typickými keramickými fragmentmi na pohrebisku v Závode sa vyskytovala aj keramika robená na kruhu (tab. XXIX). Ide o fragmen-

Obr. 21. Závod-Priečne. Výzdoba na keramike (foto: B. Gábriková, grafika: R. Čambal).
Abb. 21. Závod-Priečne. Verzierung an der Keramik (Foto: B. Gábriková, Grafik: R. Čambal).

ty so širšou farebnou škálou pohybujúcou sa od svetlohnedej/béžovej až po svetlo- resp. tmavosivú/sivočiernu. Pri makroskopickom pozorovaní boli zaznamenané stopy po použití kruhu, inak sa hlina javí homogénna bez makroskopicky pozorovateľných prímiesí s výnimkou slúdy. Vnútorne a vonkajšie sfarbenie jednotné. Povrchová úprava nebola zaznamenaná. Výpal bol prevedený kvalitne, črepy vykazujú vysokú tvrdosť. Medzi keramickými fragmentmi nádob vyrobených na kruhu prevažuje tzv. sivá keramika, ktorej typickým výzdobným prvkom bola jednoduchá alebo viacnásobná vlnovka.

Pri tzv. sivej keramike ide o domácu germánsku keramiku, i keď otázka proveniencie nie je stále definitívne uzavretá. Chronologicky sa jej počiatok viaže, aspoň v našom priestore, na záver stupňa C1, resp. začiatok stupňa C2 v závislosti od geografického kontextu a vyrábala sa až do prvej polovice 5. storočia (Rodžinska-Nowak 2006, 268–273; Schuster 2003, 301, 302; Varsik 2011, 137). Skoršie datovanie do stupňa C1 je spájané s jej výrobou v oblasti przeworskej kultúry. Na pomedzí polabského a przeworského okruhu sa sivá na kruhu točená keramika objavuje taktiež ojedinele už v stupni C1 a je interpretovaná ako import z przeworskej oblasti (Schuster 1998, 204, 205). Mimo územia przeworskej kultúry sú do stupňa C1 datované keramické fragmenty sivej keramiky interpretované ako importy a vlastná/masová výroba nastáva až v priebehu stupňa C2, to platí aj pre stredné Podunajsko a teda aj juhozápadné Slovensko (výnimka Bratislava-Devínska Nová Ves, obj. 8/97 – dat. C1 podľa V. Varsika (2011, 138), K. Elschek (2017b, 93, 94, 168) ho datuje do druhej tretiny 3. storočia).

a/ Tvary

Tvary rekonštruovateľné z nájdených fragmentov zodpovedajú formám identifikovaným na pohrebiskách aj sídliskách z priestoru juhozápadného Slovenska a Moravy (Švaňa 2010; Vachútová 2007; Varsik 2011, 135–142; 2020). Ide najmä o misky, resp. misovité tvary s výrazne profilovanou hornou časťou (Vachútová 2007, 111–113). Z hrobových celkov možno uviesť Šaratice (hrob 75 – Trnáčková 1960, 570), Kostelec na Hané (hrob 321, žiarovisko – Zeman 1961,

136, 239). Zo sídlisk pochádzajú napr. z lokalít Bratislava-Dúbravka, Bratislava-Devínska Nová Ves a Láb (Elschek 2017b, 93, 94). Sivá keramika pochádzajúca zo sídliskových kontextov z lokalít Bratislava-Dúbravka, Bratislava-Devínska Nová Ves a Láb je datovaná prevažne do prvej až druhej polovice 4. storočia, s výnimkou obj. 8/97 z Devínskej Novej Vsi, ktorý je datovaný podľa K. Elscheka (2017b, 94, 168) do 2. tretiny 3. storočia a podľa Varsika do stupňa C1 (Varsik 2011, 138).

b/ Výzdobné motívy

Jediným zastúpeným výzdobným motívom na kruhu točenej keramiky je jednoduchá rytá, alebo viacnásobná rytá vlnovka, ktorá bola vytvorená buď nástrojom s viacnásobným hrotom alebo samostatne aplikovanými rytými líniami vlnoviek. Výzdoba sa koncentruje predovšetkým v hornej polovici tela nádob.

6.19.2 Rímsko-provinciálna keramika

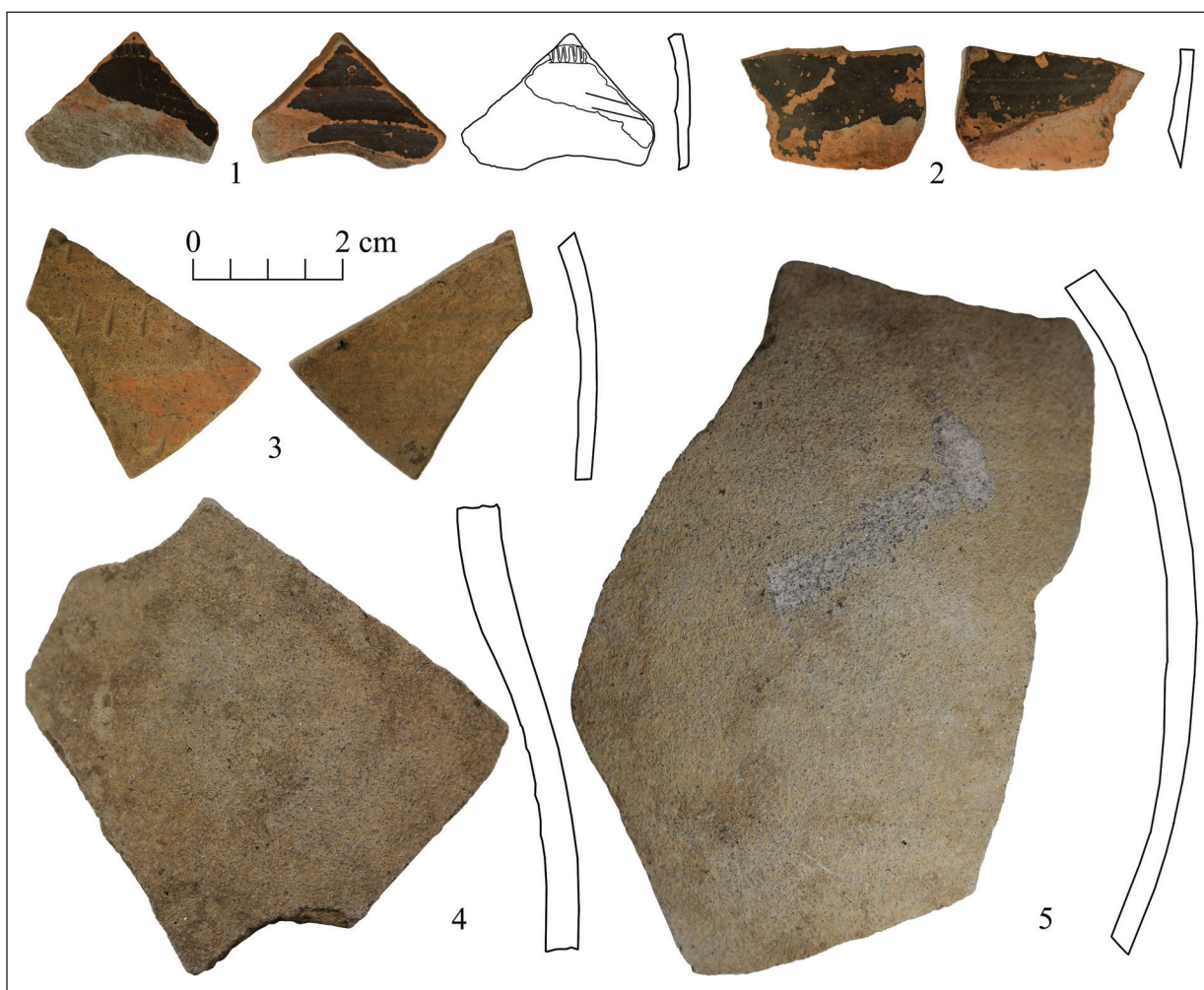
Okrem terry sigillaty je rímsko-provinciálna keramika v Závode zastúpená nepočítanými fragmentmi, z ktorých k výraznejším patrí fragment panónskej pásikovanej keramiky a dva drobné fragmenty imitujúce rétsku keramiku a tiež fragmenty sivej drsnej keramiky (obr. 22). Ostatné fragmenty sú značne poškodené.

6.19.2.1 Terra sigillata

a/ Popis a určenie fragmentů

1. (tab. XXX: 1) väčší fragment okraje misky Drag. 37, materiál homogenný, oranžové farby; povrch hnědočervený, místy obitý a na reliéfu setřelý, mírný lesk. Rozměry: výška 75 mm, šířka 63 mm, síla 7–8 mm. Reliéfní výzdoba: pod širokým hladkým pásem špatně dochovaný vejcovce, snad Ri-Fi: E17? a pod ním malá část dvojitého hladkého kruhu Ri-Fi: K16–17, 19 nebo oblouku Ri-Fi: KB73–74. Určení a datace: Rheinzabern, 145/150–260.

2. (tab. XXX: 2) větší fragment oblého okraje a těla misky Drag. 33, vně na velmi mírně prohnuté konické výdutí probíhá horizontální úzký žlábek (*O & P*, 189–191, Pl. LI; Webster 1996, 45, Fig. 30); materiál velmi homogenní, světlé oranžovohnědé barvy; povrch tmavě hnědočervený, mírně obitý, matný lesk. Vně na povrchu ve spodní části fragmentu jsou dochována tři druhotně vyrytá velká písmena INN. Rozměry: prům. ústí 140

Obr. 22. Závod-Priečne. Rímsko-provinciálna keramika (foto a kresby: R. Čambal).

Abb. 22. Závod-Priečne. Provinzialrömische Keramik (Foto und Zeichnung: R. Čambal).

mm, výška 72 mm, šírka 73 mm, síla 6–7 mm. Určení a datace: dle materiálu a povrchu pravděpodobně středogalské dílny; 2. století.

3. (tab. XXX: 3) fragment výduti mísy Drag. 37, druhotně přepálený – materiál homogenní, oranžové barvy, povrch tmavě hnědočervený, místy obitý a na reliéfu setřelý. Rozměry: výška 39 mm, šírka 26 mm, síla 7–8 mm. Reliéfní výzdoba: postava pygmeje s mečem Ri-Fi: M151 uvnitř dvojitého členěného kruhu Ri-Fi: K56 (*Lu-Ri: Tf. 79: 9 Comitialis I; 143:12 Reginus II – Virilis*). Určení a datace: Rheinzabern, *Cerialis I/ Comitialis I/ Reginus II – Virilis/ Lucanus*; Bernhardova skupina Ib, 160/170–190/200.

4. (tab. XXX: 4) fragment (a další malé střípky) výduti mísy Drag. 37, materiál je vrstevnatý, oranžové barvy; povrch vně je hnědočervený, místy obitý a na reliéfu značně setřelý, matný lesk; povrch uvnitř se nedochoval. Rozměry: výška 35 mm, šírka 55 mm,

síla 5 mm. Reliéfní výzdoba: horní část postavy Venuše s rouchem *Gabler/Kellner 1993: typ 102 (= Kiss Tf. 5: 11)* uvnitř členěného kruhu nebo oblouku, vpravo relikt páva obráceného doleva *Gabler/Kellner 1993: typ č. 135 (= Kiss Tf. 5: 49)*. Určení a datace: Westerndorf, *Helenius; 195/200–230/240*.

5. (tab. XXX: 5) fragment (a další malé střípky) výduti pravděpodobně mísy Drag. 37, materiál je vrstevnatý, oranžové barvy; povrch vně je hnědočervený, místy obitý a zvláště na reliéfu setřelý, matný lesk; povrch uvnitř se nedochoval. Rozměry: výška 30 mm, šírka 31 mm, síla 5 mm. Reliéfní výzdoba: horizontální tenká lišta a nad ní relikt neurčitelného motivu. Určení a datace: Rheinzabern/Westerndorf?; 150/180–250/260.

b/ Provenience a zastoupené tvary terry sigillaty

Nově nalezených kusů (ve více fragmentech) terry sigillaty (dále TS) z areálu pohřebiště Závod je

pouze pět, pochází ovšem hned ze tří různých dílenských oblastí. Fragment z hladké konické misky Drag. 33 (TS č. 2) má dle charakteristického kvalitnějšího keramického materiálu svůj původ zřejmě až v dílnách střední Galie. U všech ostatních kusů se jedná o střepy z reliéfních nádob, pravděpodobně vesměs z oblíbených mís tvaru Drag. 37. Dva fragmenty (TS č. 1 a 3) patří k výrobkům z dílenského komplexu Rheinzabern v horním Porýní (provincie Germania Superior); další fragment z reliéfní nádoby (TS č. 4) je z Westerndorfu, dílen na pomezí provincií Raetie a Norika. U posledního hodnoceného fragmentu (TS č. 5) nešlo rozhodnout, zda pochází z Rheinzabernu či Westerndorfu.

Z hlediska zastoupených sigillatových tvarů se nové nálezy této keramiky z pohřebiště Závod v rámci naddunajského barbarika nijak nevymykají, reliéfní TS zde totiž tvoří naprostou většinu nálezového spektra (přehledy jednotlivých oblastí viz Halama 2018, 75, Tab. 20; Schücker 2016, 50–54, Tab. 1, Abb. 2). Na blízké Moravě se jedná dokonce o 85,1% (Klanicová 2007, 184, Tab. 5); naprosto převažuje též u nových sběrových nálezů z JV Moravy – konkrétně z okresů Uherské Hradiště a Hodonín, které již s oblastí Záhoří přímo sousedí (Halama 2017, 27, Tab. I). Podobná nálezová situace panuje na jihozápadním Slovensku (mísovitě tvary Drag. 30 a především Drag. 37 – Kuzmová 2016, 927, Abb. 3) a též přímo na Záhoří (Kuzmová 1997, 57–59, Tab. 18, Diagramm 14). V provinciích a na limitu je podíl reliéfního zboží také dominantní, i když většinou ne tak výrazně jako v barbariku a tvarová variabilita zde bývá celkově mnohem bohatší (např. Carnuntum: Groh/Gabler 2017, 14–16, Tab. 2, 3).

V rámci tzv. hladké sigillaty byl na pohřebišti Závod determinován tvar konické misky Drag. 33 (TS č. 2), který taktéž zapadá do obvyklého nálezového spektra TS v naddunajském barbariku. Na Moravě patří, vedle Drag. 18/31, 31 a 32, k nejčetnějším hladkým tvarům (Klanicová 2007, 184, tab. 5; Halama 2017, 27); podobně v Čechách (Halama 2018, 76, Tab. 21); v severní části Dolního Rakouska (Stuppner 1994, 73); i na samotném jihozápadním Slovensku (Kuzmová 1997, 32, Tab. 8). V této souvislosti nelze nezmínit, že v sarmatském barbariku (zhruba dnešní

vých. Maďarsko) v hladké sigillatě naprosto převažují, na rozdíl od jiných oblastí, právě misky Drag. 33 (jsou zde známy i jejich četné napodobeniny – Gabler/Vaday 1992, 129).

Zboží z Rheinzabernu tvoří největší podíl určitelné sigillaty jak na většině římských hraničních lokalitách v Noriku a Panonii (srv. např. Vindobona a další – Weber-Hiden 1996, 27–34, Abb. 7–9), tak ve všech oblastech středoevropského barbarika (přehledy viz Halama 2018, 65–68, Mapa 10; Schücker 2016, 61–67, Abb. 11–16). Na Moravě a v sev. části Dolního Rakouska byl tento podíl konstatován největší – 60,1 %, resp. 58,5 % (Klanicová 2007, 179, Tab. 6; Stuppner 1994, 79); na JZ Slovensku pak dosahuje téměř 40 %, podobně jako na samotném Záhoří (Kuzmová 1997, 21, 60, Diag. 15). Také zboží ze střední Galie a Westerndorfu se v naddunajském barbariku objevují po Rheinzabernu nejčastěji (citace viz výše), takže z hlediska provenience nové nálezy z pohřebiště Závod do sigillatového spektra zcela zapadají.

c/ Chronologie nálezů terry sigillaty

Ani časově se nálezy sigillaty ze Závodu nijak neodlišují od hlavního horizontu přísunu této keramiky na JZ Slovensko a Moravu, jež spadá do druhé poloviny 2. století a první poloviny 3. století (Klanicová 2007, 185, 186; Kuzmová 2016, 925, 926; novější data pro JV Moravu – Halama 2017, 28). Ač můžeme chronologicky lépe určit jen dva až tři z pěti hodnocených fragmentů TS, je zajímavé, že nám pokrývají téměř celý tento širší časový rámec.

Misky typu Drag. 33 (TS č. 2) jsou časově velmi průběžným tvarem, ve větší míře se však v podunajských provinciích objevují až od poloviny 2. století (Groh/Gabler 2017, 146). Fragment ze Závodu je velmi pravděpodobně středogalské provenience, což má ovšem také svůj chronologický význam – v naddunajském barbariku se totiž sigillata ze střední Galie, datovatelná do první poloviny 2. století, vyskytuje poměrně sporadicky, jejím nálezovým optimumem je zde třetí čtvrtina 2. století (Halama 2018, 54, 55); naopak po markomanských válkách se středogalské zboží již do severních provincií téměř nedostává (např. Fischer 1994, 344) a tato nálezová situace též odpovídá zjištěním v barbariku.

Fragment TS č. 3 je sice malý a druhotně pře-pálený, dle jeho identifikovaného reliéfu však v rámci rheinzabernských dílen spadá do tzv. Bernhardovy skupiny Ib (Bernhard 1981), což jej datačně řadí do závěrečné třetiny 2. století (cca 160/170–190/200 – shrnutí novějších návrhů absolutního datování TS z Rheinzaubernu uvádí L. Tyszler (2012, 189–197, Tab. 81–86), která se je snažila přijatelným způsobem zohlednit pro středoevropské barbarikum.

Fragment TS č. 4 lze s jistotou spojit s mistrem Heleniem. Otázka jeho dílen je však poměrně složitá a ne zcela vyřešená. Zatímco motiv Venuse s rouchem se v produkci Helenia objevuje v Rheinzaubernu (Ri-Fi: M42) i ve Westerndorfu (Gabler/Kellner 1993: typ 102), tak motiv páva obráceného doleva (typ č. 135) je u Helenia znám pouze z dílen westerndorfských (Gabler/Kellner 1993, 192, 206). Zde se jeho zboží časově víceméně kryje se severovským obdobím (Groh/Gabler 2017, 133–135).

Zbývající dva fragmenty (TS č. 1 a 5) lze datovat již jen rámcově.

d/ Doklad graffiti

Větší fragment hladké misky Drag. 33 (TS č. 2) nese část druhotně vyrytého nápisu (tzv. graffito), dochována jsou tři písmena INN, zřejmě část slova (pravděpodobně jména). Druhotné nápisy a značky jsou na nálezech sigillaty v barbariku velmi vzácné a tudíž zajímavé. Několik málo graffit v podobě nápisů známe přímo z JZ Slovenska – kromě dvou fragmentů z lokality Štúrovo a z muzea v Betliari (zde ale není jasná lokalizace) se jako analogie jeví nejlépe fragment ze sídliště Trebatice, kde se na okraji hladké misky Drag. 31 (taktéž pravděpodobně ze středogalských dílen) dochovala tři písmena v podobě INI (Kuzmová/Roth 1988, 103, 106, obr. 23: 5; 24: 2; 31: 25–27). Dále pak z katastru obce Cífer-Pác pochází z výzkumu při stavbě ropovodu fragment misky Drag. 18/31 s nápisem PORTV (Kuzmová 1997, 121, Taf. 12: 4).

V oblastech okolního barbarika jsou nálezy TS s dokladem graffita ještě řidčeji, navíc vesměs jednoduché X formy – ze Slezska na lokalitě Opatów (Tyszler 1999, Tab. 60: 2); ze sarmatského pohřebiště na lok. Endröd-Szujókereszt (Gabler/

Vaday 1992, 104, 132, Abb. 16: 1, 2); z Čech na celé míse Drag. 37 z Neratovic (Halama 2010, 555, 556, obr. 7), z Berouna (Jančo 2004, 463–469, obr. 5: 10) a nakonec z Moravy nedávno zveřejněný doklad značky formy X ze Strážnice (Halama 2017, 28, obr. 2: 22, tab. 143: 30).

Četné analogie druhotně vyrytých nápisů a jednodušších značek však nacházíme u nálezů TS i užitkové provinciální keramiky v prostředí římských provincií a na limitu (Borhy/Számadó 1999; Hainzmann/Visy 1991). Takoveto či různé jiné sekundární nápisy a značky se v provinciálním prostředí neobjevují pouze na keramice, ale na širokém spektru předmětů (kovových a skleněných nádobách, kostěných výrobcích, zbraních, vojenské výstroji atd.) a většinou označovaly majitele či sloužily jako identifikační znak, v některých případech jako početní znak. Tato graffita mají různou podobu, od nápisů (pěkná ukázka např. vlastnický nápis jezdce Mercatora z limitního kastelu v Bad Ems na sigillatové misce Drag. 27 – Jost/Scholz 2014) po jednoduché liniové značky. Zajímavostí pak jsou dva různé fragmenty sigillaty z lokality Zugmantel a Hanau-Salisberg na hornogermánsko-raetském úseku limitu, kde jeden nese graffito v podobě „SVEBA“ a druhý „SVIIB“ (= SUEB), což vedlo k domněnkám, zda neoznačují majitele germánského (svébského) původu (Etti/Sulk 2013, 207, Abb. 145–147). Kromě sídlištních lokalit známe graffita na sigillatě v provinciích také z římských hrobů (např. v Raetii: Struck 1996, 79, 83).

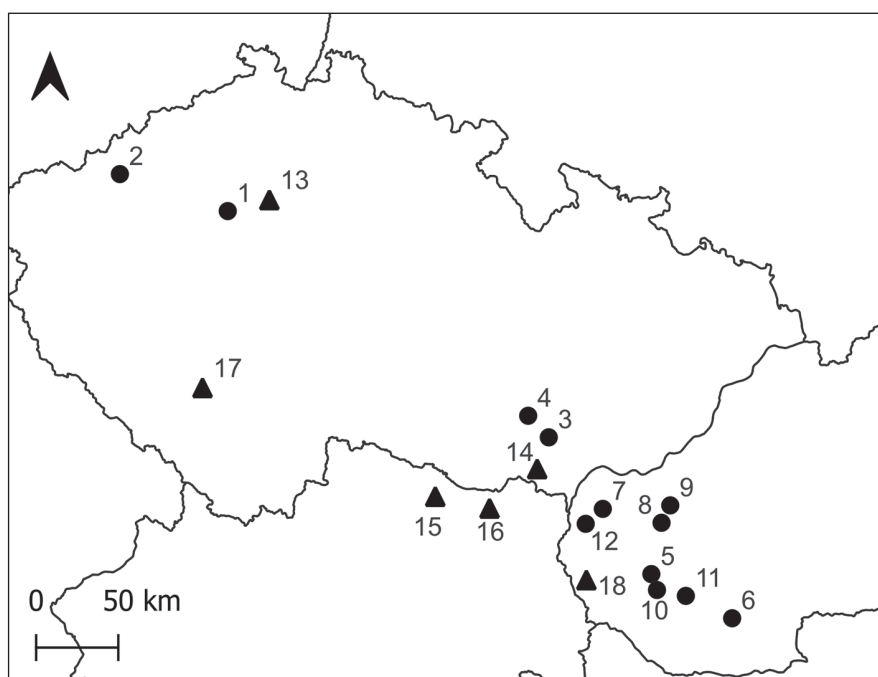
e/ Sigillata ze Závodu a dalších germánských pohřebišť v naddunajském barbariku

Z pohřebiště Závod se již dříve uváděly nálezy sigillaty, a to dva zlomky Drag. 37, Rheinzaubern, Attilus a 1 zlomek Drag. 32, Rheinzaubern (Kolník 1984, 70). Ovšem v soupisech TS ze Slovenska jsou tyto nálezy vedeny jako neověřitelné a v současnosti nedostupné (Kuzmová 1997, 34, 38; Kuzmová/Roth 1988, 123). Nově získané fragmenty však lokalitu Závod definitivně řadí k několika málo germánským pohřebišťům z JZ Slovenska a Moravy s výskytem nálezů TS.

V okolním germánském barbariku je provinciální luxusní keramika typu TS nálezově vázána v naprosté většině na sídlištní prostředí

(podíl pohřebišť s TS na úkor sídlišť s TS byl na JZ Slovensku vypočten na 6,4 %, v severní části Dolního Rakouska na 2,9 % a na Moravě pouze na 2,2 % – *Halama 2011*, 371–373, Tab. 2; 2018, 156–159, Tab. 38, Mapa 21 a 25); kromě sídlišť, pohřebišť a neurčených lokalit se jen zcela výjimečně vyskytuje v jiném typu prostředí (např. viz nově publikované staré nálezy z doby římské, včetně sigillaty, z jeskyní Býčí skála a Pekárna v Moravském krasu: *Zeman/Golec/Halama 2020*, 432–437, 445–451, obr. 4 a 6). Na pohřebištech v podunajských provinciích bývá naopak TS zastoupena poměrně silně – např. v Carnuntu, na nekropoli jižně od civilního města, se sigillata (dat. převážně do druhé poloviny 2. až začátku 3. století) našla zhruba ve třetině odkrytých hrobů (žárových a několika kostrových). Vyskytovala se většinou ve fragmentech (přepálených i nepřepálených), ale i v celistvém stavu (*Ertel et al. 1999*, 35, 36, 92–94, Abb. 4, Tab. 7).

Na Slovensku se fenoménu zřidkavých nálezů terry sigillaty na germánských pohřebištech prvně věnoval T. Kolník. Podle něj jde ve většině případů o nálezy zlomků TS ze zničených hrobů, takže nejsme informováni o jejich pozici v jednotlivých hrobech. S největší pravděpodobností je lze považovat za tzv. cizí fragmenty („Fremdscherben“), které pocházejí z nádob rozbitých v rámci pohřebních rituálů a poté úmyslně vložených do některých uren. V případě celých nádob předpokládá, že šlo o pohřby jedinců z germánské „aristokratické“ vrstvy (*Kolník 1984*, 70). Tématu se dále v rámci nálezů z JZ Slovenska věnovala K. Kuzmová, která rozlišuje tři způsoby jak se TS dostala do hrobového celku: ve formě zlomků, většinou přepálených (na 5 žárových pohřebištech s ověřitelnými nálezy TS – Abrahám, Bešeňov, Očkov, Sládkovičovo a Šaľa-Veča); TS byla přímo nalezena pouze ve dvou žárových hrobech – v Abrahámu a v Očkově,

Obr. 23. Mapa pohřebišť z doby římské v naddunajském barbariku s výskytem terry sigillaty. Isté lokality: 1 – Třebusice, 2 – Vrchnice, 3 – Šitbořice, 4 – Brno-Modřice, 5 – Abrahám, 6 – Bešeňov, 7 – Borský Mikuláš-Borský Peter, 8 – Krakovany-Stráže, 9 – Očkov, 10 – Sládkovičovo, 11 – Šaľa Veča, 12 – Závod; Neisté lokality: 13 – Neratovice, 14 – Mikulov, 15 – Pulkau, 16 – Wulzeshofen, 17 – Přeštovice, 18 – Stupava (podľa: *Halama 2018*, Mapa 21 – upravené: K. Hladíková).

Abb. 23. Karte der Gräberfelder aus der Römischen Kaiserzeit im Barbarikum nördlich von der Donau mit dem Vorkommen von Terra Sigillata. Sichere Fundstellen: 1 – Třebusice, 2 – Vrchnice, 3 – Šitbořice, 4 – Brno-Modřice, 5 – Abrahám, 6 – Bešeňov, 7 – Borský Mikuláš-Borský Peter, 8 – Krakovany-Stráže, 9 – Očkov, 10 – Sládkovičovo, 11 – Šaľa Veča, 12 – Závod; Unsichere Fundstellen: 13 – Neratovice, 14 – Mikulov, 15 – Pulkau, 16 – Wulzeshofen, 17 – Přeštovice, 18 – Stupava (nach: *Halama 2018*, Karte 21 – adaptiert: K. Hladíková).

všetchny ostatní byly získány pouze v rámci areálů těchto pohřebišť – z kulturních vrstev nebo ze zničených neidentifikovatelných hrobů. Zcela raritní jsou pak celé sigillatové nádoby jako součást hrobových výbav (Borský Mikuláš-Borský Peter a Krakovany-Stráže) a v jednom případě sloužila TS jako urna (Očkov; Kuzmová 1997, 36–38, Tab. 9; 2013, 302, 303, Tab. 20.1). Těmto celým nádobám, spojovaným s pohřby germánské elity, se věnovala i později (Kuzmová 2019). Terra sigillata je zmiňována také z okolí pohřebišť Vysoká pri Morave, ale nález je v katalogích veden jako neověřitelný (Kuzmová/Roth 1988, 123). Pro úplnost dodejme, že další hypotetickou lokalitou, ovšem s problematickou nálezo-ovou situací, je hrobový objekt č. 3/07 ze Stupavy s několika zlomky TS (Turčan/Šefčáková 2011, 123, 124, 127–129, obr. 5: 2, 12).

Na sousední Moravě je výskyt TS na pohřebišťích ještě vzácnější, jedná se pouze o dvě jisté žárové nekropole. V Šitbořicích (okr. Břeclav)

bylo objeveno 32 zlomků sigillaty (pocházejících z max. 21 nádob, což představuje ve srovnání s Čechami, JZ Slovenskem, severní částí Dolního Rakouska a sarmatskými oblastmi východní Panonie největší počet fragmentů TS na jednom pohřebišti – Droberjar 1991, 19, 38; Droberjar/Kazdová 1993, 138–147, Abb. 15). Z rozsáhlého žárového pohřebišťe Brno-Modřice (okr. Brno-venkov) pochází 24 zlomků TS, které patřily k inventáři pěti hrobů a další 2 zlomky TS z okolí dalších hrobů (Klanicová 2007, 176; Kos 2014; Mikulková 2014, 172).

Z dosud komplexně nepublikovaného birituálního pohřebišťe Mikulov (okr. Břeclav) jsou uváděny nálezy provinciální keramiky a též 6 zlomků TS (Pernička 1966, 86, pozn. 498), bohužel zřejmě neověřitelné (Droberjar 1991, 40). Jen pro úplnost můžeme dodat, že z hrobu č. 72 na langobardském pohřebišti Lužice (okr. Hodonín) pochází provrtaný zlomek sigillaty ve funkci závěsku (Klanica/Klanicová 2011, 272, Tf. 64: 4).

Tabulka	Interné príř. č.	Typ spony	Miesto merania	Dĺžka merania (s)	Cu	Sn	Zn	Ag	Au	Fe	Pb
tab. I: 1	38	Almgren 236		31,03	28%	1,54	5,3	59,15	0	4,22	1,09
tab. II: 4	11	Almgren 40/41		30,32	4%	0,46	0,04	93,07	0,53	0,71	0,89
tab. II: 8	13	Almgren 40/41		30,65	21%	0,8	0	75,05	0,41	0,68	1,37
tab. II: 9	59	Almgren 40/41		30,84	7,84%	2,31	7,89	77,94	0	1,85	1,81
tab. II: 10	12	Almgren 40/41		30,29	1%	3,73	0,09	93,64	0,46	0,74	0,29
tab. II: 11	S11b	Almgren 40/41		30,85	3%	0	0	94,86	0,53	0,62	0,43
tab. II: 12	42	Almgren 40/41		31,29	1,83	1,3	0	95,41	0,75	0,21	0,42
tab. IV: 6	S44	Almgren 43		34,3	57,06	23,75	0	7,39	0	3,95	0,2
tab. V: 1	S23	Almgren 43		30,12	91,17	4,57	1,95	1,55	0,22	0,22	1,22
tab. V: 2	3	Almgren 43		30,68	96,13	2,26	2,2	0	0	0,16	1,2
tab. V: 3	4	Almgren 43		30,82	58,52	22,79	3,1	1,16	0	4,49	9,15
tab. V: 4	S2	Almgren 43		30,54	96,13	2,26	1,17	0	0	0,16	0,12
tab. V: 5	2	Almgren 43		31,18	68,88	18,17	2,2	5,61	0,39	2,92	0,43
tab. V: 6	S32	Almgren 43		30,8	69,63	20,99	1,39	3,31	0	3,99	0,16
tab. V: 7	10	Almgren 43		31,3	80,3	3,5	1,11	2,86	0	0,52	11,35
tab. X: 8	170	Almgren 125		30,09	58,25	28,17	1,52	6,99	0	3,4	0,63
tab. X: 9	6	Almgren 129		31,01	72,97	23,25	0,32	1,38	0	1,61	0,27
tab. X: 10	5	Almgren 129		31,26	63,3	27,76	0,15	4,57	0,32	1,79	1,4
tab. X: 11	146	Almgren 129		31,03	37,7	9,56	5,22	5,37	0	4,65	36,48
tab. XV: 4	S37	s vysokým zachyc.	telo sp.	31,46	2,04	1,74	0,21	91,44	0,57	3,11	0,03
tab. XV: 4	S37	s vysokým zachyc.	zl.fólia	30,05	0,49	1,48	0	31,14	65,7	0,88	0,05
tab. XV: 11	S36	s 2-ítm vinutím		30,71	5,28	0,91	3,68	85,84	0	1,6	1,05
tab. XV: 13	45	s platničkou a 2-ítm vinutím		31,19	43,06	6,57	3,71	39,06	0	5,66	1,4

Tabela 2. Prvkové zloženie spôn na základe XRF povrchovej analýzy (meranie: B. Gábriková, I. Bazovský).

Tabelle 2. Zusammensetzung der Elemente von Fibeln auf Basis der XRF Oberflächenanalyse (Messung: B. Gábriková, I. Bazovský).

6.20 PREDMETY Z HLINY (PRASLEN)

Medzi nálezmi hlinených artefaktov vystupuje jeden kónický praslen s priemerom cca 3,9 cm a 16,07 g. Ide o bežný exemplár vyskytujúci sa v germánskych sídliskových a pohrebiskových kontextoch v rámci širšieho chronologického horizontu (tab. XXIX: 9).

6.21 ŽIVICA

Z rozrušených hrobových celkov pochádzajú aj dve hrudky živice, ktoré sa našli v hĺbke 40–60 cm. Hrudky sa často objavujú v žiarových hroboch doby rímskej nielen v strednom Podunajsku (pozri *Kolník 1980*). Zloženie hrudiek zo Závodu je nateraz neznáme, vzorky sú t. č. analyzované. K dispozícii máme informácie zo starších výskumov, napr. na základe výsledkov analýz živice z hrobu 14 v Kostolnej pri Dunaji (*Kolník 1980*, 101). Identifikovaná bola ako živica z vonkajšej brezovej kôry. Analýzy zloženia hrudiek z oblasti Nemecka doložili, že ide o živicu listnatých stromov, pochádzajúcu najmä z brezy (*Peškař/Ludíkovský 1978*, 72–75 s ďalšou literatúrou).

6.22 RÖNTGENOVO-FLUORESCENČNÁ ANALÝZA

Za účelom zistenia, resp. overenia materiálového zloženia bola časť kovových predmetov – predovšetkým spony a vedierkovité závesky – podrobené röntgenovo-fluorescenčnej analýze. Na merania sa použil ručný XRF analyzátor NITON XL3t od výrobcu Thermo Fisher Scientific, NITON (USA), určený pre nedeštruktívne analýzy chemického zloženia povrchu predmetov. Merania sa uskutočnili na povrchu skúmaných artefaktov. V prípade bronzových predmetov nebola na mieste merania odstraňovaná patina. Doba merania trvala približne 30 sekúnd, max. 35. V prípade spôn bolo robené jedno meranie vybraných typov. Výnimkou bola nôžka spony s vysokým zachycovačom zdobená zlatou fóliou (tab. XV: 4), ktorú sme merali samostatne. Analýza potvrdila niektoré predpoklady a súčasne priniesla aj prekvapivé výsledky. Napríklad nôžka spony s dvomi uzlíkmi (tab. I: 1), ktorá sa

pri optickom pozorovaní javila ako bronzová je vyrobená zo striebra s vysokým podielom medi. V prípade spôn blízky tvaru Almgren 41 sa potvrdilo, že všetkých 5 exemplárov je strieborných (tab. 2: 4, 8–12). Zo striebra sú vyrobené: honosnejší exemplár spony s vysokým zachycovačom, ktorý je zdobený zlatou fóliou (tab. XV: 4), dve žiarom silno deformované bližšie neurčiteľné spony (tab. XV: 11, 14) a fragment z vinutia (tab. XV: 21).

Analýza spôn zo zliatin medi ukázala (tab. č. 2), že vo všetkých prípadoch ide o zliatiny medi a cínu – nebol zistený žiadny mosadzný exemplár. Niektoré trúbkovité spony boli zdobené ozdobnými perlovcovými drôtikmi – analýza drôťku jednodielnej trúbkovitej spony potvrdila, že je vyrobený zo striebra (tab. 3: 2). Spony tvaru Almgren 43 boli často zdobené strieborným plátovaním, ktoré sa však väčšinou nezachová. Ich analýza potvrdila prítomnosť zvyškov striebra (tab. V: 1, 4, 6).

Zaujímavé výsledky priniesla aj analýza železných spôn. Už pri ich konzervovaní sa ukázalo, že veľká časť železných predmetov bola pravdepodobne zdobená striebrom. Nie vždy sa však zvyšky striebra na povrchu konzervovaných spôn zachovali. V niektorých prípadoch mohol byť pri výzdobe použitý aj cín. Doložila to analýza jednej zo železných trúbkovitých spôn (tab. I: 9) – prítomnosť cínu tu bola zistená v hornej časti lučíka zdobeného mriežkovaním. V prípade spôn s valcovitou hlavicou, ktoré majú väčšinou na hlavici a niekedy aj na tele drážky pre ozdobné drôťky, sa strieborné aplikácie zachovávajú len zriedka – analýza potvrdila prítomnosť zvyškov strieborného drôťka na jednej zo spôn (tab. VI: 3). Striebróm boli často zdobené aj železné kolienkovité spony – v prípade variantov s pásikovým lučíkom naznačuje zosilnený okraj a zárezy na koncoch nôžky zdobenie kombináciou plátovania a ozdobných drôťkov. Analýza zliatku, ktorý vznikol pri kremácii na nôžke jednej z týchto spôn ukázala, že ide o striebro (tab. XI: 6). Striebro sa potvrdilo aj pri analýze ozdobného drôťku na priečnom ramene kolienkovitej spony s rozšírenou nôžkou (tab. XII: 2). Strieborným plátovaním a drôťkami boli zdobené aj železné spony s gombíkom na konci lučíka – zvyšky

Tabuľka	Interné príř. č.	Miesto merania	Dĺžka merania (s)	Sn	Cu	Fe	Pb	Zn	Sb	Váha (g)
tab. XVII: 9	69	stred	34,03	4,542	87,355	1,021	3,684	3,123	0,234	3
		hrana	33,69	25,662	61,035	2,32	8,198	2,001	0,322	
tab. XVII: 10	68	stred	32,9	13,826	79,424	1,59	0,889	3,669	0,364	1,22
		hrana	35,25	42,693	47,907	4,933	1,835	1,091	1,1	
tab. XVII: 11	67	stred	31,6	29,325	67,392	0,381	1,344	0,596	0,504	3,06
		hrana	34,67	46,706	48,45	0,859	2,664	0,504	0,479	
tab. XVII: 4	208	stred	32,87	27,854	68,182	0,324	2,865	0,223	0,159	3,74
		hrana	33,01	57,949	38,178	1,125	2,002	0,462	0,224	
tab. XVII: 1	206	stred	34,63	x	0,601	99,176	0,112	0,031	x	4,1
		hrana	33,23	0,107	0,739	98,251	0,358	0,052	x	
tab. XVII: 14	212	stred	33,4	22,458	54,984	2,616	15,505	3,702	0,252	3,45
		hrana	33,91	24,903	61,518	1,309	9,466	2,269	0,509	
tab. XVII: 2	P26	stred	31,5	8,481	0,625	89,42	0,245	1,179	x	3,34
		šev	32,09	8,307	11,112	79,089	0,728	0,6	x	
		spodok	33,09	8,723	3,85	85,687	0,807	0,887	x	
tab. XVII: 7	P24	stred	33,46	0,077	1,134	98,035	0,091	0,435	x	4,63
		spoj	34,8	1,347	2,689	94,118	0,441	0,756	x	
		spodok	31,7	2,789	7,974	85,758	2,983	0,265	0,035	
tab. XVII: 12	P27	stred	34,73	7,212	8,86	82,709	0,238	0,623	0,089	7,24
		telo	33,82	2,926	30,275	65,84	0,114	0,532	0,064	
		dno	31,59	1,134	4,553	93,51	0,054	0,501	x	
tab. XVII: 6	P32	stred	31,81	31,579	36,818	1,851	26,169	2,319	0,612	3,36
		hrana	31,7	36,183	25,233	1,535	33,074	2,754	0,478	
tab. XVII: 8	S11/a	stred	30,37	20,382	70,002	3,423	2,372	3,522	0,201	3,27
		hrana	32,79	10,231	83,785	1,413	2,353	1,834	0,372	
tab. XVII: 3	S11/b	stred	31,97	30,573	65,813	1,415	0,438	1,01	0,473	3,04
		hrana	32,86	29,84	65,863	1,304	1,195	1,034	0,378	

Tabela 3. Prvkové zloženie vedierkovitých záveskov na základe XRF povrchovej analýzy (meranie: R. Čambal, K. Hladíková).

Tabelle 3. Zusammensetzung der Elemente der eimerförmigen Anhänger auf Basis der XRF Oberflächenanalyse (Messung: R. Čambal, K. Hladíková).

striebra sa zachovali na lučíkoch so zosilneným okrajom (tab. XII: 5, 6). Už pri konzervácii spôn s pásikovým lučíkom a spôn typu Leonów boli pozorované zvyšky bieleho kovu (striebra?) na ich povrchu. Zvyšky striebra sa potvrdili u jednej zo spôn s esovito zahnutým pásikovým lučíkom (tab. XIII: 4). Zaujímavé je, že niektoré zo spôn považované na základe makroskopického pozorovania za bronzové, boli v skutočnosti vyrobené zo železa (tab. XI: 8, 9; 12: 7; 15: 16).

V prípade analýzy vedierkovitých záveskov bol každý meraný na dvoch, niekedy na troch miestach: z vonkajšej strany približne v strede závesku, na hrane závesku a prípadne aj v mies-

te spoja, či na dne (pozri tabela). Doba merania bola približne 30 sekúnd, max. 35. Výsledky spektrálnej röntgenovej analýzy ukázali (tabela č. 3), že vedierkovité závesky boli vyrobené z bronzového alebo železného plechu (tab. XVII). Pozoruhodný je vysoký podiel cínu, ktorého príčinou by však mohla byť vrstva patiny.

7. DISKUSIA

Rozsiahly nálezový súbor zo Závodu obsahuje predmety, ktoré majú pôvod v iných častiach barbarika, resp. na území Rímskej ríše. Ich výskyt môžeme vysvetľovať rôznymi spôsobmi –

dialkovým obchodom, vojnovými výpravami, kultúrnymi vplyvmi, či etnickými presunmi. Datované sú najmä do mladšej fázy stupňa B2, do stupňa B2/C1 a do stupňa C1a. V tomto období došlo v oblasti stredodunajského barbarika k zintenzívneniu osídlenia (*Droberjar 1997; Vlach 2018, 49*). Okrem prirodzeného nárastu obyvateľstva môžeme predpokladať aj migráciu zo severu a západu, ktorú naznačujú nepočtené historické správy, ako aj archeologické doklady. V období okolo polovice 2. storočia dochádzalo k presunu germánskych kmeňov zo severnejších oblastí (*barbari superiores*), ktoré vyvíjali značný tlak na kmene žijúce v priestore rímskeho pohraničia. Časté vpády germánskych kmeňov do rímskych provincií boli dôsledkom viacerých faktorov (vrátane zhoršovania sa klimatických podmienok) a vyústili nakoniec do vojnového konfliktu – tzv. markomanských vojen. V tomto období – v roku 166/167 písomné pramene dokumentujú rovnako vpád kmeňov z priestoru Polabia (Longobardi a Obiovia; *Komoróczy/Vlach 2018, 225; Rajtár 2020b, 41*).

Cudzie prvky prúdiace z rôznych smerov začínajú prenikať do oblasti Pomoravia vo väčšej miere od záveru stupňa B2 a zrejme súviseli s vyššie spomenutými pohybmi (*Tejral 1971, 71*). V archeologickom materiáli sú na pohrebisku v Závode reprezentované viacerými typmi spôn, záveskov, ale aj ďalšími typmi artefaktov charakteristickými pre oblasť przeworskej kultúry, prípadne artefaktmi wielbarskej kultúry sprostredkovanými práve nositeľmi przeworskej kultúry. Na pohrebisku v Sekuliach ide dokonca o celé hrobové inventáre typické pre mužské a ženské hroby przeworskej kultúry (*Iván/Kováčsová/Rajtár 2019; Iván/Ölvecký/Rajtár 2019*). Nálezy fragmentov rímskeho krúžkového brnenia na pohrebisku v Závode môžeme dať do súvisu so zvykom rozšíreným v oblasti przeworskej kultúry – s ich vkladáním do ženských hrobov, kde plnili funkciu ochranného amuletu. Podobnú funkciu mohli mať aj iné predmety rímsko-provinciálneho pôvodu – soška zajatca, uzáver panciera, kľúč a ďalšie.

Prítomnosť fragmentov terry sigillaty na pohrebisku v Závode by taktiež mohla poukazovať na vplyvy zo severu, keďže v prostredí przeworskej

kultúry sa terra sigillata nachádza väčšinou na pohrebiskách a v prostredí wielbarskej kultúry poznáme terru sigillatu dokonca len z pohrebísk a ojedinelých nálezov. Tieto vplyvy sa prejavili aj v Čechách a na Morave – výskyt terry sigillaty na českých (Třebusice) a moravských pohrebiskách (Šitbořice, Brno-Modřice) je datovaný do obdobia najsilnejších przeworských a wielbarských vplyvov – do obdobia markomanských vojen a staršej fázy mladšej doby rímskej (*Halama 2011, 380, 381; 2018, 166, 167*).

V 2. storočí sa zintenzívňuje aj kontakt s polabským prostredím, ktorý je doložený na pohrebisku v Závode napr. prítomnosťou kolienkových spôn a typickej polabskej keramiky. Zároveň pre obdobie po polovici 2. storočia je charakteristický intenzívny príliv rímskych importov v podobe bronzových nádob, skla ako aj terry sigillaty.

Predpokladanú prítomnosť nových skupín obyvateľov na Záhorí – predovšetkým z priestoru przeworskej kultúry a intenzívne kontakty s polabskou oblasťou naznačujú nielen nálezy z pohrebiska v Závode, ale aj z neďalekého pohrebiska v Sekuliach (*Iván/Ölvecký/Rajtár 2019*).

8. ZÁVER

Rozsiahly súbor predmetov z keramiky, skla, bronzu, železa a striebra pochádza z väčšieho žiarového pohrebiska z doby rímskej, ktoré bolo takmer úplne zničené lesnými mechanizmami. Podľa počtu spôn (130 ks) môžeme odhadnúť celkový počet hrobov na 150 až 250, prípadne i viac. Prítomnosť musíme brať do úvahy, že zozbierané exempláre tvoria len časť pôvodného počtu, spony sa nevyskytovali v každom hrobe a naopak inventár iných mohol obsahovať aj viac spôn. Podarilo sa z neho preskúmať len jediný čiastočne rozoraný žiarový hrob so zvyškami zhorených kostí. Postavenie pohrebiska Závod medzi žiarovými pohrebiskami je charakterom a počtom nálezov pomerne unikátne.

Zisťovacia sondáž ako aj fakt, že takmer všetky predmety boli nájdené v sekundárnej polohe ukazujú na takmer úplne zničenie pohrebiska pri odstránení starého lesa a prácach spojeným s výsadbou nového (odstránenie koreňov borovic a preoranie pieskového podložja). Najväč-

šiu časť kovových nálezov tvoria spony. Zo 133 spôn sú najpočetnejšie zastúpené železné spony (76 ks), ktoré sa zachovali vďaka piesčitej lesnej pôde. Druhou najpočetnejšou skupinou sú spony vyrobené z bronzu (46 ks) a výrazný je aj podiel strieborných spôn (11 ks). Medzi železnými sponami sú dominantne zastúpené spony s valcovitou hlavicou (34 ks), nasledujú kolienkovité spony (13 ks), spony typu Leonów (6 ks), spony s esovite prehnutým páskovým lučíkom (4 ks), trúbkovité spony (3 ks) a výrazne členené spony. Časť železných spôn bola pôvodne zdobená striebrom, či už vo forme ozdobných drôtikov, alebo plátovania. Z bronzových spôn sú najpočetnejšie spony Almgren 43 (8 ks) – podobne ako spony tvaru Almgren 129 boli pôvodne zdobené striebrom a zlatom – zvyšky striebra sa podarilo doložiť len na jednej sponke tohto tvaru. Naproti tomu všetkých 5 exemplárov tvaru Almgren 40/41 je vyrobených zo striebra. Germánske spony majú analógie najmä v oblasti przeworskej kultúry, no vyskytujú sa aj tvary typické pre oblasť wielbarskej kultúry. Výrazná je aj skupina kolienkovitých spôn, ktorá ukazuje na vplyvy z oblasti Polabia. Spony rímsko-provinciálneho pôvodu sú zastúpené kolienkovitými sponami s polkruhovou platničkou nad vinutím, výrazne členenými sponami (Almgren 70–73, 84), sponou Almgren 236, trúbkovitými a doštičkovitými emailovanými sponami. Časté zdobenie železných spôn nás privádza k otázke, ktoré spony považovala germánska spoločnosť za hodnotnejšie – bronzové spony, ktoré boli v provinciách vyrábané v masovom merítku, alebo železné spony, ktorých výroba bola technicky a pravdepodobne časovo náročnejšia.

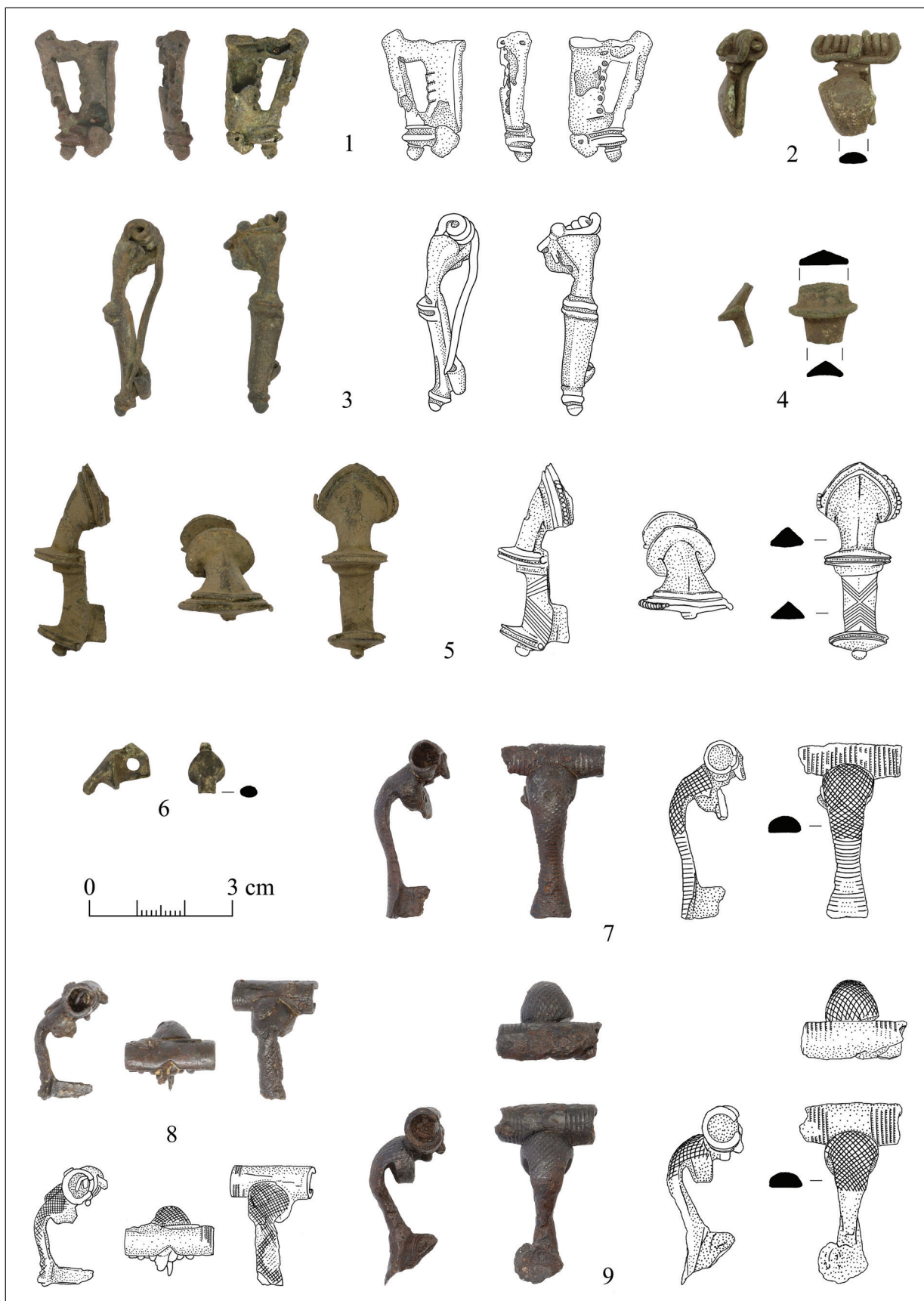
Medzi ostatnými drobnými predmetmi sú najviac zastúpené závesky väčšinou przeworského pôvodu (vedierkovité, kapsľovité, s krížovým rámom, lunicovité). Vplyvy z Polabia reprezentujú fragmenty dvoch strieborných náramkov

ukončených zvieracími hlavičkami. Import z územia rímskych provincií reprezentujú prstene s gemami, zrkadlá, kovové súčasti skriniek (kovania, kľúč), fragmenty z brnení a bronzových nádob. Zaujímavé je, že medzi nálezmi nie sú vôbec zbrane – s vojenským prostredím súvisia spomínané malé časti brnení (mohli byť využité sekundárne ako amulet) a ostrohy. Väčšinu nálezov možno datovať v rámci 2. storočia a prvej polovice 3. storočia, no vyskytujú sa aj predmety, ktoré ukazujú na dlhšiu existenciu pohrebiska od poslednej tretiny 1. storočia po 4. storočie.

Medzi keramickými fragmentmi je zastúpená germánska keramika formovaná v ruke aj na kruhu, ako i provinciálna keramika, vrátane fragmentov terry sigillaty.⁵ Germánska keramika pochádza predovšetkým z urien a fragmenty rímsko-provinciálnej keramiky predstavujú pravdepodobne tzv. *Fremdscherben*, prípadne sčasti nádoby vkladané do hrobov. Datovanie keramických fragmentov je pomerne široké, podobne ako v prípade kovových artefaktov, jeho rozpätie zaberá 1. až 4. storočie. Medzi výzdobnými motívmi na germánskom keramickom riade vystupuje radielková výzdoba, výzdoba v podobe tzv. „vlčích zubov“, žliabkovaná výzdoba a výzdoba presekávanou lištou. Z rímsko-provinciálnej keramiky je terra sigillata zastúpená najpočetnejšie (5 fragmentov), časovo spadajúca do druhej polovice 2. storočia až prvej polovice 3. storočia.

Na základe nálezov možno celkový počet hrobov odhadovať na 150 až 250, prípadne i viac a pohrebisko datovať do širšieho časového úseku od druhej polovice 1. storočia po 4. storočie, s ťažiskom v 2. storočí a v prvej polovici 3. storočia. Početné importy z rímskych provincií a nálezy, ktoré majú analógie v oblastiach severne od Karpát a v polabskej oblasti, ukazujú na široké nadregionálne kontakty. Či ide o doklad diaľkového obchodu, kultúrneho vplyvu, alebo etnických presunov je predmetom diskusie.

⁵ Po redakčnej uzávierke bol identifikovaný ďalší súbor terry sigillaty z pohrebiska v Závode, ktorý bude dodatočne publikovaný.

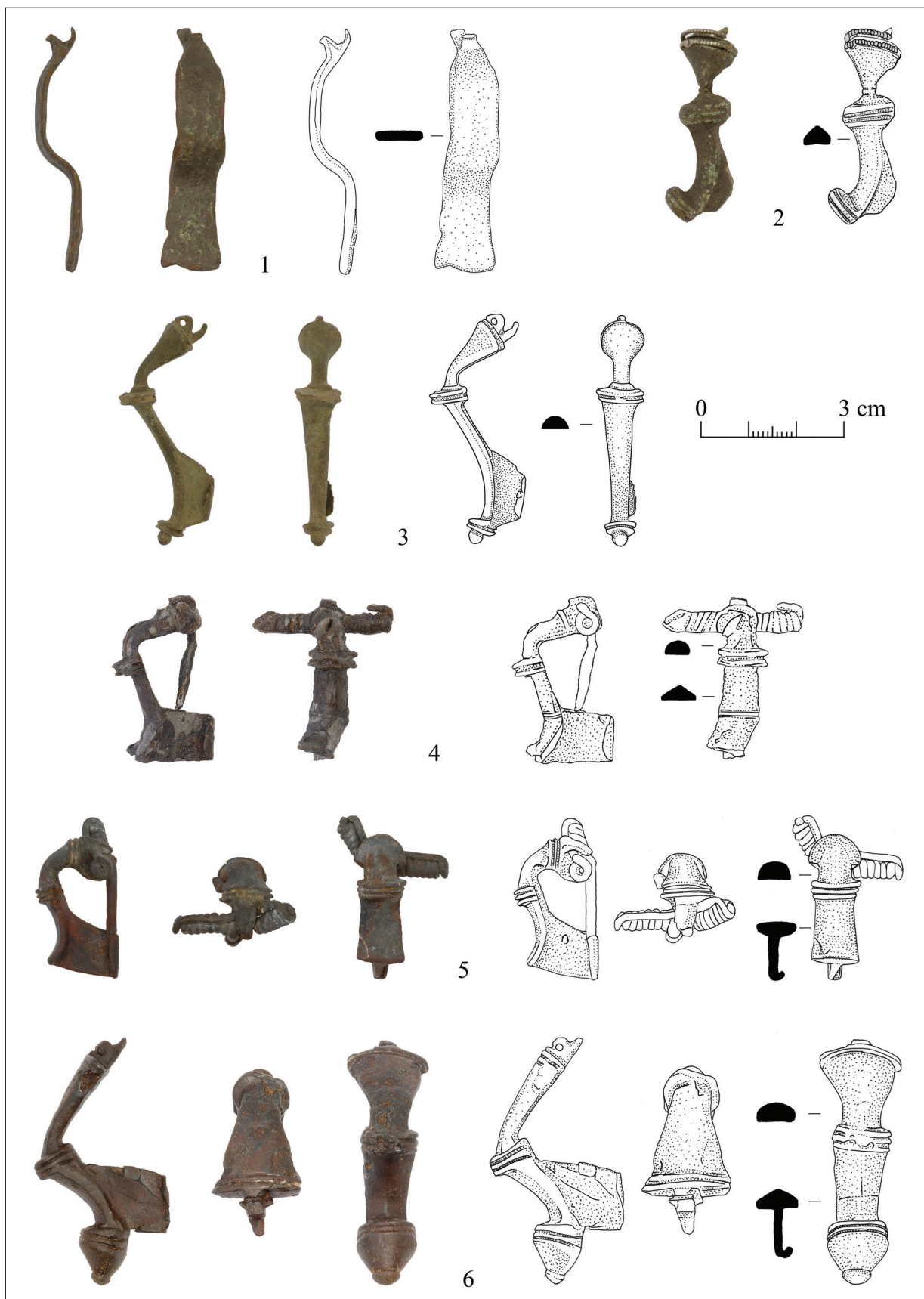
Tab. I. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1 – striebro, 2–6 – bronz, 7–9 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

Taf. I. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1 – Silber, 2–6 – Bronze, 7–9 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

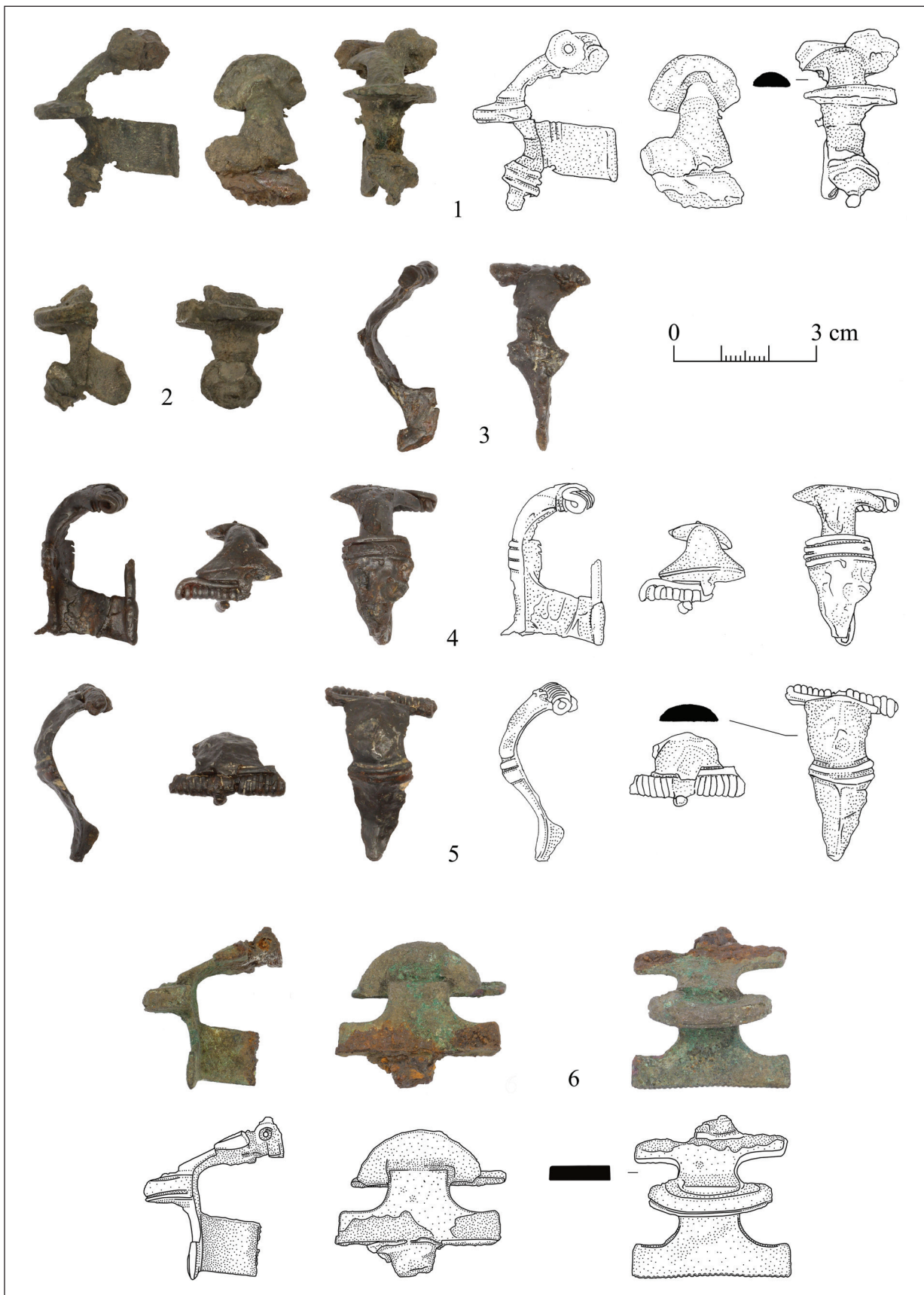
Tab. II. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1–3 – bronz; 4, 8–12 – striebro, 5–7 – bronz a email (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

Taf. II. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1–3 – Bronze; 4, 8–12 – Silber, 5–7 – Bronze und Email (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

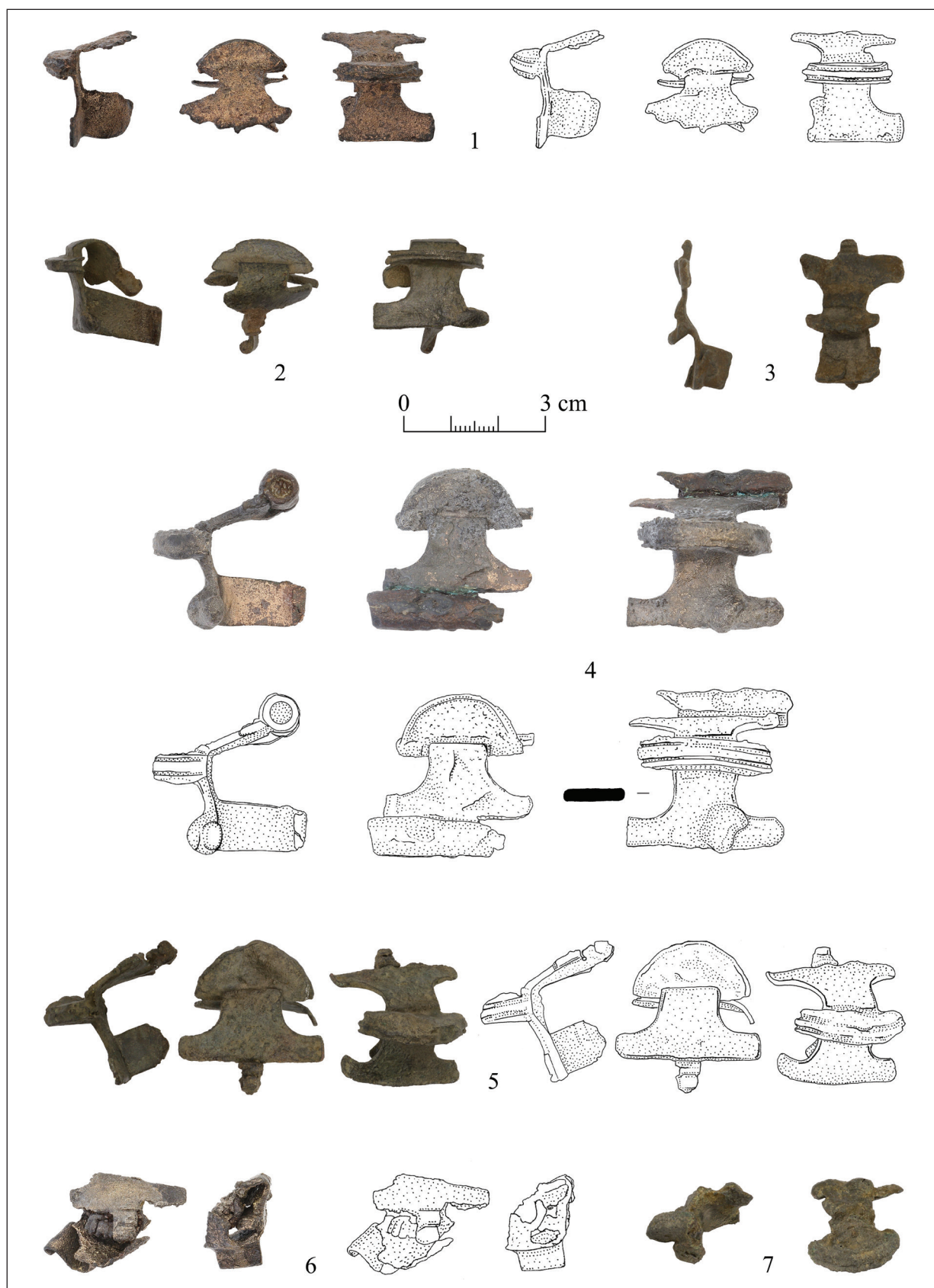

Tab. III. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1-3 – bronz; 4-6 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

Taf. III. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1-3 – Bronze; 4-6 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

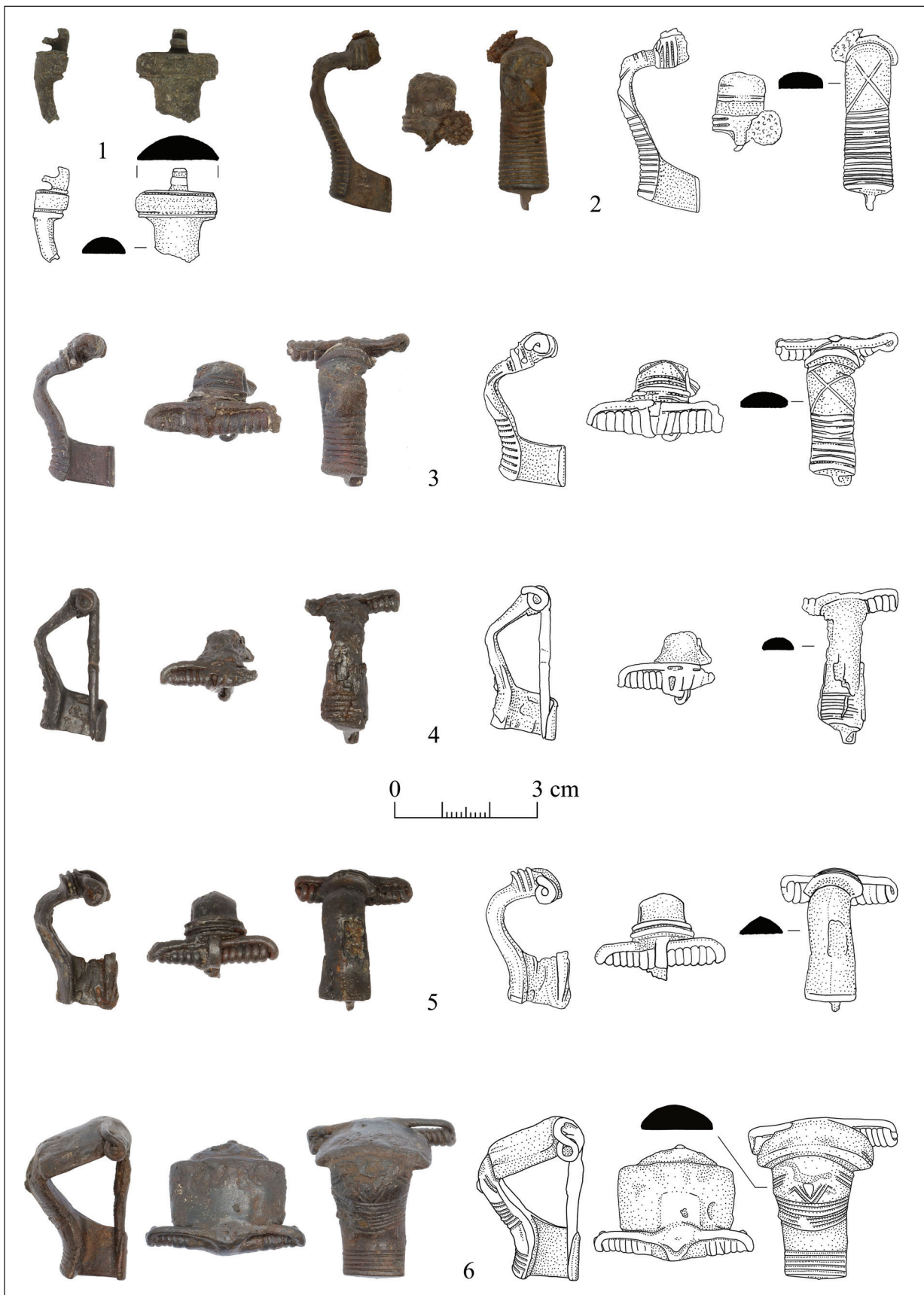

Tab. IV. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1, 2, 6 – bronz; 3–5 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
Taf. IV. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1, 2, 6 – Bronze; 3–5 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

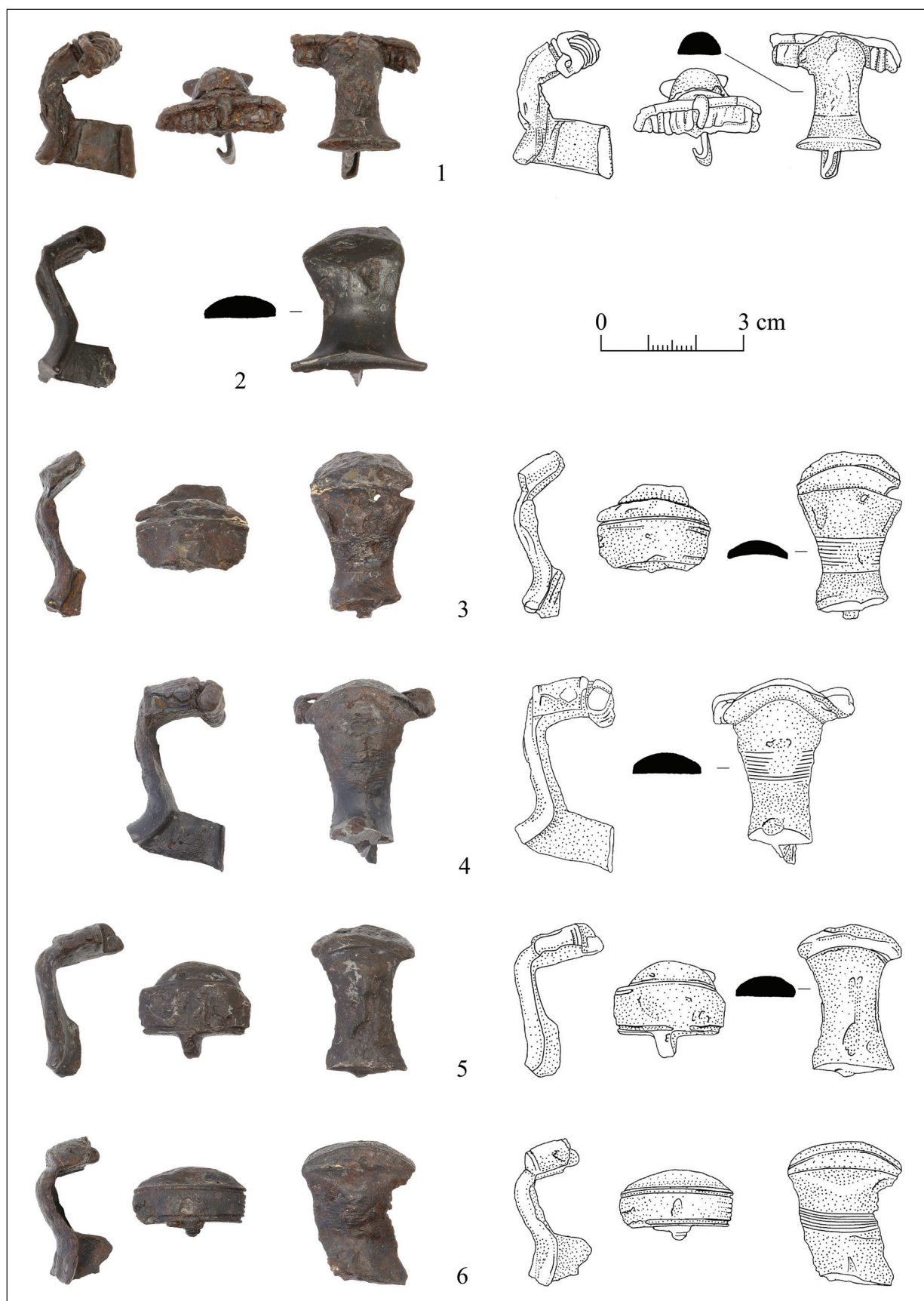

Tab. V. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1–3, 5–7 – bronz; 4 – bronz a železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

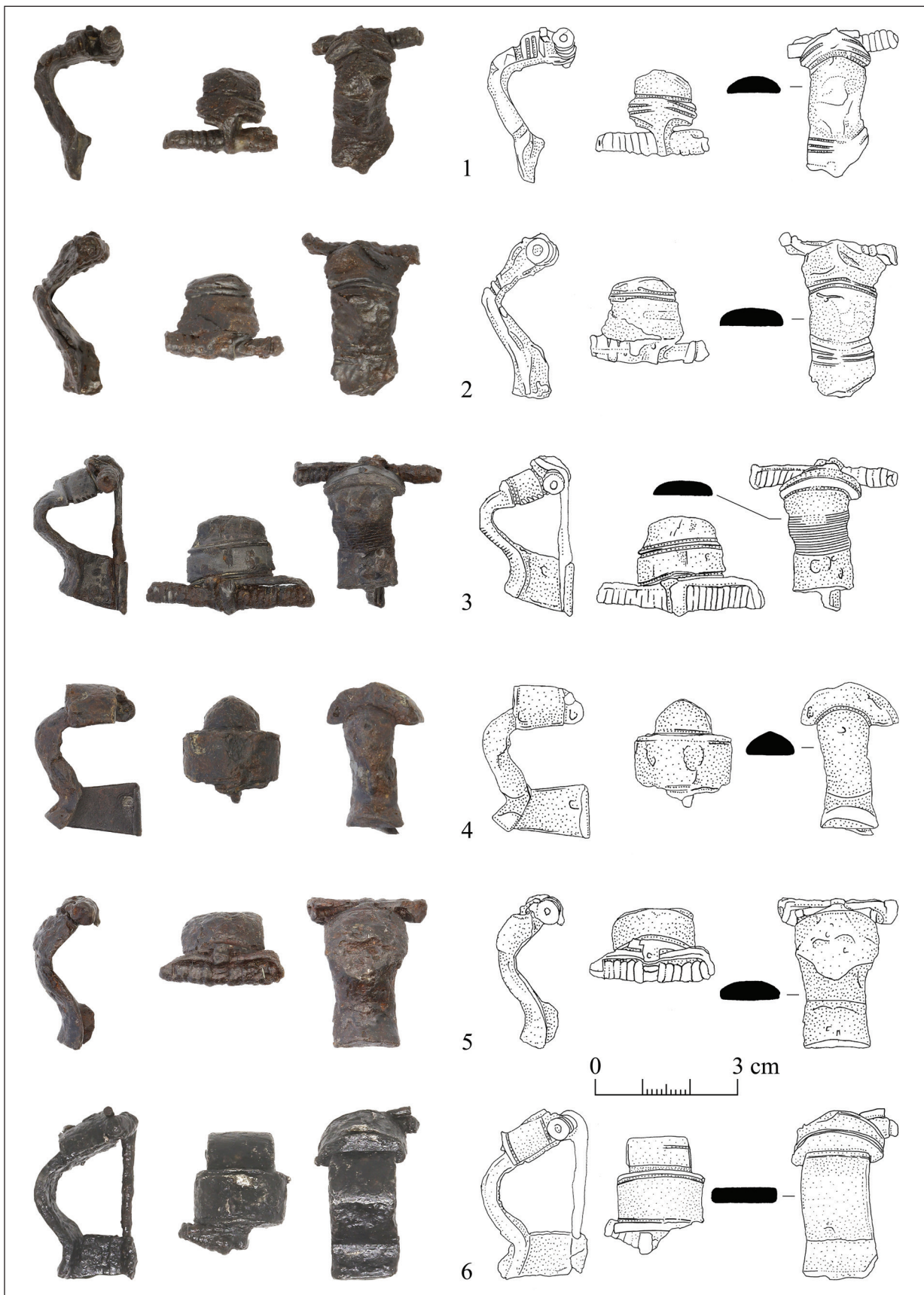
Taf. V. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1-3, 5-7 – Bronze; 4 – Bronze und Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

Tab. VI. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1 – bronz, 2–6 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
 Taf. VI. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1 – Bronze, 2–6 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

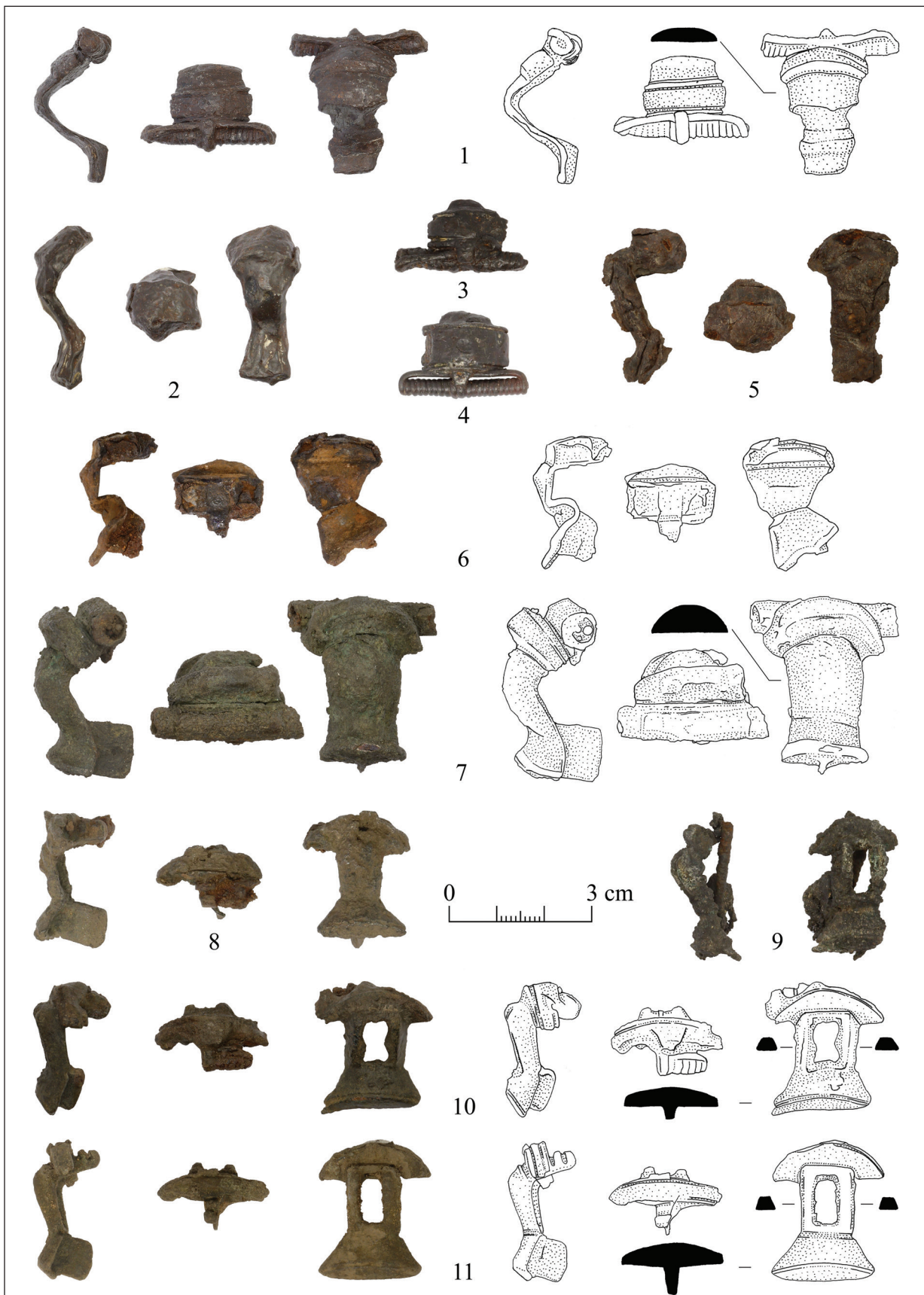
Tab. VII. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1–6 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
Taf. VII. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1–6 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

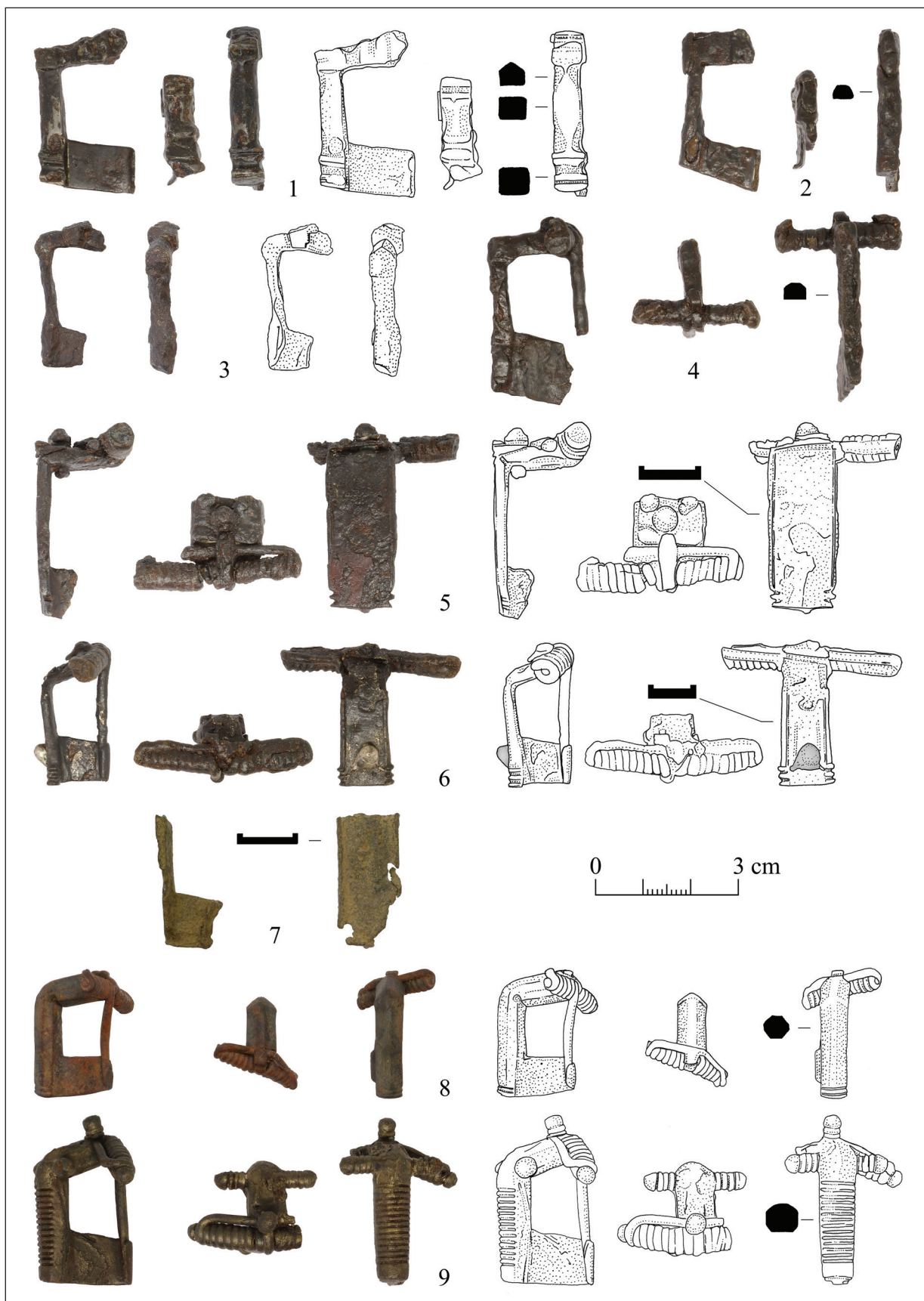
Tab. VIII. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1-6 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
 Taf. VIII. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1-6 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

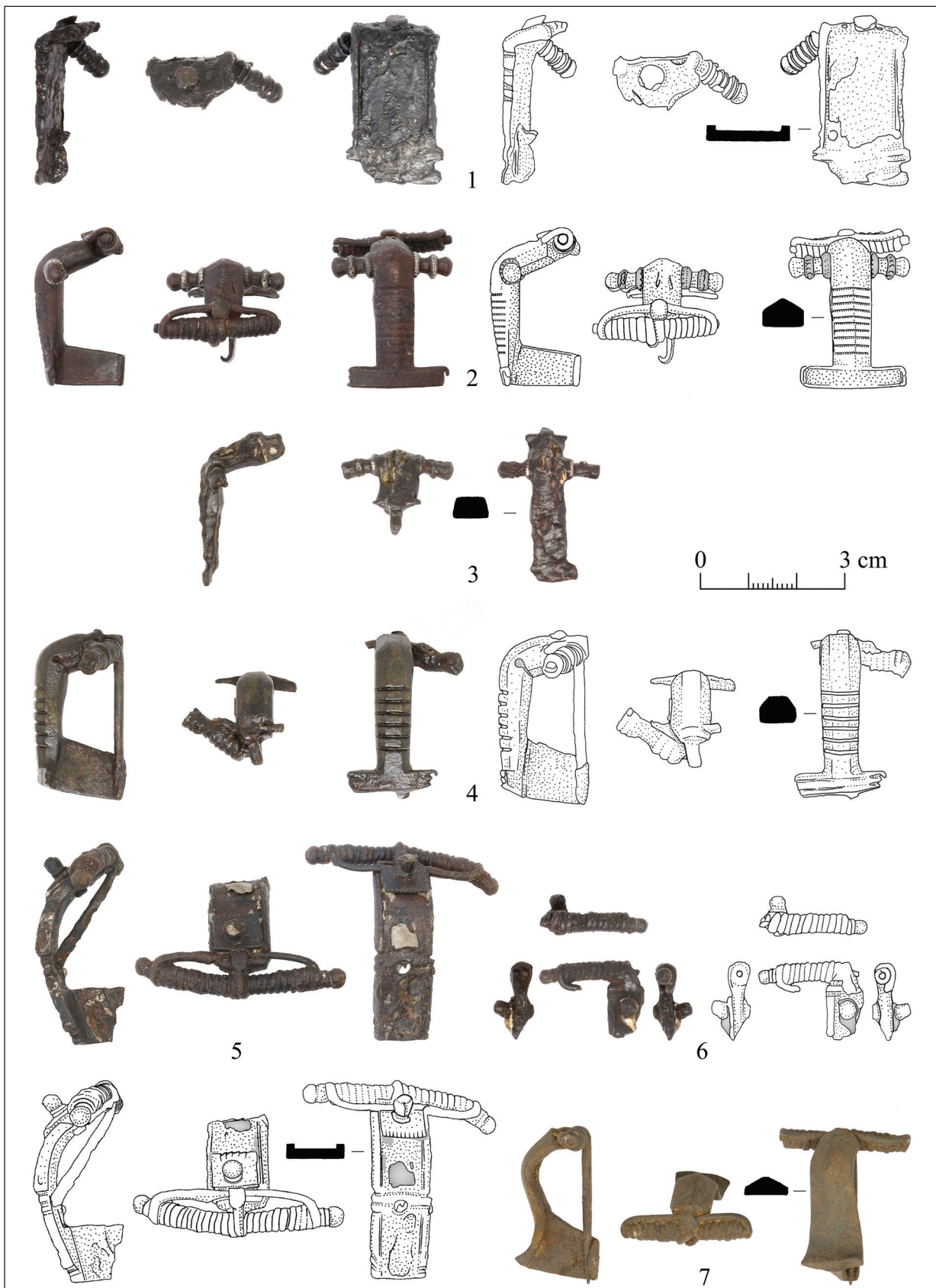
Tab. IX. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1–11 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
Taf. IX. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1–11 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

Tab. X. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1-6 – železo, 7-11 – bronz (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
 Taf. X. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1-6 – Eisen, 7-11 – Bronze (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

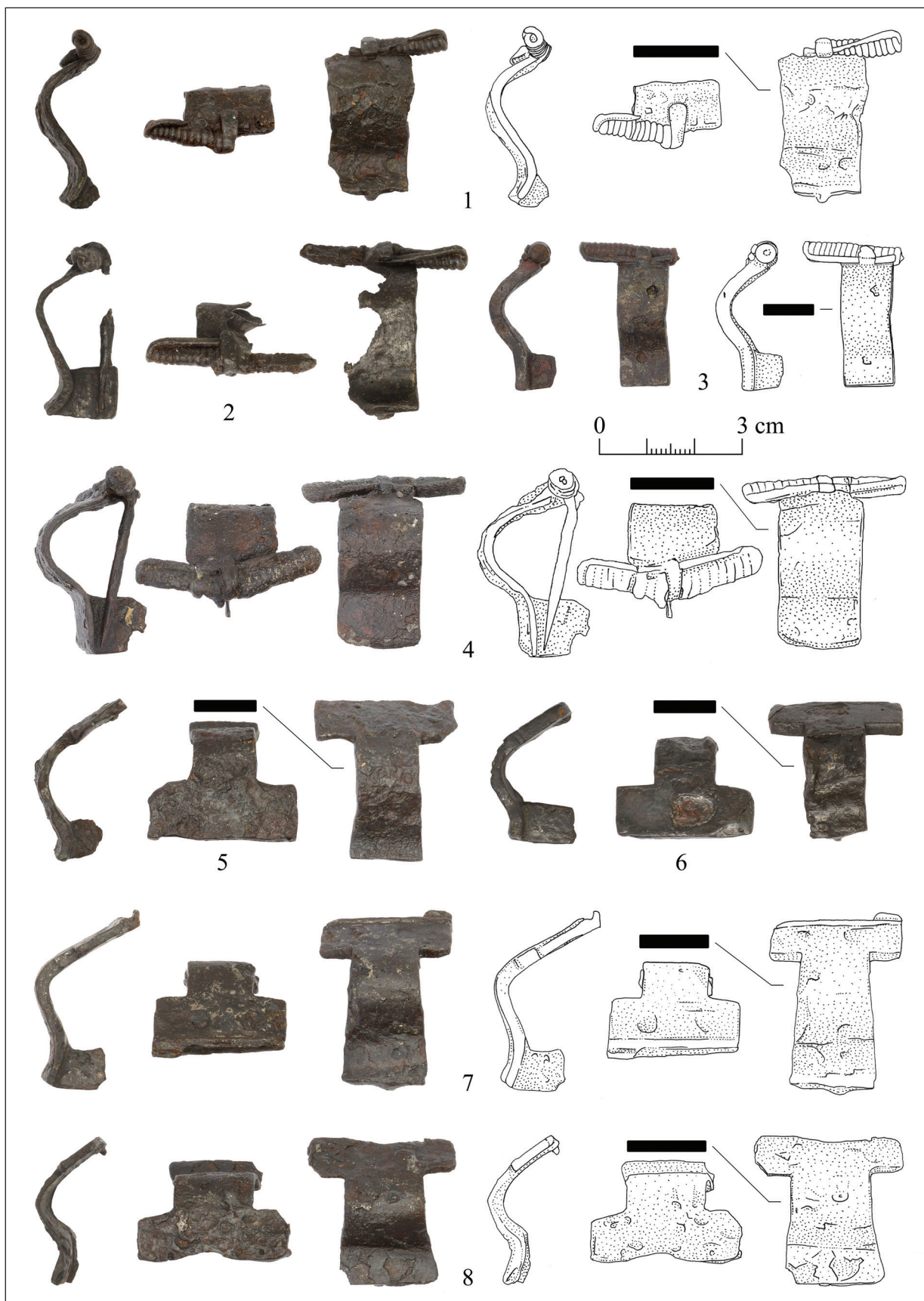

Tab. XI. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1–9 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
 Taf. XI. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1–9 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

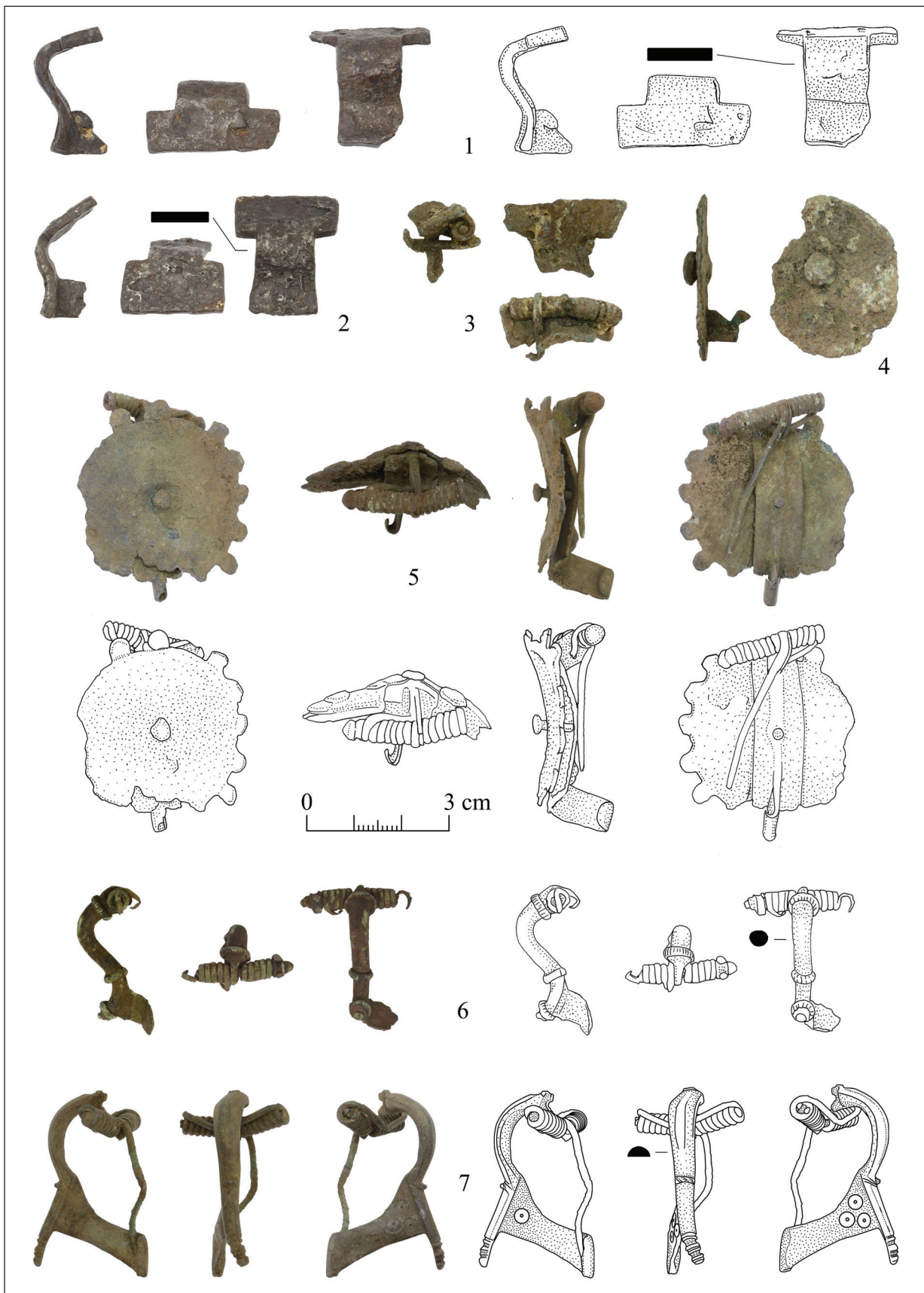

Tab. XII. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1-3, 5, 6 – železo a striebro; 4, 7 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

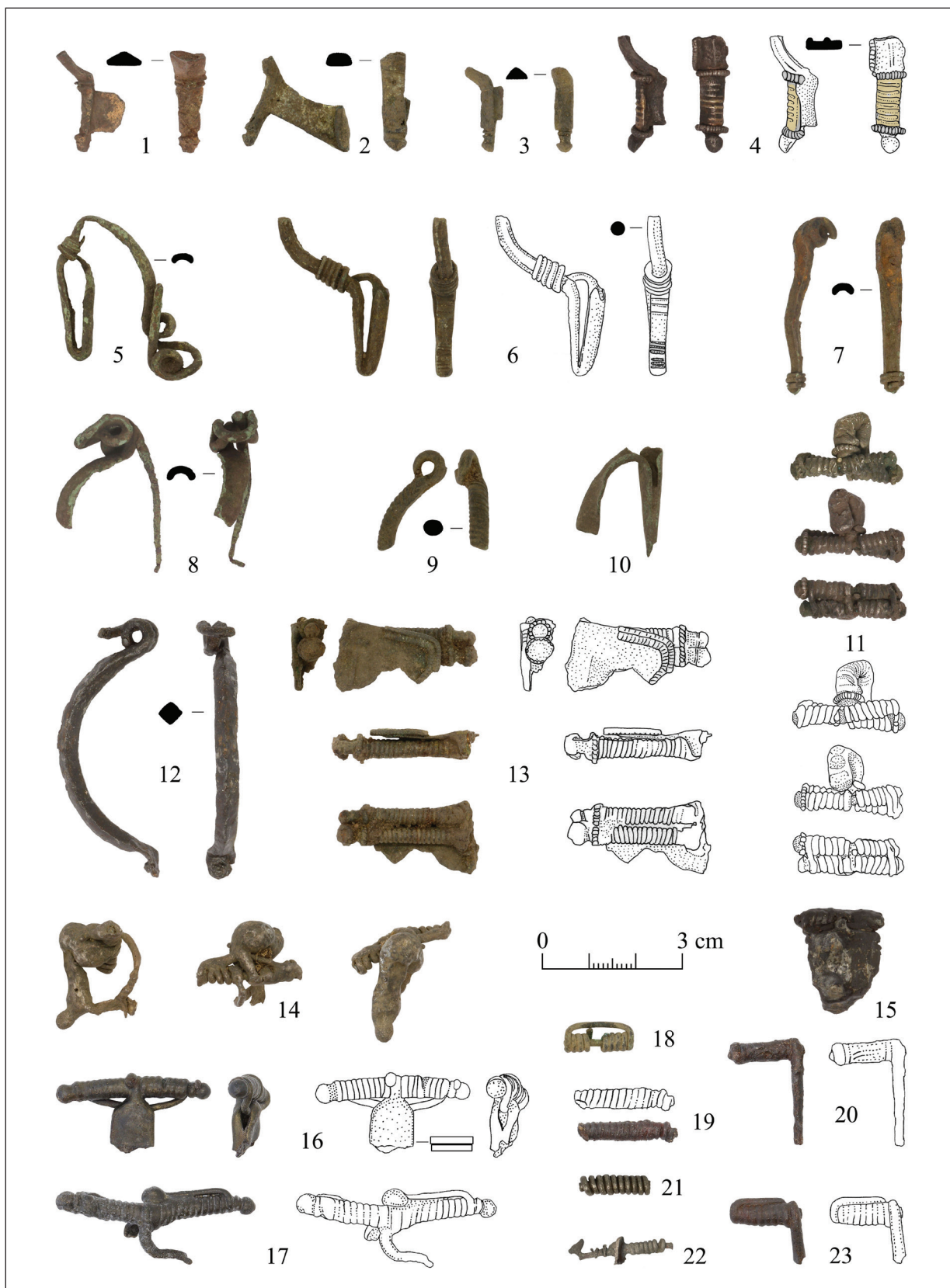
Taf. XII. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1-3, 5, 6 – Eisen und Silber; 4, 7 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

Tab. XIII. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1–8 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
Taf. XIII. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1–8 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

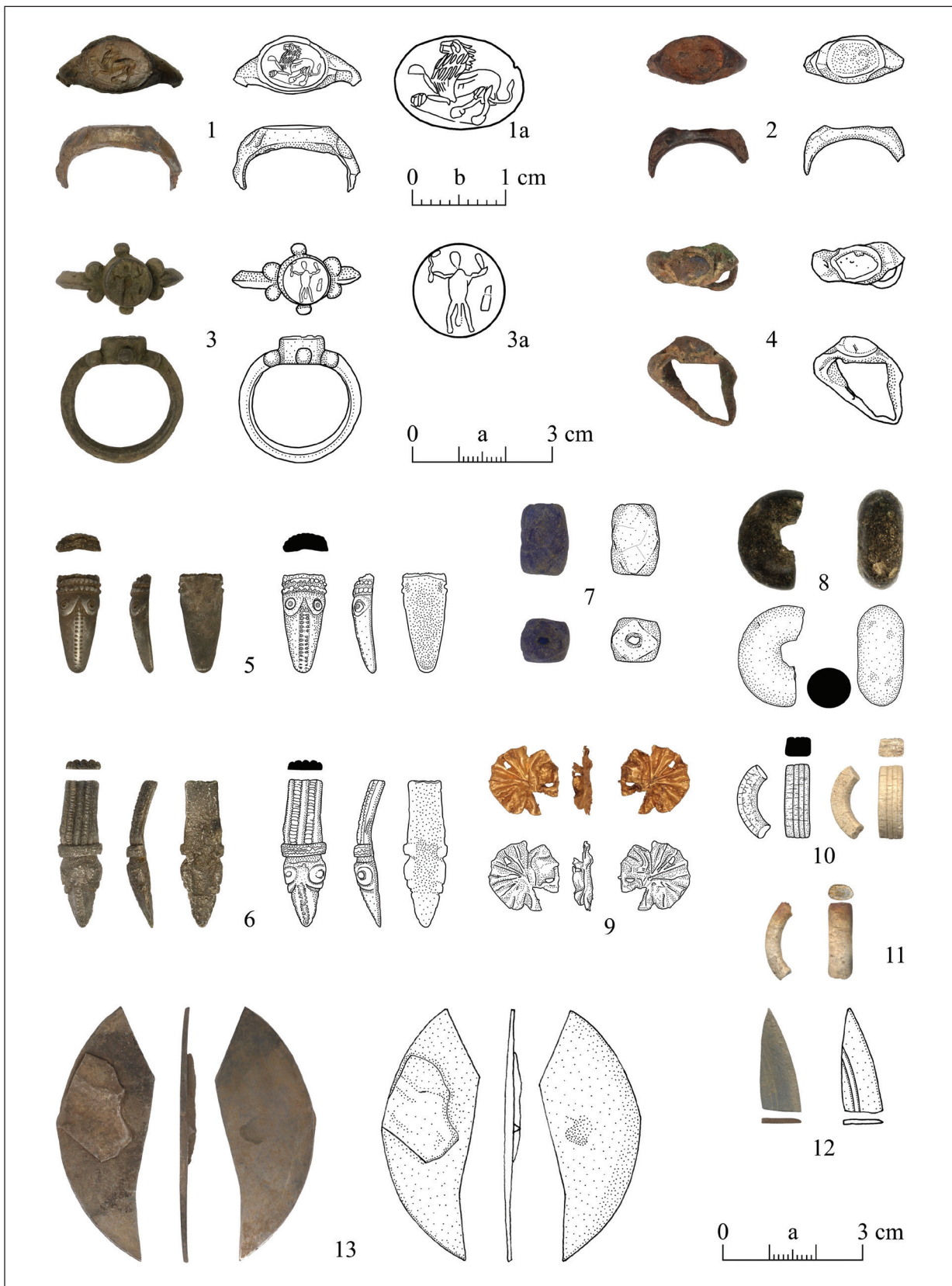

Tab. XIV. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1, 2 – železo; 3–7 – bronz (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).
Taf. XIV. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1, 2 – Eisen; 3–7 – Bronze (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

Tab. XV. Závod-Priečne. Spony. Materiál: 1–3, 5–10, 16–20, 22 – bronz; 4 – striebro a zlato; 11, 13, 14, 21 – striebro; 12, 15 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

Taf. XV. Závod-Priečne. Fibeln. Material: 1–3, 5–10, 16–20, 22 – Bronze; 4 – Silber und Gold; 11, 13, 14, 21 – Silber; 12, 15 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

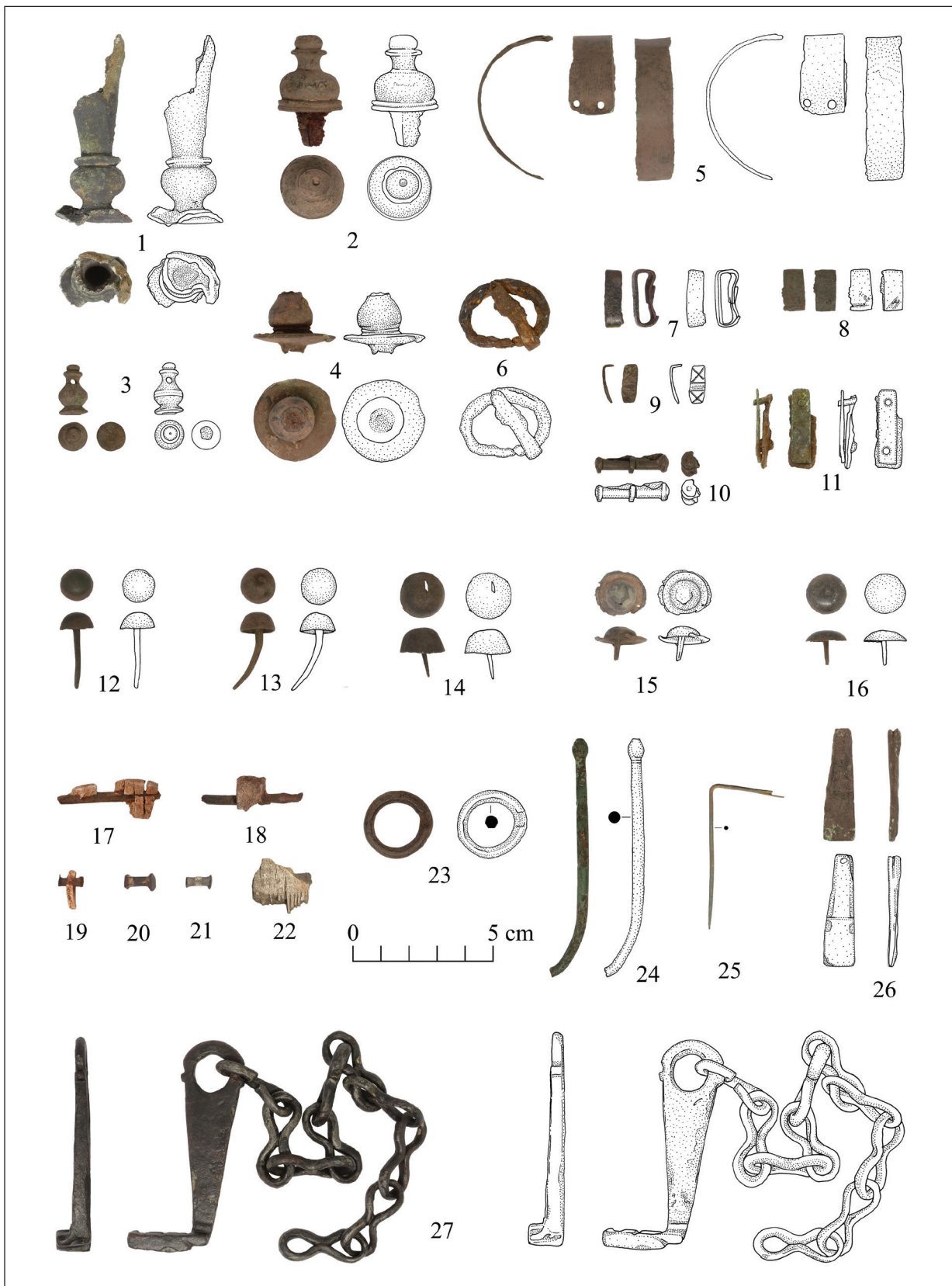
Tab. XVI. Závod-Priečne. Rôzne drobné predmety. Materiál: 1 – železo a kameň; 2 – železo; 3, 12 – bronz; 4 – bronz a kameň; 5, 6, 13 – striebro; 7, 8 – sklo; 9 – zlato; 10, 11 – kosť (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

Taf. XVI. Závod-Priečne. Verschiedene Kleinfunde. Material: 1 – Eisen und Stein; 2 – Eisen; 3, 12 – Bronze; 4 – Bronze und Stein; 5, 6, 13 – Silber; 7, 8 – Glas; 9 – Gold; 10, 11 – Bein (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

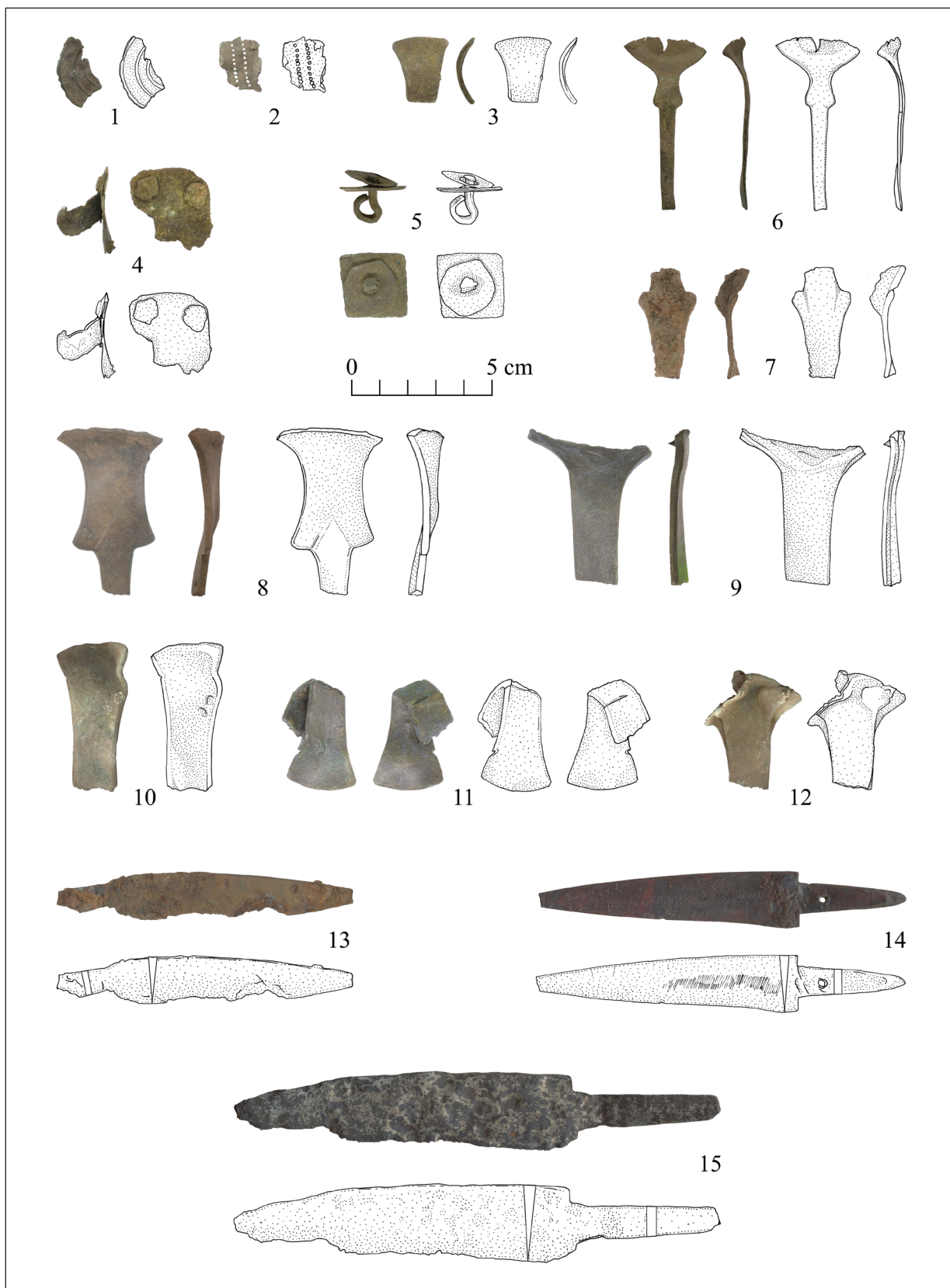
Tab. XVII. Závod-Priečne. Závesky. Materiál: 1, 2, 5, 7, 12 – železo; 3, 4, 6, 8–11, 13–15, 17 – bronz; 16 – bronz a kameň; 18 – striebro (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

Taf. XVII. Závod-Priečne. Anhänger. Material: 1, 2, 5, 7, 12 – Eisen; 3, 4, 6, 8–11, 13–15, 17 – Bronze; 16 – Bronze und Stein; 18 – Silber (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

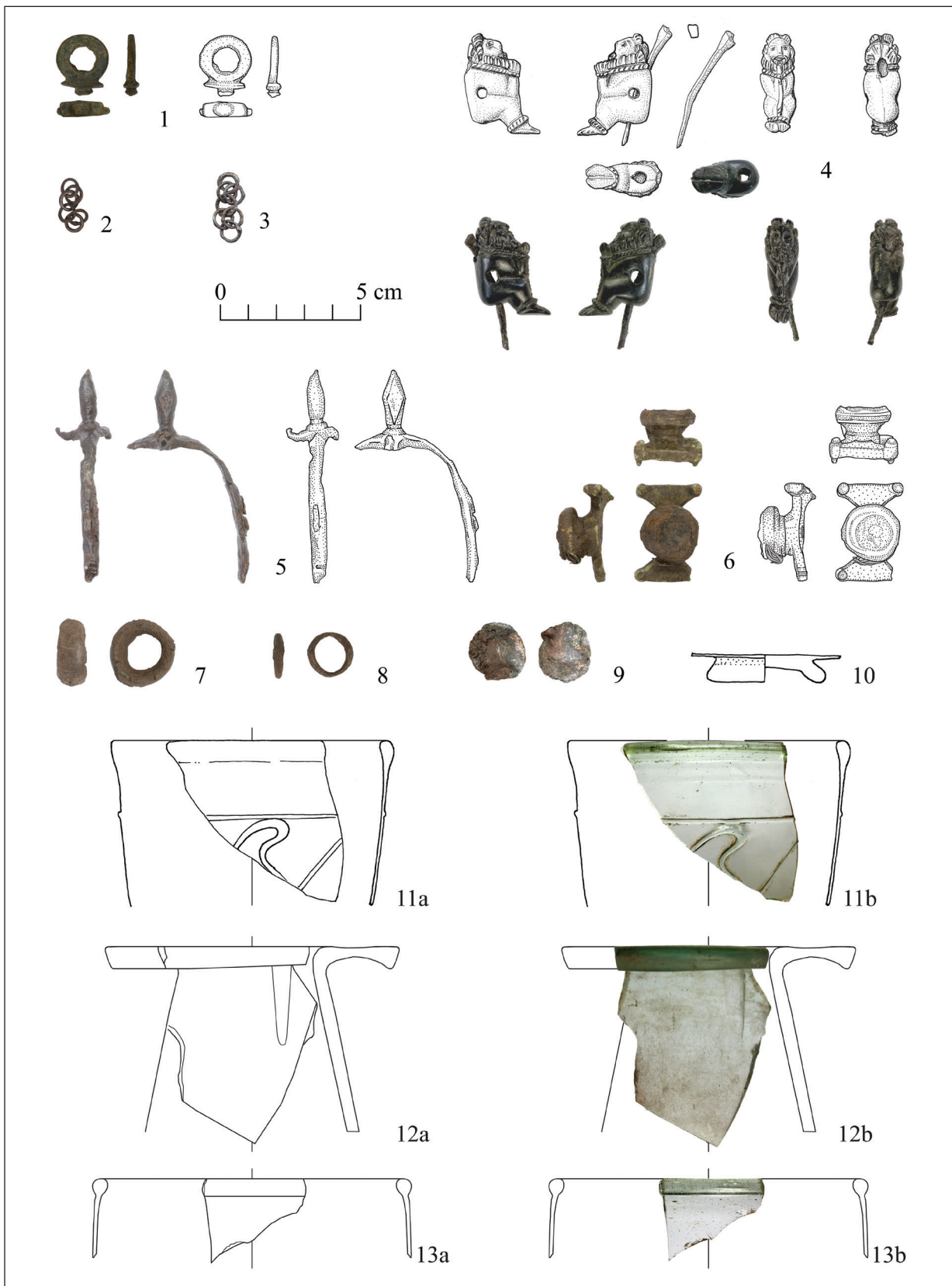
Tab. XVIII. Závod-Priečne. Rôzne drobné predmety. Materiál: 1-5, 7-16, 23-26 – bronz; 6, 20, 21, 27 – železo; 17-19, 22 – železo a kosť (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

Taf. XVIII. Závod-Priečne. Verschiedene Kleinfunde. Material: 1-5, 7-16, 23-26 – Bronze; 6, 20, 21, 27 – Eisen; 17-19, 22 – Eisen und Bein (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

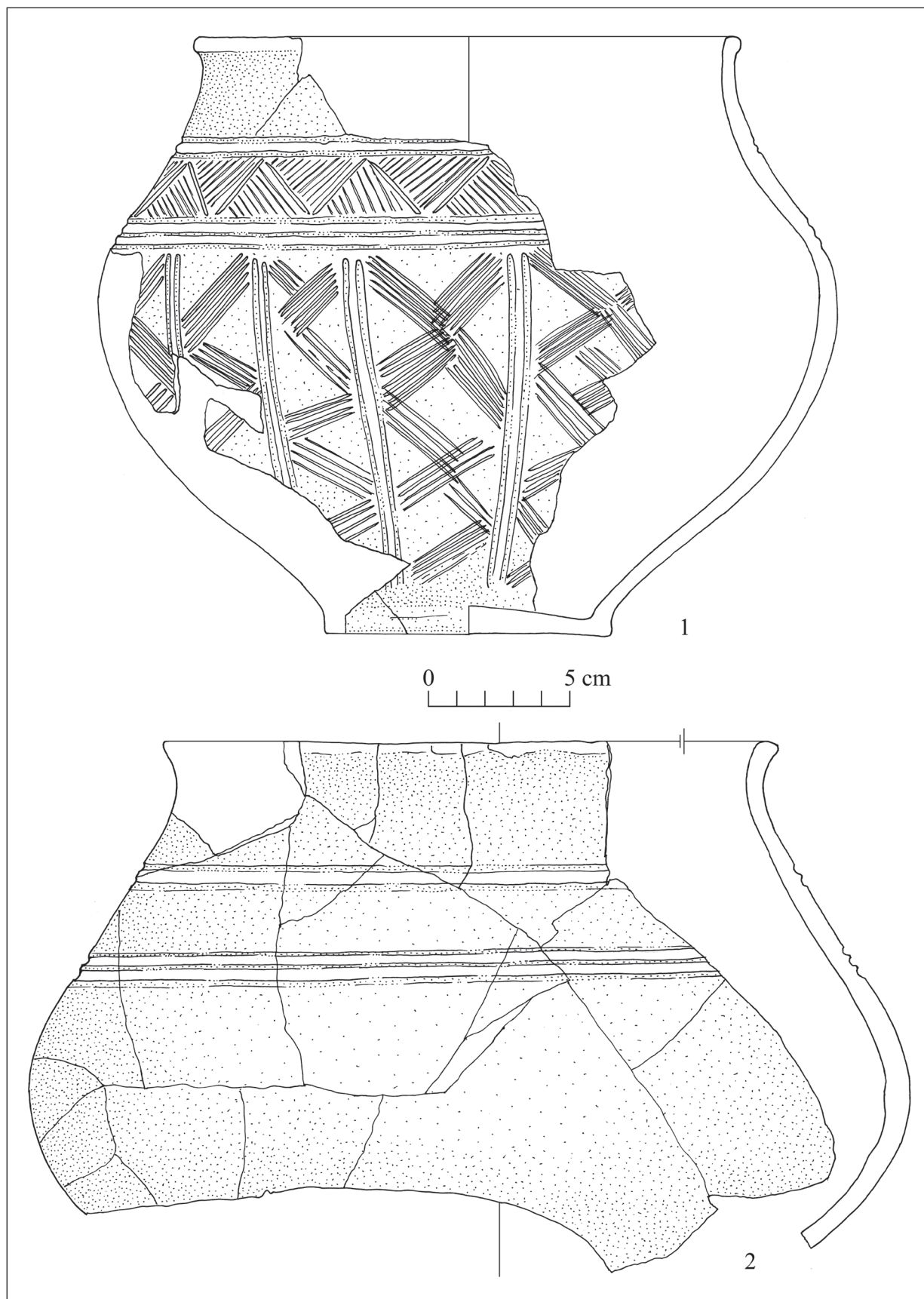
Tab. XIX. Závod-Priečne. Rôzne drobné predmety. Materiál: 1–5, 7–12 – bronz; 6 – mosadz; 13–15 – železo (foto: I. Bazovský, kresba: R. Čambal).

Taf. XIX. Závod-Priečne. Verschiedene Kleinfunde. Material: 1–5, 7–12 – Bronze; 13–15 – Eisen (Foto: I. Bazovský, Zeichnung: R. Čambal).

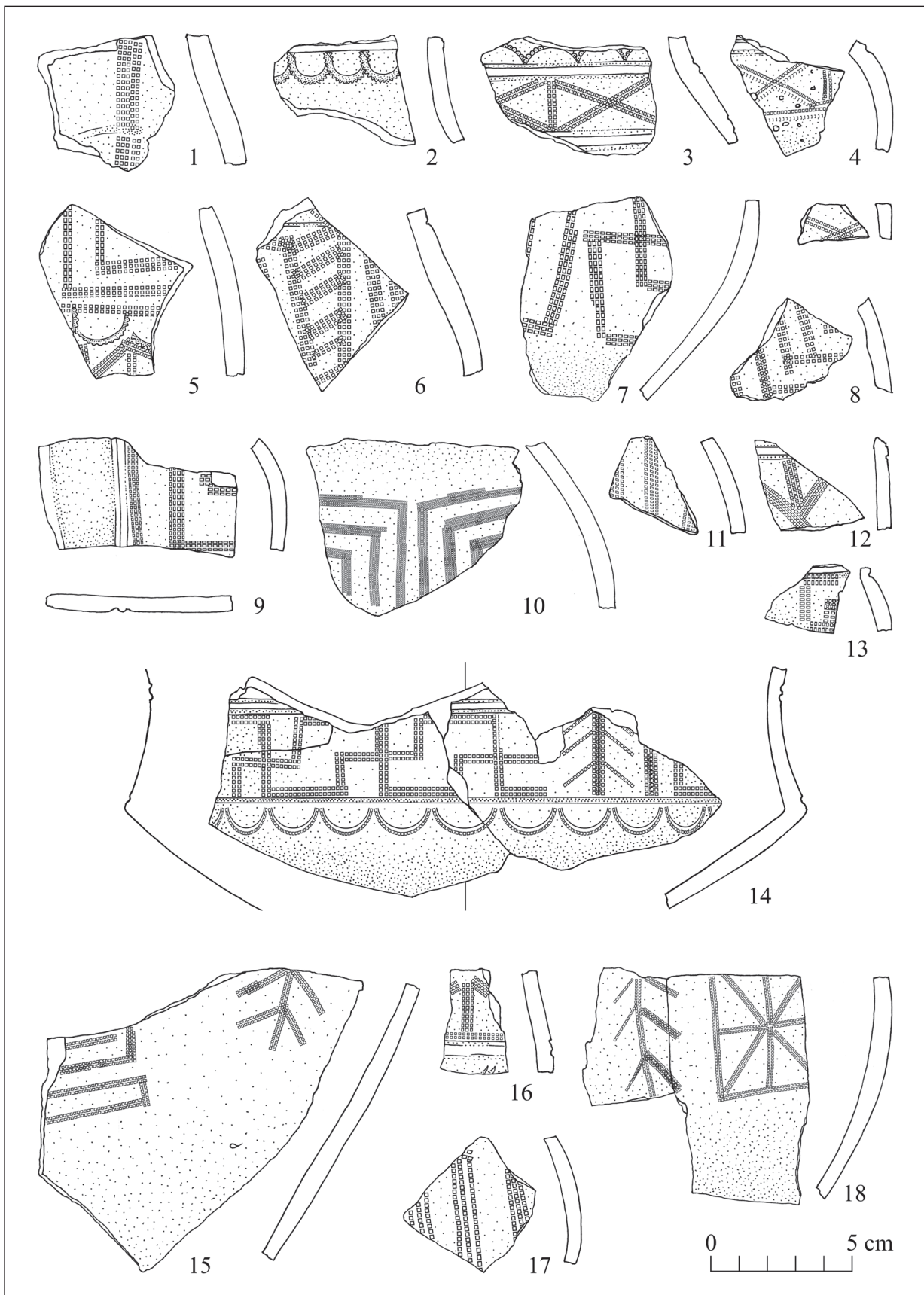

Tab. XX. Závod-Priečne. Drobné predmety a sklenené nádoby: 1, 7-9 – bronz; 4 – bronz a železo; 5 – železo; 6 – bronz, železo a striebro; 10-13 – sklo (foto: I. Bazovský, R. Čambal, J. Rajtár; kresba: R. Čambal, J. Rajtár).

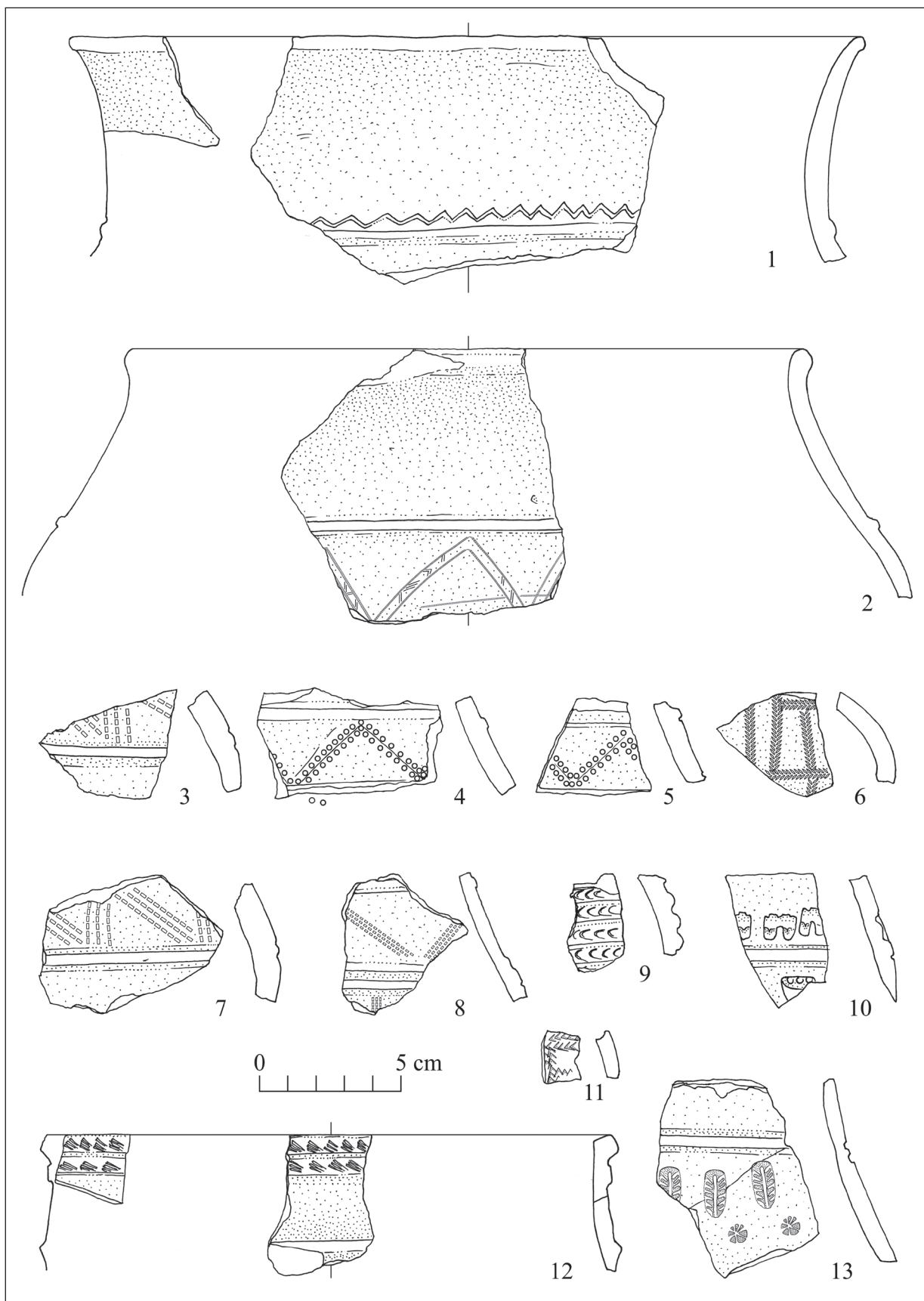
Taf. XX. Závod-Priečne. Kleinfunde und Glasgefäße: 1, 7-9 – Bronze; 4 – Bronze und Eisen; 5 – Eisen; 6 – Bronze, Eisen und Silber; 10-13 – Glas (Foto: I. Bazovský, R. Čambal, J. Rajtár; Zeichnung: R. Čambal, J. Rajtár).

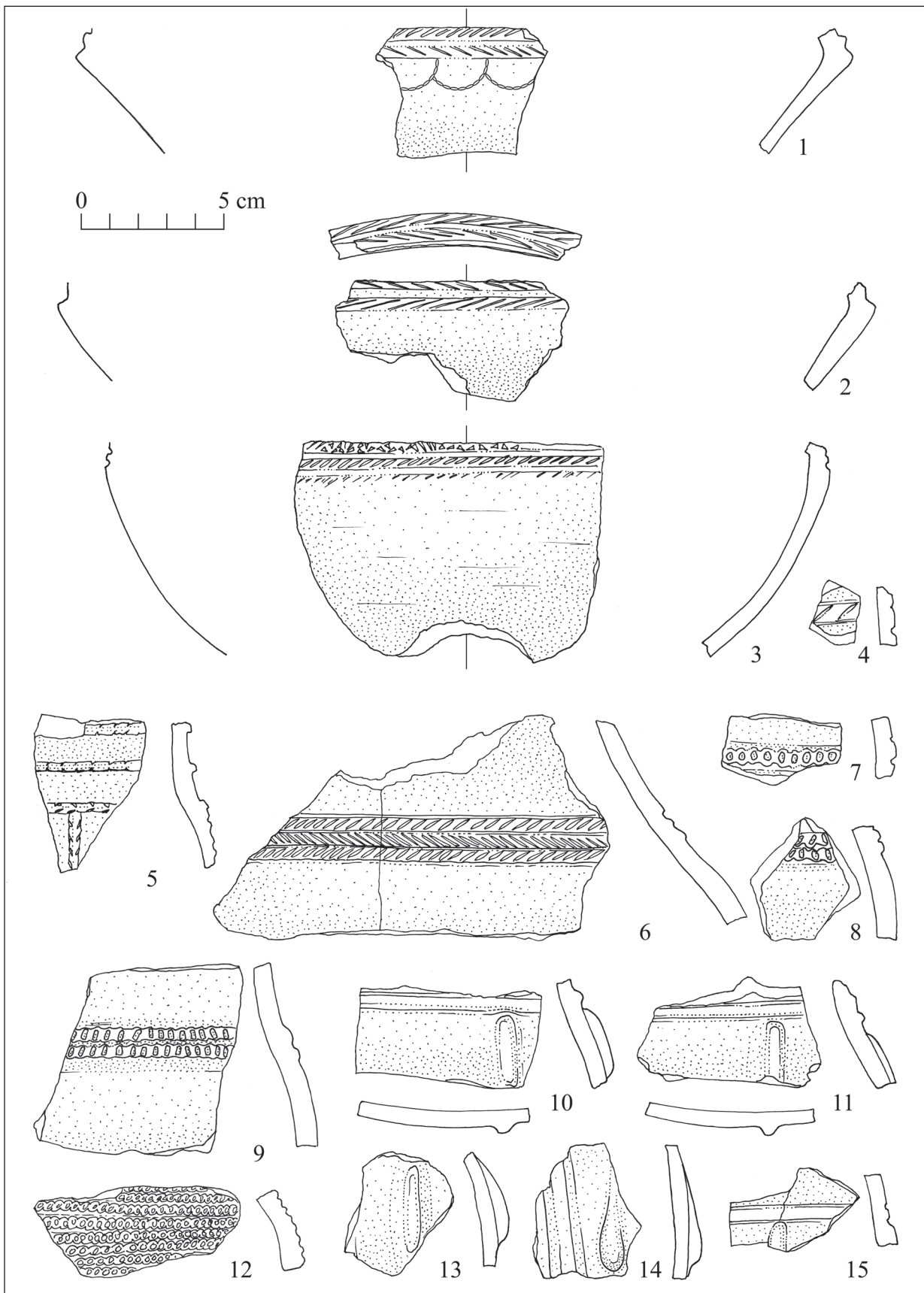
Tab. XXI. Závod-Priečne. Germánska keramika robená v ruke (kresba: R. Čambal).
Taf. XXI. Závod-Priečne. Handaufgebaute germanische Keramik (Zeichnung: R. Čambal).

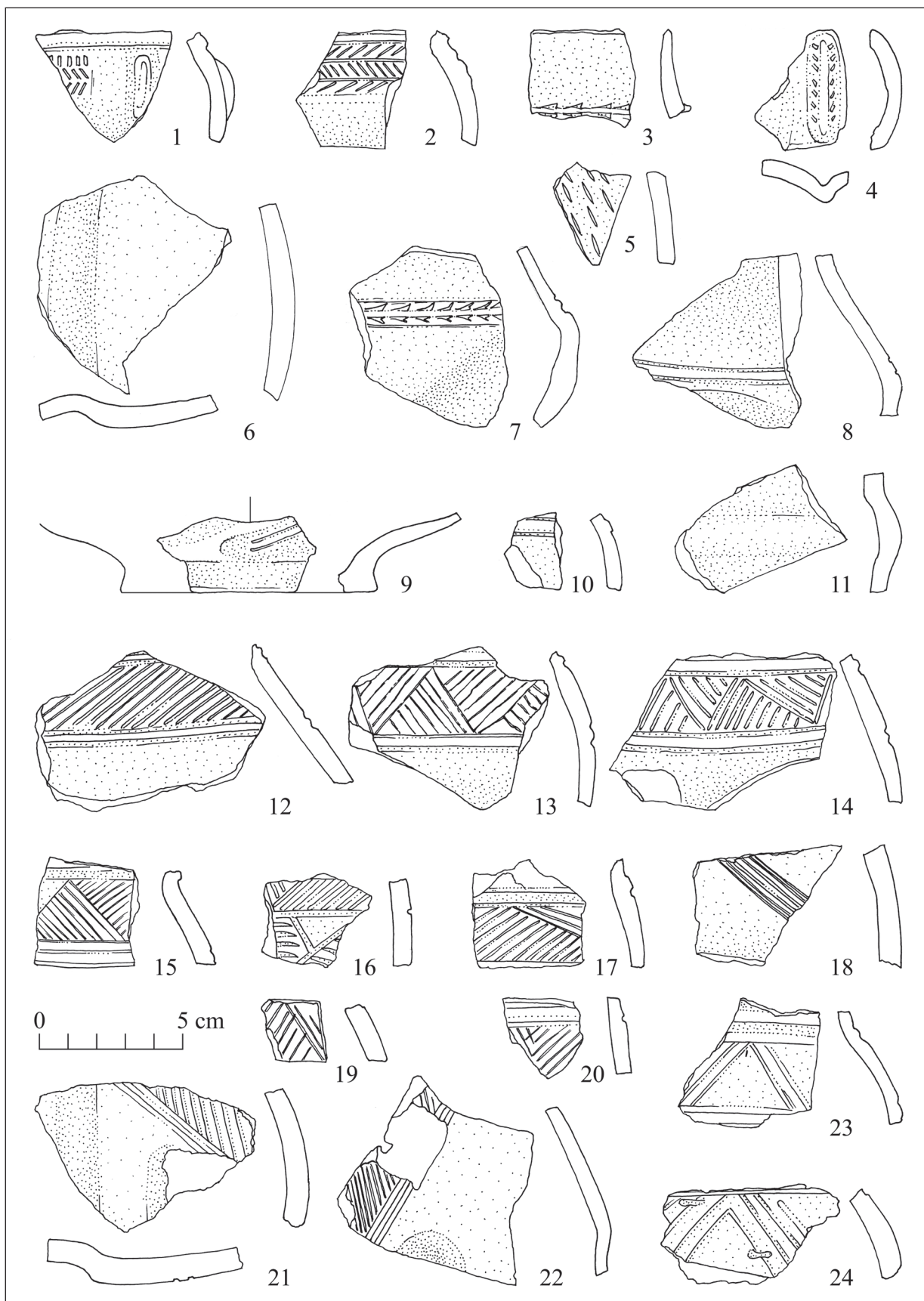
Tab. XXII. Závod-Priečne. Germánska keramika robená v ruke (kresba: R. Čambal).
 Taf. XXII. Závod-Priečne. Handaufgebaute germanische Keramik (Zeichnung: R. Čambal).

Tab. XXIII. Závod-Priečne. Germánska keramika robená v ruke (kresba: R. Čambal).
Taf. XXIII. Závod-Priečne. Handaufgebaute germanische Keramik (Zeichnung: R. Čambal).

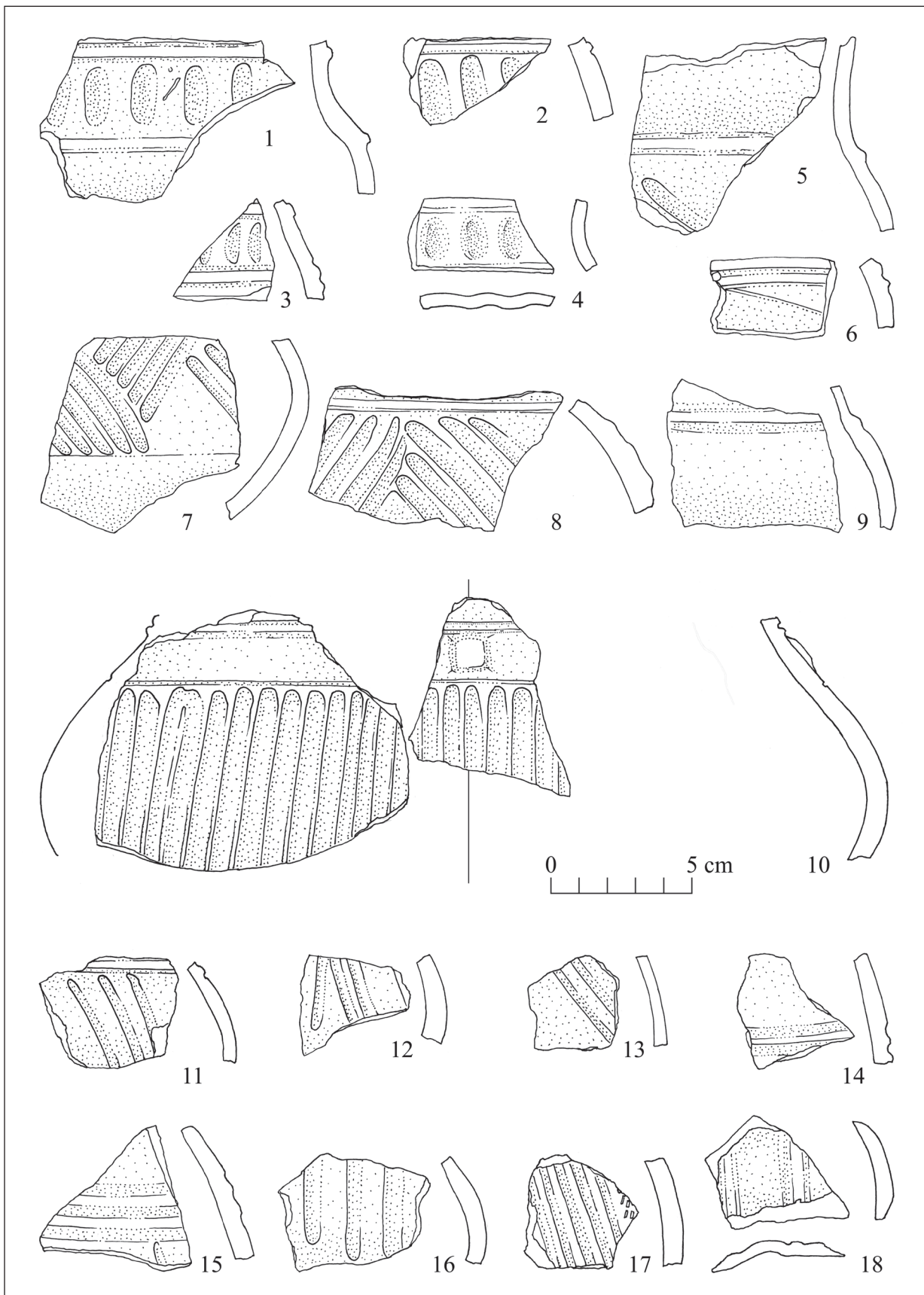

Tab. XXIV. Závod-Priečne. Germánska keramika robená v ruke (kresba: R. Čambal).
 Taf. XXIV. Závod-Priečne. Handaufgebaute germanische Keramik (Zeichnung: R. Čambal).

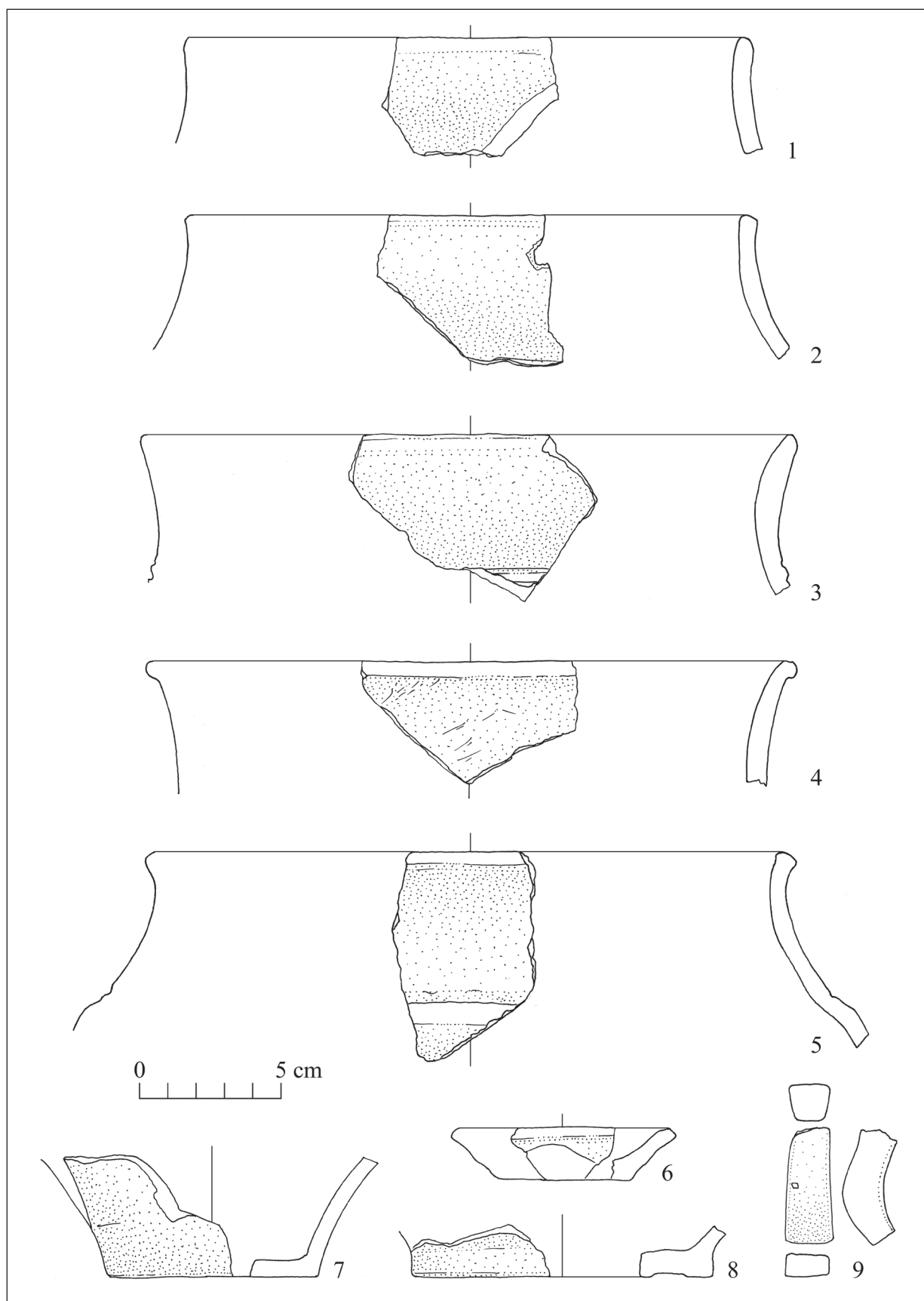

Tab. XXV. Závod-Priečne. Germánska keramika robená v ruke (kresba: R. Čambal).

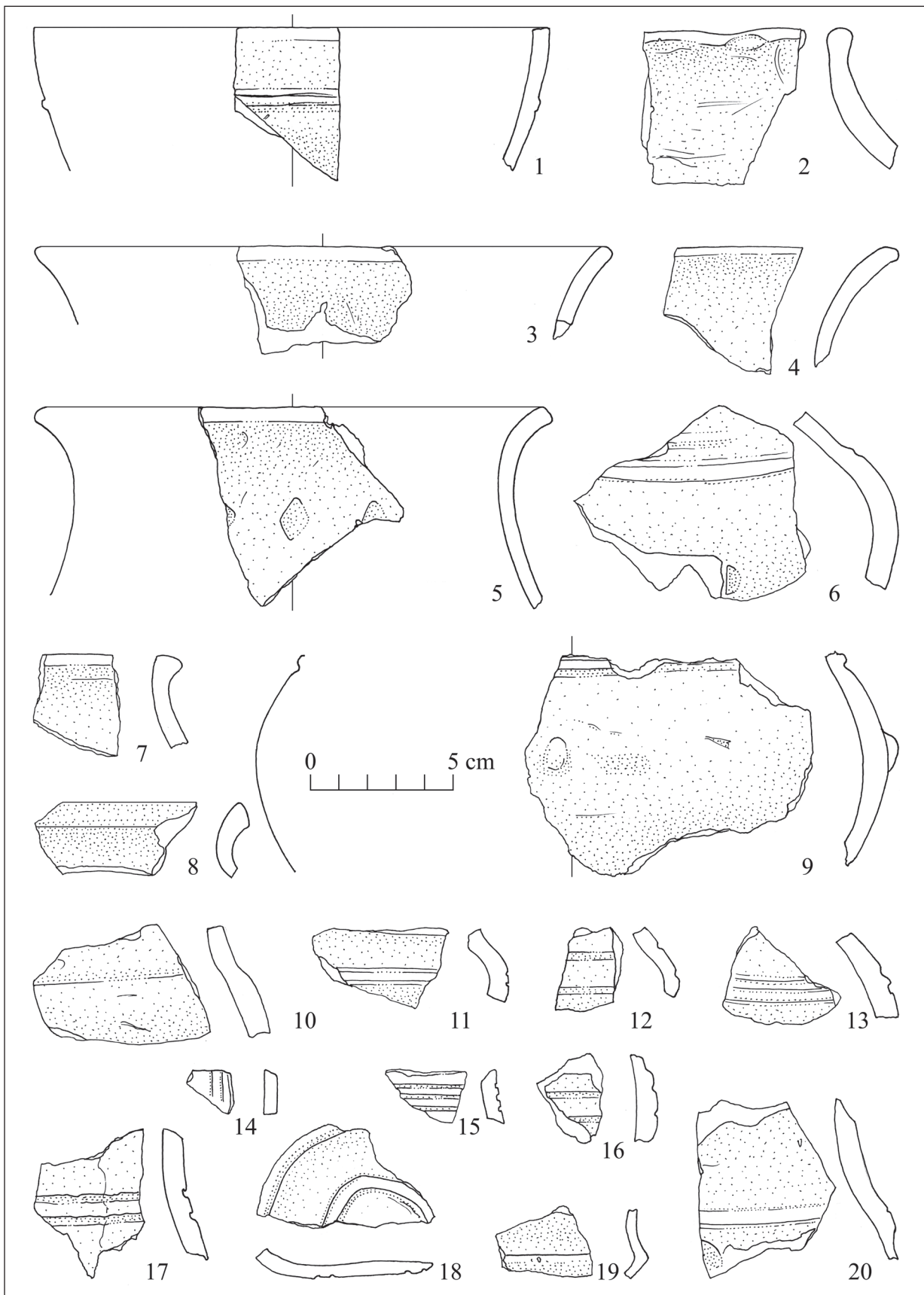
Taf. XXV. Závod-Priečne. Handaufgebaute germanische Keramik (Zeichnung: R. Čambal).

Tab. XXVI. Závod-Priečne. Germánska keramika robená v ruke (kresba: R. Čambal).
Taf. XXVI. Závod-Priečne. Handaufgebaute germanische Keramik (Zeichnung: R. Čambal).

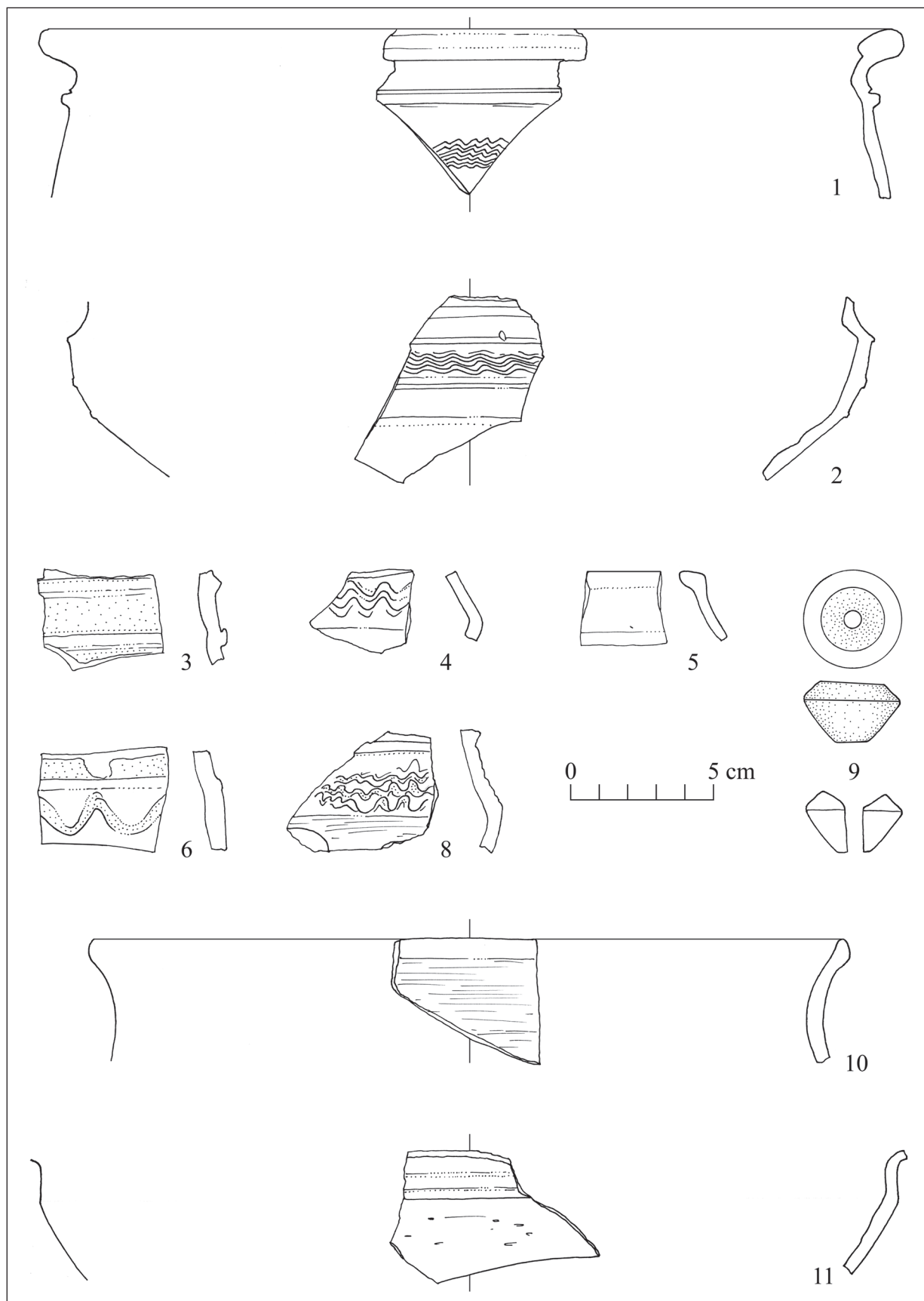

Tab. XXVII. Závod-Priečne. Germánska keramika robená v ruke (kresba: R. Čambal).
Taf. XXVII. Závod-Priečne. Handaufgebaute germanische Keramik (Zeichnung: R. Čambal).

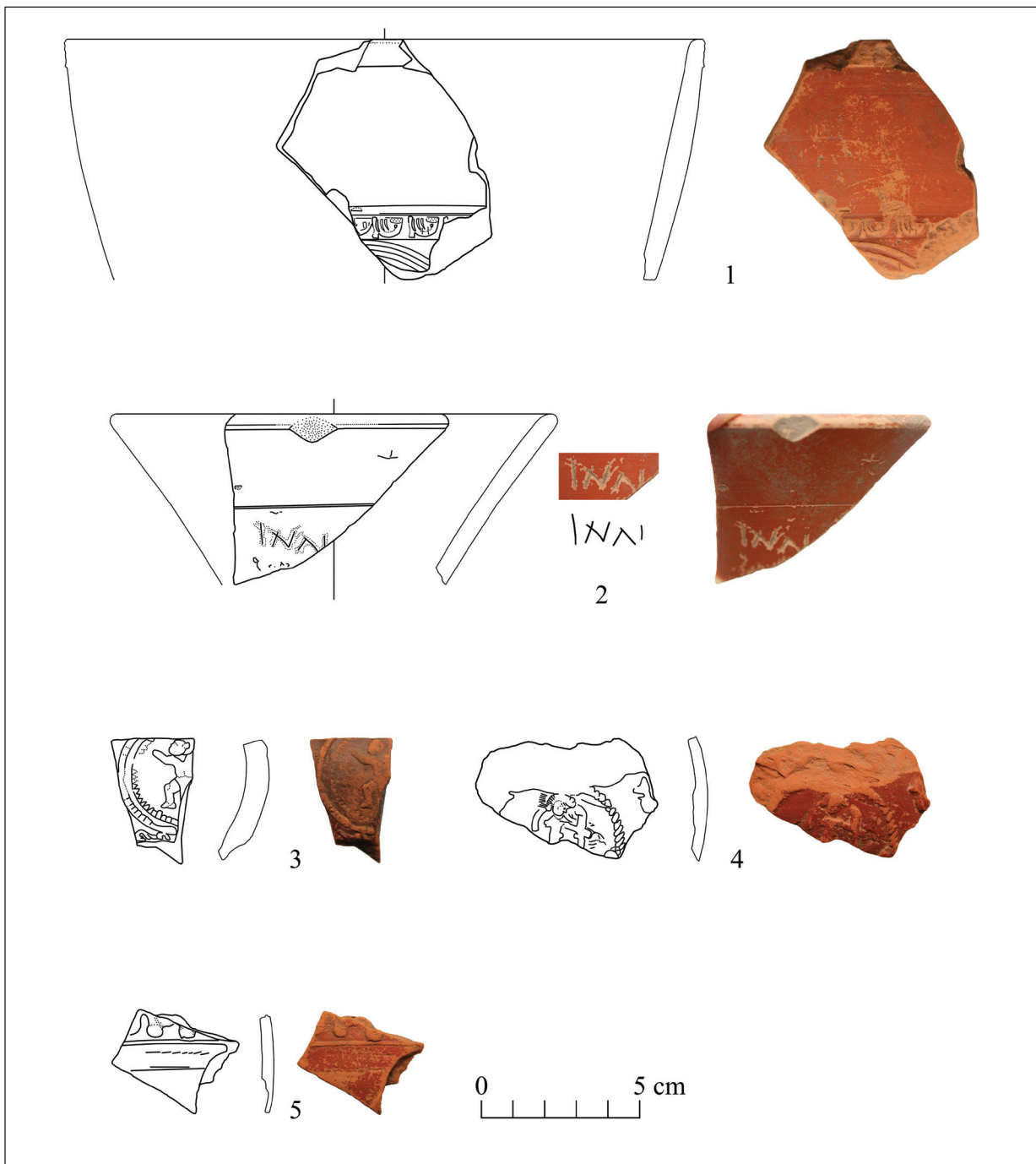
Tab. XXVIII. Závod-Priečne. Germánska keramika robená v ruke (kresba: R. Čambal).

Taf. XXVIII. Závod-Priečne. Handaufgebaute germanische Keramik (Zeichnung: R. Čambal).

Tab. XXIX. Závod-Priečne. Germánska keramika formovaná na kruhu (kresba: R. Čambal).

Taf. XXIX. Závod-Priečne. Germanische Drehscheibenkeramik (Zeichnung: R. Čambal).

Tab. XXX. Závod-Priečne. Terra sigillata (foto a kresba: R. Čambal).

Taf. XXX. Závod-Priečne. Terra Sigillata (Foto und Zeichnung: R. Čambal).

LITERATÚRA

- Almgren 1923* – O. Almgren: Studien über nord-europäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderten mit Berücksichtigung provinziäl-römischen und südrussischen Fibelformen. Leipzig 1923.
- Andrzejowski 1991* – J. Andrzejowski: Okucja rogów do picia z młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich w Europie Środkowej i Północnej (Proba klasyfikacji i analizy chronologiczno-terytorialnej). Materiały starożytne i wczesnosrednowieczne 6, 1991, 7–120.
- Andrzejowski 1998* – J. Andrzejowski: Nadkole 2: A Cemetery of the Przeworsk Culture in Eastern Poland. Monumenta Archaeologica Barbarika 5. Kraków 1998.
- Andrzejowski 2020* – J. Andrzejowski: The Eastern Zone of the Przeworsk culture and what it comprehends. Acta Archaeologica Carpathica 55, Kraków 2020, 9–38.
- Asmus 1938* – W. D. Asmus: Tonwaregruppen und Stammesgrenzen in Mecklenburg während der ersten beiden Jahrhunderte nach der Zeitenwende. Veröffentlichungen der Schleswig-Holsteinischen Universitäts-gesellschaft Reihe II, Nr. 5. Neumünster 1938.
- Bantelmann 1971* – N. Bantelmann: Hamfelde. Kreis Herzogtum Lauenburg. Ein Urnenfeld der römischen Kaiserzeit in Holstein. Offa-Bücher 24. Neumünster 1971.
- Barkóczy 1988* – L. Barkóczy: Pannonische Glasfunde in Ungarn. Studia Archaeologica 9. Budapest 1988.
- Barta et al. 2014* – P. Barta/P. Demján/K. Hladíková/J. Mellnerová Šuteková: Predbežné výsledky výskumu v obci Závod, okr. Malacky. Musaica 28, 2014, 239–247.
- Bazovský 2005* – I. Bazovský: Spony z doby rímskej v slovenskom barbariku. Dizertačná práca. Univerzita Komenského v Bratislave. Bratislava 2005.
- Bazovský/Daňová 2010* – I. Bazovský/M. Daňová: Antické pečatné prstene z Bratislavy-Rusoviec. Zborník Slovenského národného múzea 104, Archeológia 20, 2010, 75–79.
- Bazovský et al. 2019* – I. Bazovský/R. Čambal/K. Hladíková/J. Rajtár: Nové funerálne nálezy z doby rímskej zo Závodu. Zborník Slovenského národného múzea 113, Archeológia 29, 2019, 263–267.
- Bazovský v tlači* – I. Bazovský: Nálezy severského pôvodu na pohrebisku z doby rímskej v Závode (okr. Malacky). Zborník z konferencie Archeológia barbarov 2021.
- Beckmann 1966* – B. Beckmann: Studien über Metallnadeln der römischen Kaiserzeit im freien Germanien. Saalburg Jahrbuch 23, 1966, 5–106.
- Beckmann 1973* – B. Beckmann: Zu den kaiserzeitlichen Kapselanhängern in der Germania libera. In: O. Kleeman/F. B. Naber/H. Schnitzler (Hrsg.): Festschrift für Otto Kleeman zum 60. Geburtstag am 10. 2. 1971. II. Teil. Bonner Hefte zur Vorgeschichte 4. Bonn 1973, 13–20.
- Beilke-Voigt 1998* – I. Beilke-Voigt: Frühgeschichtliche Miniaturobjekte mit Amulettcharakter zwischen Britischen Inseln und Schwarzem Meer. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie. Band 51. Bonn 1998.
- Beljak 2014* – J. Beljak: Pohronie v dobe Marca Aurelia. Zborník Slovenského národného múzea – Archeológia, Supplementum 8, Bratislava 2014, 11–24.
- Beljak/Beljak Pažinová/Kučeráková 2019* – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/K. Kučeráková: Germánske pohrebisko v Hronovciach. Studia Historica Nitriensia 23, Supplementum 2 – Sedem kruhov Jozefa Bujnu, 2019, 261–312.
- Beninger 1934* – E. Beninger: Die Südausbreitung der Einsprossenfibel. Sudeta 10, 1934, 92–104.
- Beninger 1937* – E. Beninger: Die germanische Bodenfunde in der Slowakei. Reichenberg und Leipzig 1937.
- Bernhard 1981* – H. Bernhard: Zur Diskussion um die Chronologie Rheinzaberner Relief-töpfer. Germania 59, 1981, 79–93.
- Bishop/Coulston 2006* – M. C. Bishop/J. C. N. Coulston: Roman Military Equipment from the Punic Wars to the Fall of Rome. Oxford 2006.
- Blažová/Kuzma/Rajtár 2000* – E. Blažová/I. Kuzma/J. Rajtár: Letecký prieskum na Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy v roku 1998, 2000, 36–46.

- Böhme 1972* – A. Böhme: Die Fibeln der Kastele Saalburg und Zugmantel. Saalburg Jahrbuch 29, 1972, 5–112.
- Bórhly/Számadó 1999* – L. Bórhly/E. Számadó: Instrumenta inscripta latina aus Brigetio (FO: Komárom/Szőny-Vásártér). Antaeus 24 (1997–1998), 1999, 93–115, 619–629.
- Březinová 1994* – G. Březinová: Sklené nálezy z Chotína. Študijné zvesti AÚ SAV 39, 1994, 97–105.
- Budaj/Stoklas 2021* – M. Budaj/B. Stoklas: Nové nálezy rímskych mincí z germánskych sídlisk a z predpolia kastelu v Iži. In: E. Droberjar/B. Komoróczy (eds.): Příspěvky k poznání barbarských komunit. Archeologie barbarů 2016 a 2018. Brno 2021, 171–193.
- Daňová 2021* – M. Daňová: Prsteň na hranici svetov. Trnava 2021.
- Dąbrowska 1995* – T. Dąbrowska: Późne odmiany fibul silnie profilowanych w Polsce. Wiadomości Archeologiczne 53/1, 1993–1994, 1995, 3–34.
- Drag.* – H. Dragendorff: Terra Sigillata. Ein Beitrag zur Geschichte der griechischen und römischen Keramik. Bonner Jahrbücher 96/97, 1895, 18–155.
- Droberjar 1991* – E. Droberjar: Terra sigillata in Mähren. Funde aus germanischen Lokalitäten. Brno 1999.
- Droberjar 1997* – E. Droberjar: Studien zu den germanischen Siedlungen der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha 1997.
- Droberjar 1999* – E. Droberjar: Dobřichov-Píchora. Ein Brandgräberfeld der älteren römischen Kaiserzeit in Böhmen (Ein Beitrag zur Kenntnis des Marbod-Reichs). Pragae 1999.
- Droberjar 2002* – E. Droberjar: Zu den elbgermanischen Prunkkniefibel vom Typ Almgren 147. In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag. Nitra 2002, 239–244.
- Droberjar 2012* – E. Droberjar: Římské kolínkové spony v Čechách. Archeologické výskumy v jižních Čechách 25, 2012, 119–131.
- Droberjar 2015* – E. Droberjar: Wielbarské vlivy v Čechách a na Moravě. In: L. Tyszler/E. Droberjar (red.): Barbari superiores et inferiores. Archeologia barbarzynców 2014. Procesy integracji środkowoeuropejskiego Barbaricum. Łódź – Wieluń 2015, 35–60.
- Droberjar/Kazdová 1993* – E. Droberjar/E. Kazdová: Das Brandgräberfeld aus der römischen Kaiserzeit von Šitbořice in Mähren. Časopis Moravského muzea – vědy společenské 78, 1993, 97–149.
- Droberjar/Knápek 2017* – E. Droberjar/R. Knápek: K labskogermánské radélkované keramice. Zborník Slovenského národného múzea 111, Archeológia 27, 2017, 205–212.
- Dymaczewski 1958* – A. Dymaczewski: Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Młodzikowie, pow. Środa. Poznań 1958.
- Dziągiewska/Kulczyńska 2008* – M. Dziągiewska/K. Kulczyńska: Cieblowice Duże: ein Gräberfeld der Przeworsk-Kultur in südwestlichen Masowien. Warszawa 2008.
- Eisner 1937* – J. Eisner: Prehistorický výzkum na Slovensku a v Podkarpatské Rusi roku 1936. Sborník Muzeálnej slovenskej spoločnosti 31, 1937, 90–111.
- Elschek 1997* – K. Elschek: Archeologický výskum v Zohore v roku 1995. Archeologické výskumy a nálezy v roku 1995, 1997, 40–42.
- Elschek 2007* – K. Elschek: Römische Münzen entlang der Bersteinstrasse im slowakischen Marchgebiet nördlich von Carnuntum (Westslowakei) und ein Beleg der Sekundärverwendung von römischen Münzen. Slovenská numizmatika 18, 2007, 143–156.
- Elschek 2008* – K. Elschek: Germanische Siedlungsobjekte in Zohor (Objekt 32/1995) und Bratislava-Devínska Nová Ves (Objekt 8/1997) durch Terra Sigillata ins 3. Jahrhundert nach Chr. datiert. Zborník Slovenského národného múzea 102, Archeológia 18, 2008, 265–276.
- Elschek 2014* – K. Elschek: Zohor v dobe rímskej. Nový germánsky kniežací hrob a žiarové pohrebiská na Záhorí. In: B. Komoróczy (ed.): Sociální diferenciace barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů. Archeologie barbarů 2011. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 14, Brno 2014, 113–131.

- Elschek 2017a* – K. Elschek: Rímske emailové spony zo Slovenska a nové nálezy emailových spôn zo Záhoria. In: E. Droberjar/B. Komoróczy (eds.): Římské a germánske spony ve střední Evropě (Archeologie barbarů 2012), Brno 2017, 167–178.
- Elschek 2017b* – K. Elschek: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jh. Germanischer Fürstensitz mit römischen Bauten und die germanische Besiedlung. Nitra 2017.
- Elschek 2017c* – K. Elschek: Rädchenverzierte Keramik der römischen Kaiserzeit vom südlichen Marchgebiet. Zborník Slovenského národného múzea 111, Archeológia 27, 2017, 223–233.
- Elschek/Drahošová 1998* – K. Elschek/V. Drahošová: Sídliisko z doby laténskej a rímskej v Lábe. Archeologické výskumy a nálezy v roku 1996, 1998, 52–55.
- Elschek/Hladíková/Dragonidesová v príprave* – K. Elschek/K. Hladíková/P. Dragonidesová: Žiarové pohrebisko z doby rímskej z Kostolišťa – v príprave.
- Elschek/Marková 2000* – K. Elschek/K. Marková: Prieskum v Závode. Archeologické výskumy a nálezy v roku 1998, 2000, 64, 221–223.
- Elschek/Rajtár 2008* – K. Elschek/J. Rajtár: Rímsky poľný tábor a polykultúrne sídliisko v Závode. Archeologické výskumy a nálezy v roku 2006, 2008, 54–57.
- Ertel et al. 1999* – Ch. Ertel/V. Gassner/S. Jilek/H. Stiglitz: Untersuchungen zu den Gräberfeldern in Carnuntum. Band I: Der archäologische Befund. Der römische Limes in Österreich 40. Wien 1999.
- Etti/Sulk 2013* – M. Etti/S. Sulk: Migration am Limes? Zwei Zeugnisse von Sueben in Hessen. In: D. Schmitz/M. Sieler (Hrsg.): Überall zu Hause und doch fremd. Römer unterwegs. Kataloge des LVR-Römermuseums im Archäologischen Park Xanten. Band 5. Peterberg 2013, 206, 207.
- Fischer 1994* – T. Fischer: Archäologische Zeugnisse der Markomannenkriege (166–180 n. Chr.) in Raetien und Obergermanien. In: H. Friesinger/J. Tejral/A. Stuppner (edd.): Markomannenkriege – Ursachen und Wirkungen. Brno 1994, 341–354.
- Fottová 2003* – E. Fottová: Záchraný výskum germánskeho sídliiska z mladšej doby rímskej v Šali-Veči. Archeologické výskumy a nálezy v roku 2002, 2003, 39–41.
- Gabler/Kellner 1993* – D. Gabler/H. J. Kellner: Die Bildstempel von Westerdorf II. Hellenius und Onniorix. Bayerische Vorgeschichtsblätter 58, 1993, 185–270.
- Gabler/Vaday 1992* – D. Gabler/A. H. Vaday: Terra sigillata im Barbaricum zwischen Pannonien und Dazien. 2. Teil. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 44, 1992, 83–160.
- Garbsch 1965* – J. Garbsch: Die norisch-pannonische Frauentracht im 1. und 2. Jahrhundert. München 1965.
- Gáspár 1986* – D. Gáspár: Römische Kästchen aus Pannonien. Antaeus 15. Budapest 1986.
- Gedl 1988* – M. Gedl: Obiekty z okresu wpływów rzymskich na cmentarzysku w Kietrzy, woj. Opole. Scripta Archaeologica. Warszawa – Kraków 1988, 119–198.
- Geisler 1974* – H. Geisler: Das germanische Urnengräberfeld bei Kemnitz, Kr. Potsdam-Land. Teil 1: Katalog. Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam 8. Berlin 1974.
- Geisler 1984* – H. Geisler: Das germanische Urnengräberfeld bei Kemnitz, Kr. Potsdam-Land. Teil 2: Text. Veröffentlichungen des Museums für Ur- und Frühgeschichte Potsdam 18. Berlin 1984.
- Ginalski 1991* – J. Ginalski: Ostrogi kąblakowe kultury przeworskiej. Klasyfikacja typologiczna. Bügelsporen der Przeworsk-Kultur. Eine typologische Klassifikation. Przegląd Archeologiczny 38, 1991, 53–84.
- Godłowski 1992* – K. Godłowski: Die Chronologie der jüngeren und späten Kaiserzeit in den Gebieten südlich der Sudeten und Karpaten. In: K. Godłowski/R. Madyda-Legutko (Hrsg.): Probleme der relativen und absoluten Chronologie ab Latènezeit bis zum Frühmittelalter. Kraków 1992, 23–54.
- Groh/Gabler 2017* – S. Groh/D. Gabler: Terra Sigillata aus den Zivilstädten von Carnuntum und Aquincum. Eine Analyse des Sigillata-Importes der Provinz-Hauptstädte von Pan-

- nonia Superior et Inferior. Archäologische Forschungen in Niederösterreich. Neue Folge. Band 4. Krems 2017.
- Grünert 1976* – H. Grünert: Die Brauchsgüterproduktion. In: B. Krüger und Kollektiv: Die Germanen. Geschichte und Kultur der germanischen Stämme in Mitteleuropa. Band I. Berlin 1976, 455–488.
- Guiraud 1989* – H. Guiraud: Bagues et anneaux à l'époque romaine en Gaule. Gallia 46, 1989, 173–211.
- Gupte 1998* – O. Gupte: Die Knieförmig gebogenen Fibeln der älteren römischen Kaiserzeit – Forschungsgeschichte und Forschungsstand. In: M. Aufleger/P. Woidt/M. Gossler (eds.): 100 Jahre Fibelformen nach O. Almgren. Wünsdorf 1998, 203–212.
- Gupte 2004* – O. Gupte: Knieförmig gebogene Fibeln der römischen Kaiserzeit. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie. Band 110. Bonn 2004.
- Hainzmann/Visy 1991* – M. Hainzmann/Zs. Visy (edd.): Instrumenta inscripta latina. Das römische Leben im Spiegel der Kleininschriften. Ausstellungskatalog. Pécs 1991.
- Halama 2010* – J. Halama: Jak vysvětlit nález sigillatové mísy z Neratovic? Možnosti interpretace a kontext zajímavého nálezu. In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsik (edd.): Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Sídliiskové a ekonomické štruktúry od neskorej doby laténskej po včasný stredovek. Nitra 2010, 547–578.
- Halama 2011* – J. Halama: Terra sigillata v germánských hrobových nálezoch a na pohřebišťách v Čechách a v evropském barbariku: celkové srovnání. In: E. Droberjar (ed.): Archeologie barbarů 2010. Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem. Studia Archaeologica Suebica I. Olomouc 2011, 355–387.
- Halama 2015* – J. Halama: Spona typu Almgren 125 ze severní Moravy. K rozšíření a dataci tohoto spínadla Almgrenovy V. skupiny, 8. série. In: L. Tyszler/E. Droberjar (eds.): Barbari superiores et inferiores. Archeologia barbarzynców 2014. Procesy integracji środkowoeuropejskiego Barbaricum. Wieluń 2015, 481–495.
- Halama 2017* – J. Halama: Terra sigillata. In: T. Zeman: Střední Pomoraví v době římské. Svědectví povrchové prospekce. Olomouc 2017, 16–29.
- Halama 2018* – J. Halama: Terra sigillata z Čech v kontextu evropského barbarika. Praha 2018.
- Hegewisch 2005* – M. Hegewisch: Germanische Adaptationen römischer Importgefäße. Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 86, 2005, 199–348.
- Hladík et al. v přípravě* – M. Hladík/K. Hladíková/E. Makarová/A. Pankowská/M. Mazuch/P. Bisták/P. Kmetová: Gbely-Kojatín in the 1st Millennium AD – results of interdisciplinary research.
- Hladík/Hladíková 2020* – M. Hladík/K. Hladíková: Burial Sites in Záhorie (Middle and Lower Morava River Region) in Roman Times and in the Early Middle Ages: Considering the Causes of Formal and Spatial Dynamics of the Burial Rite – Ethnicity, Religion or Socio-Economic Development? In: A. Kozubová/E. Makarová/M. Neumann (ed.): Ultra velum temporis. Venované Jozefovi Bátorovi k 70. narodeninám. Slovenská archeológia – Supplementum 1, Nitra 2020, 191–200.
- Hladík/Hladíková 2022* – M. Hladík/K. Hladíková: Kultúrna krajina na Záhorí v prvom tisícročí po Kr. Germáni, Slovania a čo nám tu po nich ostalo. Zborník Malacky a okolie – História 15, 2022, 9–37.
- Hladíková 2019* – K. Hladíková: Medicínsky alebo toaletný nástroj? Nález špachtľovitej sondy v kontexte germánskeho osídlenia polohy Za vrškom v Malackách. In: J. Mellnerová Šuteková/P. Pavúk/M. Bača (ed.): Salve, Edvarde! A Toast to the jubilee of Professor E. Krekovič. Studia Archaeologica et Mediaevalia Tomus XII. Bratislava, 2019, 89–96.
- Hladíková 2021* – K. Hladíková: Nové nálezy picích rohov z doby rímskej z priestoru južného Záhoria. In: E. Droberjar/B. Komoróczy (ed.): Příspěvky k poznání barbarských komunit. Archeologie barbarů 2016 a 2018. Brno 2021, 131–144.
- Horník et al. 2019* – P. Horník/J. Jílek/J. Militký/J. Kmošek: Sídliště z doby římské v Černčicích (okr. Náchod), doklad výroby kolínkovitých

- spon a nákončí opasku na prelomu starší a mladší doby římské. *Archeologie východních Čech* 18, 2019, 50–74.
- Hrabkovský 2022* – M. Hrabkovský: Kvádske elity v 4. storočí a germánska kniežacia rezidencia v Milanovciach/Velkom Kýre. In: V. Turčan (ed.): *Germánske elity v dobe rímskej na Slovensku*. Bratislava 2022, 214–235.
- Hrnčiarik 2009* – E. Hrnčiarik: Römische Glassgefäße aus der Slowakei. *Študijné zvesti AÚ SAV* 45, 2009, 151–174.
- Hrnčiarik 2015* – E. Hrnčiarik: Rímske a germánske výrobky z kosti, parohoviny a slonoviny z auxiliárneho kastela v Iži v kontexte severopanónskej hraničnej zóny. Trnava 2015.
- Cheben/Ruttikayová/Ruttikay 1994* – I. Cheben/J. Ruttikayová/M. Ruttikay: Výskumy na trase ropovodu vo Velkom Cetíne. *Študijné zvesti AÚ SAV* 30, 1994, 177–241.
- Iván/Ölvecky 2015* – R. Iván/R. Ölvecky: New Germanic settlements finds in the Western part of Great Ryan Island. In: Sz. Bíró/A. Molnár (Hrsg.): *Ländliche Siedlungen der römischen Kaiserzeit im mittleren Donaauraum*. Győr 2015, 297–315.
- Iván/Kováčsová/Rajtár 2019* – R. Iván/L. Kováčsová/J. Rajtár: Das germanische Brandgräberfeld in Sekule und seine Bindungen zur Przeworsk-Kultur. In: K. Kot-Legieć/A. Michałowski/M. Olędzki/M. Piotrowska (edd.): *Kultura przeworska. Procesy przemian i kontakty zewnętrzne*. Łódź 2019, 291–326.
- Iván/Ölvecky 2017* – R. Iván/R. Ölvecky: Archeologický výskum v Závode. *Archeologické výskumy a nálezy v roku 2012, 2017*, 90–92.
- Iván/Ölvecky/Rajtár 2019* – R. Iván/R. Ölvecky/J. Rajtár: Vybrané hrobové celky z germánskeho pohrebiska v Sekuliach. *Zborník Slovenského národného múzea* 113, *Archeológia* 29, 2019, 229–255.
- Jamka 1963* – R. Jamka: Materiały kultury przeworskiej z Leonowa, stanowisko II, pow. Łódź. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego* 73. *Prace Archeologiczne* 5. Kraków 1963, 59–76.
- Jančo 2004* – M. Jančo: Germánska osada staršej doby rímskej z Berouna, Havlíčkovej ulice. *Archeologie ve středních Čechách* 8, 2004, 463–494.
- Jelínek et al. 2019* – P. Jelínek/G. Pastirčák/M. Dörnhöferová/R. Beňuš: Germánsky hrob z Bratislavy-Záhorskej Bystrice. *Zborník Slovenského národného múzea* 113, *Archeológia* 29, 2019, 349–357.
- Jílek 2012* – J. Jílek: Bronzové nádoby z doby římské na Moravě a naddunajské části Dolního Rakouska. Pardubice 2012.
- Jobst 1975* – W. Jobst: Die römischen Fibeln aus Lauriacum. Linz 1975.
- Jost/Scholz 2014* – C. A. Jost/M. Scholz: Privates Geschirr des Reiters Mercator aus dem Lagerdorf des Limeskastells Bad Ems. *Der Limes* 8, Heft 2, 2014, 4–7.
- Jütting 1995* – I. Jütting: Die Kleinfunde aus dem römischen Lager Eining-Unterfeld. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 60, 1995, 143–233.
- Kaczanowski 1987* – P. Kaczanowski: Drochlin. Ciałopalne cmentarzysko kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich. *Prace Archeologiczne* 40. Kraków 1987.
- Kaczanowski 1994* – P. Kaczanowski: Das Problem der Widerspiegelung der Markomannenkriege in den Waffenfunden des Barbaricums. In: H. Fiesinger/J. Tejral/A. Stuppner (Hrsg.): *Markomannenkriege – Ursachen und Wirkungen*. Brno 1994, 139–148.
- Katkinová 1994* – J. Katkinová: Osídlenie Záhorskej nížiny v období kultúry popolnicových polí a v dobe halštatskej vo vzťahu k prírodným podmienkam. *Slovenská archeológia* 42/2, 1994, 335–366.
- Klanica/Klanicová 2011* – Z. Klanica/S. Klanicová: Das langobardische Gräberfeld von Lužice (bez. Hodonín). In: J. Tejral/D. Peters/Z. Loskotová (edd.): *Langobardische Gräberfelder in Mähren I*. *Spisy Archeologického ústavu Brno* 39, Brno 2011, 225–312.
- Klanicová 2007* – S. Klanicová: Nové poznatky o importu terry sigillaty na Moravě. In: E. Droberjar/O. Chvojka (edd.): *Archeologie barbarů 2006*. *Archeologické výskumy v jižních Čechách – Supplementum* 3. České Budějovice 2007, 175–194.
- Kleiser 2009* – Ch. Kleiser: Schliessösen vom Schienenpanzer. *Römisches Österreich* 32,

- 2009, 85–102.
- Kokowski 1997* – A. Kokowski: Schlossbeschläge und Schlüssel im Barbaricum in der römischen Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit. *Klasyfikacja zabytków archeologicznych II*. Lublin 1997.
- Kolník 1956* – T. Kolník: Popolnicové pohrebisko v Očkove. *Slovenská archeológia* 4, 1956, 233–300.
- Kolník 1958* – T. Kolník: Die pannonische Keramik mit Stempelverzierung und ihre Einflüsse in der Slowakei. In: *Epitymbion Roman Haken*. Praha 1958, 61–70.
- Kolník 1961* – T. Kolník: Pohrebisko v Bešeňove (Príspevok k štúdiu doby rímskej na Slovensku). *Slovenská archeológia* 9/1–2, 1961, 219–300.
- Kolník 1962* – T. Kolník: Žiarové pohrebisko z doby rímskej v Šali-Veči. *Študijné zvesti AÚ SAV* 9, 1962, 277–280.
- Kolník 1964* – T. Kolník: Honosné spony z mladšej doby rímskej vo svetle nálezov z juhozápadného Slovenska. *Slovenská archeológia* 12/2, 1964, 409–446.
- Kolník 1965* – T. Kolník: K typológii a chronológii niektorých spôn z mladšej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku. *Slovenská archeológia* 13/1, 1965, 183–236.
- Kolník 1980* – T. Kolník: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei. Teil 1. Bratislava 1980.
- Kolník 1984* – T. Kolník: Sigillata in germanischen Gräbern der ČSSR. In: H. Dannheimer/H. J. Kellner: *Studien zur römischen Keramik*. Vorträge des 13. Internationalen Kongresses der Rei Cretariae Romanae Fautores in München 12.–15. September 1982. Kallmünz 1984, 69–79.
- Kolník/Varsik/Vladár 2007* – T. Kolník/V. Varsik/J. Vladár: Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. *Archaeologica Slovaca Monographiae. Catalogi – Tomus X*. Nitra 2007.
- Komoróczy 2008* – B. Komoróczy: Hradisko (Burgstall) u Mušova ve světle výzkumu v letech 1994–2007. In: E. Droberjar/B. Komoróczy/D. Vachútová (edd.): *Barbarské sídliště. Chronologické, ekonomické a historické aspekty jejich vývoje ve světle nových archeologických výzkumů*. Archeologie barbarů 2007. Brno 2008, 391–498.
- Komoróczy/Vlach 2018* – B. Komoróczy/M. Vlach: Příběhy civilizace a barbarství. Pod nadvládou Říma. Brno 2018.
- Kos 2014* – P. Kos: Römerzeitliches Gräberfeld in Modřice. In: B. Komoróczy (ed.): *Sociální diferenciace barbarských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů*. Archeologie barbarů 2011. Brno 2014, 157–167.
- Koščević 1980* – R. Koščević: Antičke Fibule s Područja Siska (Roman Fibulae from Siscia). Zagreb 1980.
- Koščević 1991* – R. Koščević: Antička bronca iz Siska. Umjetničko-obrtna metalna produkcija iz razdobja rimskog carstva. Zagreb 1991.
- Kováčsová/Rajtár 2017* – L. Kováčsová/J. Rajtár: Urny zdobené ozubeným kolieskom z vybraných hrobov pohrebísk v Kostolnej pri Dunaji a v Sekuliach. *Zborník Slovenského národného múzea* 111, *Archeológia* 27, 2017, 223–233.
- Krajčovič 2020* – O. Krajčovič: Ostrohy z doby rímskej na Morave, naddunajskej časti Dolného Rakúska a juhozápadného Slovenska. Bakalárska diplomová práca. Brno 2020.
- Kraskovská 1965a* – L. Kraskovská: Popolnicové pohrebisko v Ivanke pri Dunaji. *Slovenská archeológia* 13/1, 1965, 163–182.
- Kraskovská 1965b* – L. Kraskovská: Žiarový hrob z doby rímskej v Záhorskej Bystrici na Slovensku. *Archeologické rozhledy* 17, 1965, 355–357.
- Krippel 1990* – E. Krippel: Vývoj životného prostredia človeka v poľadovej dobe (na základe peľových a uhlíkových analýz). *Študijné zvesti AÚ SAV* 26, 1990, 31–38.
- Krupa/Klčo 2015* – V. Krupa/M. Klčo: Bohaté hroby z doby rímskej z Krakovian-Stráží. Piešťany 2015.
- Kuzmová 1997* – K. Kuzmová: Terra sigillata im Vorfeld des Nordpannonischen Limes. Nitra 1997.
- Kuzmová 2016* – K. Kuzmová: Römisch-germanische Beziehungen im Vorland des nordpannonischen Limes im Lichte der Sigillaten. In: H.-U. Voß/N. Müller-Scheeßel (Hrsg.):

- Archäologie zwischen Römern und Barbaren. Teil I. Bonn 2016, 925–931.
- Kuzmová 2019* – K. Kuzmová: Terra sigillata in the graves of Germanic elites settled beyond the northern frontier of Pannonia. ANODOS. Studies of the Ancient World 14/2014, 49–57.
- Kuzmová/Roth 1988* – K. Kuzmová/P. Roth: Terra sigillata v barbariku. Nálezy z germánských sídlisk a pohrebísk na území Slovenska. Nitra 1988.
- Lányi 1972* – V. Lányi: Die spätantiken Gräberfelder von Pannonien. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 24, 1972, 53–175.
- Lu-Ri* – W. Ludowici/H. Ricken: Katalog VI. Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern. Tafelband. Darmstadt 1942.
- Madyda-Legutko 2011* – R. Madyda-Legutko: Studia nad zróżnicowaniem metalowych części pasów w kultuże przeworskiej. Okucia końca pasa. Kraków 2011.
- Machajewski 1998* – H. Machajewski: Die Fibeln der Gruppe V, Serie 8, im östlichen Teil Mitteleuropas. In: M. Aufleger/P. Woidt/M. Gossler (eds.): 100 Jahre Fibelformen nach O. Almgren. Forschungen zur Archäologie im Land Brandenburg 5, Wünsdorf 1998, 165–196.
- Mączyńska 2011* – M. Mączyńska: Der frühvölkerwanderungszeitliche Hortfund aus Łubiana, Kreis Kościerzyna (Pommern). Bericht der Römisch-Germanischen Kommission 90 (2009), 2011, 7–281.
- Mikulková 2014* – B. Mikulková: Nástin struktury germánskeho žarového pohrebišťa v Modřicích. In: B. Komoróczy (ed.): Sociální diferenciace germánských komunit ve světle nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů. Archeologie barbarů 2011. Spisy archeologického ústavu AV ČR Brno 44, Brno 2014, 169–180.
- Militký 2008* – J. Militký: Numizmatické prameny ke starší i mladší době římské. In: V. Salač et al. (ed.): Archeologie pravěkých Čech 8. Doba římská a stěhování národů. Praha 2008, 32–37.
- Müller 1957* – A. von Müller: Formenkreise der älteren römischen Kaiserzeit im Raum zwischen Havelseenplatte und Ostsee. Berlin 1957.
- Olędzki 1992* – M. Olędzki: Die Fibeln von Typ Almren 43 als Zeugnisse für die Anwesenheit eingewanderter Viktovalen im mittleren Donaauraum. Prähistorische Zeitschrift 67/1, 1992, 90–111.
- Olędzki 1998* – M. Olędzki: Rollenkappenfibeln der ostlichen Hautserie Almgren 37-41 und die Varianten Fig. 42-43. In: M. Aufleger/P. Woidt/M. Gossler (eds.): 100 Jahre Fibelformen nach O. Almgren. Wünsdorf 1998, 67–84.
- Olędzki 2007* – M. Olędzki: Roman knee fibulae with a semicircular plate on the head from present-day Poland. In: E. Droberjar/O. Chvojka (eds.): Archeologie barbarů 2006. Archeologické výzkumy v jižních Čechach – Supplementum 3. České Budějovice 2007, 113–117.
- Ondrouch 1956* – V. Ondrouch: Nálezové přírastky keltských a antických mincí na Slovensku. In: Historické štúdie II, 1956, 274–301.
- Ondrouch 1957* – V. Ondrouch: Bohaté hroby z doby římskej na Slovensku. Novšie nálezy. Bratislava 1957.
- O & P* – F. Oswald/T. D. Pryce 1966: An Introduction to the Study of Terra Sigillata. London 1966.
- Pavúk 1982* – J. Pavúk: Druhý rok záchranného výskumu v Žlkovciach. Archeologické výskumy a nálezy v roku 1981, Nitra 1982, 219–222.
- Pernička 1966* – R. M. Pernička: Die Keramik der älteren römischen Kaiserzeit in Mähren. Brno 1966.
- Pernička 1972* – R. M. Pernička: K otázkám zpracování nálezů z doby římské a ke klasifikaci kolečkováné ornamentace. Časopis Moravského musea – Acta Musei Moraviae 57, 1972, 83–103.
- Peškař 1972* – I. Peškař: Fibeln aus der römischen Kaiserzeit in Mähren. Praha 1972.
- Peškař/Ludíkovský 1978* – I. Peškař/K. Ludíkovský: Žarové pohrebište z doby římské ve Velkých Hostěrádkách (o. Břeclav). Praha 1978.
- Pfeiffer-Frohnert 1998* – U. Pfeiffer-Frohnert: „Mit Augen am Fuß und mit Wulst statt Scheibe“. Verbreitung und Zeitstellung der preußischen Nebenserien A 57–61 und ihrer Varianten. In: M. Aufleger/P. Woidt/M. Goss-

- ler (eds.): 100 Jahre Fibelformen nach O. Almgren. Wünsdorf 1998, 125–134.
- Pieta 1993* – K. Pieta: Osídlenie z doby rímskej a sťahovania národov v Nitre. In: Nitra. Príspevky k dejinám mesta. Nitra 1993, 74–93.
- Pieta 2002* – K. Pieta: Anmerkungen zum Grab aus Čáčov. In: K. Kuzmová/K. Pieta/J. Rajtár (Hrsg.): Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník zum 70. Geburtstag. Nitra 2002, 343–354.
- Pollak 1980* – M. Pollak: Die germanischen Bodenfunde des 1.–4. Jahrhunderts n. Chr. im nördlichen Niederösterreich. Wien 1980.
- Quast 2000* – P. Quast: Amulett? – Heilmittel? – Schmuck? Unauffällige Funde aus Oberflacht. Archäologisches Korrespondenzblatt 30, 2000, 279–294.
- Rajtár 1981* – J. Rajtár: Výsledky prieskumu na trase výstavby vodných diel na Dunaji (úsek Číčov – Patince). Archeologické výskumy a nálezy v roku 1980, 1981, 240–245.
- Rajtár 2013* – J. Rajtár: Das Gold bei der Quaden. In: M. Hardt/O. Heinrich Tamáska (eds.): Macht des Goldes. Gold der Macht. Herrschaft und Jenseitsrepresentation zwischen Antike und Frühmittelalter im mittleren Donauraum. Weinstadt 2013, 125–150.
- Rajtár 2015* – J. Rajtár: Germánske nálezy z rímskeho drevozemného tábora v Iži. Zborník Slovenského národného múzea 109, Archeológia 24, 2015, 379–399.
- Rajtár 2018* – J. Rajtár: Die Fibeln vom Typ Almgren 43. In: B. Niezabitowska-Wisniewska/P. Łuckiewicz/S. Sadowski/M. Stasiak-Cyran/M. Erdrich (red.): Studia Barbarica for Professor Andrzej Kokowski on his 65th Birthday. Tom 2. Lublin 2018, 52–72.
- Rajtár 2019* – J. Rajtár: Bronzová soška spútaného zajatca zo Závodu. In: Salve, Edvarde! A toast to the Jubilee of Professor E. Krekovič. Bratislava 2019, 179–188.
- Rajtár 2020a* – J. Rajtár: Eine seltene Variante der eisernen Trompetenfibel. In: Studia honoraria archaeologica: Zbornik radova u prigodi 65. rođendana prof. dr. sc. Mirjane Sanader. Zagreb 2020, 357–370.
- Rajtár 2020b* – J. Rajtár: Kde táborili vojská Marca Aurelia? Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 31, 2020, 47–53.
- Rajtár et al. 2019* – J. Rajtár/C.-M. Hüssen/R. Iván/L. Kováčsová/R. Ölvecký: Das germanische Brandgräberfeld in Sekule. In: M. Karwowski/B. Komoróczy/P. Trebsche (Hrsg.): Auf den Spuren der Barbaren- archäologisch, historisch, numismatisch. Archäologie der Barbaren 2015. Brno 2019, 131–135.
- Rajtár/Hüssen 2021* – J. Rajtár/C.-M. Hüssen: Ein eiserner Klappstuhl aus dem römischen Feldlager in Závod, Weslowakei. Bericht der Bayerischen Bodendenkmalpflege 62, 2021, 347–358.
- Rajtár/Kolníková/Kuzmová 2017* – J. Rajtár/E. Kolníková/K. Kuzmová: K osídlení Chotína v dobe rímskej. Studia historica Nitriensia 2017, Supplementum 21, 173–193.
- Ri-Fi* – H. Ricken/Ch. Fischer: Die Bilderschüsseln der römischen Töpfer von Rheinzabern. Textband mit Typenbildern zu Katalog VI. Bonn 1963.
- Riha 1990* – E. Riha: Römischer Schmuck aus Augst und Kaiseraugst. Forschungen in Augst. Band 10. Augst 1990.
- Riha 1994* – E. Riha: Die römischen Fibeln aus Augst und Kaiseraugst. Die Neufunde seit 1975. Forschungen in Augst. Band 18. Augst 1994.
- Riha 2001* – E. Riha: Kästchen, Truhe, Tische – Möbelteile aus Augusta Raurica. Forschungen in Augst 31. Augst 2001.
- Rodzinska-Nowak 2006* – J. Rodzinska-Nowak: Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wplwów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrowek ludów. Zeszyty naukowe Uniwersyt Jagiellonski. Prace archeologiczne. Zeszyt 61. Kraków 2006.
- Ruttkayová 2009* – J. Ruttkayová: Pohrebisko vo Veľkom Cetíne a Ponitrie v kontexte nálezov przeworskej a wielbarskej kultúry. In: M. Karwowski/E. Droberjar: Archeologia barbarzyńców 2008: powiązania i kontakty w świecie barbarzyńskim. Rzeszów 2009, 567–577.
- Ruttkayová 2014* – J. Ruttkayová: Das Gräberfeld der jüngeren römischen Kaiserzeit von Velký Cetín. In: B. Komoróczy (ed.): Sociální diference barbarských komunit ve světle

- nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů (Archeologie barbarů 2011). Spisy Archeologického ústavu AV ČR 44. Brno 2014, 149–156.
- Ruttkayová/Ruttkay* 2017 – J. Ruttkayová/M. Ruttkay: Keramika zdobená radielkom z Pónitria a z Požitavia. Zborník Slovenského národného múzea 111, *Archeológia* 27, 2017, 235–244.
- Schulte* 2011 – L. Schulte: Die Fibeln mit hohen Nadelhalter (Almgren Gruppe VII). *Göttinger Schriften zur Vor- und Frühgeschichte*. Band 32. Neumünster 2011.
- Schuster* 1998 – J. Schuster: Zur ostbrandenburgischen-ostsächsischen Drehscheibenkeramik. In: J. Ilkjaer/A. Kokowski (Red.): 20 lat archeologii w Małomęczu, t. II. Lublin 1998, 203–214.
- Schuster* 2003 – J. Schuster: Hof und Grab – die jünger-kaiserzeitlichen Eliten vor und nach dem Tode. Eine Fallstudie aus dem Unteren Odergebiet. *Slovenská archeológia* 51/2, 2003, 247–318.
- Schuster* 2006 – J. Schuster: O późnych zapinkach kapturkowych (A II 41). *Wiadomości Archeologiczne* 57, 2006, 101–120.
- Schücker* 2016 – N. Schücker: Auf der anderen Seite: Reliefsigillaten im europäischen Barbaricum. In: H.-U. Voß/N. Müller-Scheeßel (eds.): *Archäologie zwischen Römern und Barbaren*. Bonn 2016, 49–92.
- Stanek* 1999 – K. Stanek: Wisiory opasane obmianny wschodniej w środkowoeuropejskim Barbaricum. In: J. Andrzejowski (ed.): *Comhlan. Studia z archeologii okresu przedrzymskiego i rzymskiego w Europie Środkowej dedykowane Terese Dąmbrowskiej w 65. rocznicę urodzin*. Warszawa 1999, 331–368.
- Stawiarska* 1999 – T. Stawiarska: Naczynia sklانة okresu rzymskiego z terenu Polski. Warszawa 1999.
- Struck* 1996 – M. Struck: Römische Grabfunde und Siedlungen im Isartal bei Ergolding, Landkreis Landshut. Materialhefte zur bayerischen Vorgeschichte. Reihe A, Band 71. Kallmünz – Opf 1996.
- Stuppner* 1994 – A. Stuppner: Terra Sigillata im Nördlichen Niederösterreich. *Münsterische Beiträge zur antiken Handelsgeschichte* 13, 1994, 70–94.
- Švaňa* 2010 – K. Švaňa: Germánska na kruhu točená keramika z kvádskeho pohrebiska juhozápadného Slovenska. Poznámky k vplyvu rímskych technológií na germánsku hrnčiarstvu produkciu. In: J. Beljak/G. Březinová/V. Varsík (eds.): *Archeológia barbarov 2009*. Nitra 2010, 489–500.
- Tejral* 1961 – J. Tejral: Žárové hroby starší doby římské ze Žarošic. In: V. Dohnal (ed.): *Pravěk východní Moravy II. Sborník pro pravěk a časnou dobu historickou na střední a východní Moravě*. Gottwaldov 1961, 110–119.
- Tejral* 1970 – J. Tejral: Počátky doby římské na Moravě z hlediska hrobových nálezů. *Študijné zvesti AÚ SAV* 18, 1970, 107–192.
- Tejral* 1971 – J. Tejral: Příspěvek k datování moravských hrobových nálezů ze sklonku starší a z počátku mladší doby římské. *Slovenská archeológia* 19/1, 1971, 27–93.
- Tejral* 1975 – J. Tejral: Die Probleme der späten römischen Kaiserzeit in Mähren. *Studie Archeologického ústavu ČSAV v Brne III/2*. Praha 1975.
- Tejral* 1994 – J. Tejral: Römische und germanische Militärausrüstungen der antoninischen Periode im Licht norddanubischer Funde. In: C. von Carnap-Bornheim (Hrsg.): *Beiträge zur römischer und barbarischer Bewaffnung in den ersten vier nachchristlichen Jahrhunderten*. Lublin – Marburg 1994, 27–60.
- Tejral* 1998a – J. Tejral: Die Besonderheiten der germanischen Siedlungsentwicklung während der Kaiserzeit und der frühen Völkerwanderungszeit in Mähren und ihr Niederschlag im archäologischen Befund. In: A. Leube (Hrsg.): *Haus und Hof im östlichen Germanien. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*. Band 50. *Schriften zur Archäologie der germanischen und slawischen Frühgeschichte*. Band 2. Bonn 1998, 181–207.
- Tejral* 1998b – J. Tejral: Die Grundprobleme der kaiserzeitlichen Fibelforschung im norddanubischen Raum. In: M. Aufleger/P. Woidt/M. Gossler (eds.): *100 Jahre Fibelformen nach O. Almgren*. Wünsdorf 1998, 387–398.

- Tejral 1999* – J. Tejral: Die Völkerwanderungen des 2. und 3. Jh.s und ihr Niederschlag im archäologischen Befund des Mitteldonaurumes. In: J. Tejral (Hrsg.): Das mitteleuropäische Barbaricum und die Krise des römischen Weltreiches im 3. Jahrhundert. Brno 1999, 137–213.
- Tejral 2002* – J. Tejral: Die Sporen. In: J. Peška/J. Tejral: Das germanische Königsgrab von Mušov in Mähren. Monographien des Römisch-Germanischen Zentralmuseums. Band 55. Mainz 2002, 141–188.
- Tejral 2015* – J. Tejral: Some remarks on the transitional phase between Early Roman and Late Roman Periods in the region north of the Middle Danube. *Přehled výzkumů* 56/2, 2015, 43–101.
- Tejral/Jelínková 1980* – J. Tejral/D. Jelínková: Nové nálezy z doby římské v Brodě nad Dyjí. *Archeologické rozhledy* 32, 1980, 394–412.
- Tempelmann-Mączyńska 1985* – M. Tempelmann-Mączyńska: Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen Phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum. *Römisch-Germanische Forschungen* 43. Mainz 1985.
- Thomas 1967* – S. Thomas: Die germanischen Scheibenfibeln der römischen Kaiserzeit in freien Germanien. *Berliner Jahrbuch für Vor- und Frühgeschichte* 7, 1967, 1–187.
- Trnáčková 1960* – Z. Trnáčková: Žárové pohřebiště z pozdní doby římské v Šaraticích, *Památky archeologické* 51, 1960, 561–609.
- Turčan 1985* – V. Turčan: Germánský výrobný objekt zo Stupavy. *Zborník Slovenského národného múzea* 79, *História* 25, 1985, 93–116.
- Turčan/Šefčáková 2011* – V. Turčan/A. Šefčáková: Germánske hroby zo Stupavy, okr. Malacky. In: E. Droberjar (ed.): *Hroby a pohřebiště Germánů mezi Labem a Dunajem*. *Archeologie barbarů* 2010. Olomouc 2011, 121–131.
- Tyszler 1999* – L. Tyszler: Terra sigillata na zemiach polski. *Łódź* 1999.
- Tyszler 2012* – L. Tyszler: Ceramika rzymska na północ od Karpat i Sudetów. *Łódź* 2012.
- Urbánková 2013* – R. Urbánková: Keramika z doby římské ve Velkých Němčicích, Černém poli. *Pravěk NŘ* 21, 2013, 235–267.
- Vachútová 2007* – D. Vachútová: Sídliště z pozdní doby římské v Kostelci na Hané – Kozí Bradě. In: E. Droberjar/O. Chvojka (edd.): *Archeologie barbarů* 2006. *Archeologické výzkumy v jižních Čechách, Supplementum* 3. České Budějovice, 2007, 395–432.
- Varsik 2009* – V. Varsik: Rímske sklo z niektorých germánskych sídlisk na západnom Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 45, 2009, 133–150.
- Varsik 2011* – V. Varsik: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. *Sídliská z doby rímskej v Bratislave-Trnávke a okolí*. Nitra 2011.
- Varsik 2017* – V. Varsik: Niekoľko poznámok k výskytu spôn s hrotitou nôžkou na juhozápadnom Slovensku (skupina Almren VI, 2). In: E. Droberjar/B. Komoróczy (eds.): *Římské a germánské spony ve střední Evropě*. *Archeologie barbarů* 2012. Brno 2017, 321–337.
- Varsik 2020* – V. Varsik: Germánska na kruhu točená keramika – sivý drsný riad. *Študijné zvesti AÚ SAV* 67/2, 2020, 245–258.
- Varsik/Illášová/Štubňa 2021* – V. Varsik/E. Illášová/J. Štubňa: Koráliky z germánskej rezidencie v Cíferi-Páci. *Archeologické rozhledy* 73, 2021, 72–101.
- Varsik/Kolník 2021* – V. Varsik/T. Kolník: Cífer-Pác. Eine spätantike Residenz im Quadenland. *Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie*. Band 369, Teil 1–2. Bonn 2021.
- von Hauer 1889* – F. Ritter von Hauer: Jahresbericht für 1888. *Annalen des Naturhistorischen Museums in Wien*, 4. Band, Häft 1, 1889, 1–78.
- Vích et. al. 2020* – D. Vích/J. Jílek/J. Kmošek/M. J. Biborski/J. Martínek: Soubor kovových předmětů z doby římské z Boršova na Moravskotřeboňsku. *Památky archeologické* 111, 2020, 159–192.
- Vlach 2018* – M. Vlach: Demography Modelling and Simulation of the Barbarian Populations of the „Marcomannic“ Settlement Structures of the Middle Danube Region. *Přehled výzkumů* 59/2, 2018, 46–86.
- Weber-Hiden 1996* – I. Weber-Hiden: Die reliefverzierte Terra sigillata aus Vindobona. Teil 1.

- Legionslager und canabae. Wiener archäologische Studien 1. Wien 1996.
- Webster 1996* – P. V. Webster: Roman Samian pottery in Britain. Practical Handbook in archaeology 13. York 1996.
- Wollschläger 1988* – B. Wollschläger: Ein Rollrädchen vom frühkaiserzeitlichen Gräberfeld Blievenstorf, Kr. Ludwigslust. Ausgrabungen und Funde 33, 1988, 134–137.
- Zavřel 2017* – P. Zavřel: Tečkovaná a radélkováná výzdoba na keramice starší doby římské z jihočeských lokalit. Zborník Slovenského národného múzea 111, Archeológia 27, 2017, 251–268.
- Zeman 1961* – J. Zeman: Severní Morava v mladší době římské. Problémy osídlení vo světle rozboru pohřebiště z Kostelce na Hané. Monumenta Archaeologica 9. Praha 1961.
- Zeman 1999* – T. Zeman: Jihovýchodní Morava v době římské I–II. Diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity. Brno 1999.
- Zeman 2004* – T. Zeman: Germanische Keramik mit Stempelverzierung. Časopis Moravského musea. Vědy společenské 89, 2004, 207–217.
- Zeman 2017* – T. Zeman: Střední Pomoraví v době římské. Svědectví povrchové prospekce. Olomouc 2017.
- Zeman/Golec/Halama 2020* – T. Zeman/M. Golec/J. Halama: Doklady pobytů v jeskyních Moravského krasu a jejich okolí v době laténské, římské a stěhování národů. In: I. Čižmář/H. Čižmářová/A. Humpolová (eds.): Jantarová stezka v proměnách času. Brno 2020, 423–463.

DAS BRANDGRÄBERFELD AUS DER RÖMISCHEN KAISERZEIT IN ZÁVOD

IGOR BAZOVSKÝ – KATARÍNA HLADÍKOVÁ – RADOSLAV ČAMBAL –
JÁN RAJTÁR – JAKUB HALAMA – ALENA ŠEFČÁKOVÁ

Im Jahr 2017 wurde in Závod (Bez. Malacky) in der Flur Priečne durch Waldarbeiten ein zerstörtes Gräberfeld aus der Römischen Kaiserzeit entdeckt (Abb. 1). Die Stellung des Gräberfelds in Závod ist unter den Brandgräberfeldern im Záhorie Gebiet durch seinen Charakter und die Anzahl der Funde relativ unikal (Abb. 2). Das Gräberfeld breitet sich am westlichen Fuß einer geringen Erhöhung (Sanddüne) aus, die sanft nach Osten aufsteigt und die Meereshöhe von 167 bis 173 erreicht (Abb. 3). Den geologischen Mutterboden bilden hier eolithische feinkörnige nicht kalkhaltige Quartärsande (Abb. 4). An der ersten (1769–1784), der zweiten (1819–1858) und nicht einmal an der dritten (1872–1883) Militärkartierung ist in diesem Raum ein Wald markiert. An späteren Karten aus den 20-er, 30-er und 50-er Jahren des 20. Jh. ist schon in der Umgebung von Priečne eine Bewaldung registriert (Abb. 5). An dieser Fläche wurden nach der Holzförderung die Reste der Baumstümpfe und Äste zusammen mit der Oberschicht der sandigen Erde in zwei Aufschüttungswälle zusammengehäuft, die sich in nord-südlichen Richtung hinzogen (Abb. 6). Die Feststellungs-sondage zeigte, dass das Gräberfeld durch die Erdarbeiten vollkommen zerstört wurde (Abb. 7: 1, 2; 8) – es ist gelungen nur den Rest eines einzigen Grabes zu untersuchen (Abb. 7: 3, 4). Auf Basis der anthropologischen Analyse handelt es sich wahrscheinlich um Reste einer erwachsenen, vielleicht jüngeren Frau. Reste weiterer gestörter Brandgräber wurden in verschiedenen Tiefen gefunden (0–65 cm) auch in den Suchschnitten 1, 2 und 3. Es handelt sich um eine geringe Anzahl oft kleiner Bruchstücke, die von verschiedenen Körperteilen stammen (vom Schädel und langen Knochen), aber es ist nicht möglich diese näher zu identifizieren. Ihre Farbe entspricht einer vollkommenen bis kreidenför-

migen Verbrennung (IV. und V. Stufe) und einer Temperatur von 650 bis 800 °C.

Parallellaufend mit der Sondierungsgrabung wurde auf der ganzen abgeholzten Fläche, am Waldweg und auch am Rand des dichten Waldbestandes eine systematische Prospektion auch mit Metallsuchgeräten realisiert. Auf Basis der Streuung dieser auch genau vermessenen Funde kann man annehmen, dass das zerstörte germanische Brandgräberfeld in Závod sich im Umkreis mit einem Durchmesser von etwa 150 m erstreckte, also etwa auf einer Fläche von 1,76 ha (Abb. 9, 10). Aufgrund der topographischen Angaben und der Zusammensetzung der Funde lässt es sich mit großer Wahrscheinlichkeit mit dem Gräberfeld, dem von E. Beninger erwähnten identifizieren.

Den größten Teil der Metallfunde bilden Fibeln (Taf. I–XV, Abb. 11–16). Von 133 Fibeln sind am meisten Eisenfibeln vertreten (76 St.), die dank der sandigen Walderde erhalten geblieben sind – bei Oberflächenprospektionen an Feldern begegnet man solche Funde nur selten. Die zweitzahlreichste Gruppe sind Bronzefibeln (46 St.) und markant ist auch der Anteil der Silberfibeln (11 St.). Die Fibeln provinzialrömischer Provenienz bilden 20% der Funde und sind durch die Fibel Almgren 236 (Taf. I: 1), kräftig profilierten Fibeln (Almgren 70–73, 84, Taf. I: 2–4), Trompetenfibeln (Taf. I: 5–9), Kniefibeln mit halbkreisförmiger Kopfplatte über der Windung (Taf. II: 1–3) und Scheibenfibeln mit Emailinlagen (Taf. II: 5–7) vertreten.

Zu den ältesten germanischen Fibeln die ins 1. Jh., bzw. an den Anfang des 2. Jh. datieren gehört eine späte Augenfibel und eingliedrige Trompetenfibeln (Taf. III: 1–3). Germanische Fibeln vom 2. Jh. weisen starke Bindungen vor allem auf das Przeworsk Gebiet auf, für welches hauptsächlich die Typen Almgren 40/41, 43,

95/96 und 129 (Machajewski Form 8), Machajewski Form 3, Fibeln vom Typ Leonów, kräftig profilierte Fibeln und einige Kniefibeln typisch sind. Dem gegenüber zeigt die Mehrzahl der Kniefibeln Einflüsse vom Elbegebiet an. Die Silberfibeln der Form Almgren 40/41 blieben nur in Bruchstücken erhalten (Taf. II: 4, 8–12). Von den Bronzefibeln sind die Fibeln Almgren 43 am zahlreichsten (8 St., Taf. IV: 6; V) – ähnlich wie die Fibeln des Typs Almgren 129 (Taf. X: 9–11) waren diese ursprünglich durch Silber und Gold verziert, was die Ergebnisse der XRF Analyse belegen (Tabelle 2). Vom Przeworsk Ursprung ist auch die Form Machajewski 3 (Taf. X: 7) und nach J. Halama auch die Form Almgren 125 (Machajewski Form 4; Taf. X:8). Zum Typ Almgren 95/96 gehört wahrscheinlich ein Bronzebruchstück (Taf. VI: 1).

Unter den überwiegenden Eisenfibeln sind die Kopfkammfibeln dominant vertreten (34 St., Taf. VI–X), es folgen Kniefibeln vorwiegend elbgermanischer Provenienz (13 St.; Taf. XI; XII: 1–4). Zahlreich sind verschiedene Fibeln von der Przeworsk Provenienz vertreten: Fibeln vom Typ Leonów (7 St.; Taf. XIII: 5–8; XIV: 1–5), zweigliedrige Trompetenfibeln (5 St.; Taf. III: 4–6), kräftig profilierte Fibeln (5 St.; Taf. IV: 1–5) und Fibeln mit es-förmigen bandförmigen Bügel (4 St., Taf. XIII: 1–4). Zu Sonderformen gehören Eisenfibeln mit einem Knopf am bandförmigen Bügel (Taf. XII: 5, 6) und eine es-förmige durchgebogene Eisenfibel mit hohem Nadelhalter die nahe der Form Almgren 148 ist (Taf. XII: 7). Zu jüngeren Fibeltypen gehören germanische Scheibenfibeln (Taf. XIV: 4, 5), Fibeln mit hohem Nadelhalter (Taf. XIV: 6, 7; XV: 1–4), Fibeln mit umgeschlagenen Fuß (Taf. XV: 5–7), ein Fibelbruchstück mit halbkreisförmiger Kopfplatte und doppelter Windung (Taf. XV: 13), Bruchstück einer Eisenfibel mit rautenförmigem Querschnitt (Taf. XV: 12) und weitere Fibelbruchstücke (Taf. XV: 8–11)

Unter den restlichen Kleinfunden sind die Anhänger am zahlreichsten (Taf. XVII; Abb. 17: 1–9; Tabelle 3), mehrheitlich von Przeworsk Ursprung (eimerförmige, kaptorgenförmige, mit Kreuzrahmen, mondformige). Es kamen auch zwei Glasperlen vor (Taf. XVI: 7, 8; Abb. 17: 10,

11). Die Elbeeinflüsse repräsentieren Bruchstücke von zwei Silberarmringen mit Schlangenkopfbenden (Taf. XVI: 5, 6). Import aus römischen Provinzen repräsentieren Fingerringe mit Gemmen (Taf. XVI: 1–4), Spiegel (Taf. XVI: 12, 13), Metallbestandteile von Kästchen (Taf. XVIII: 2, 3, 27), Panzerteile (Taf. XX: 1–3), Bronze- und Glasgefäße (Taf. XIX: 2, 3, 6–12; Taf. XX: 11–13). Bestandteile vom Gürtel, bzw. von Lederriemen waren Schnallen und andere Beschläge (Taf. XVIII: 6–11, 26). Nur in kleineren Bruchstücken blieben Beinkämme erhalten (Taf. XVIII: 17, 22). Es ist interessant, dass unter den Funden keine Waffen vertreten sind – mit dem Militärmilieu hängen nur die erwähnten kleinen Panzerteile zusammen (könnten sekundär als Amulette verwendet sein), Sporen und die Plastik eines gefesselten Barbaren, vielleicht eines Germanen (Taf. XX: 1–6). Den Großteil der analysierten Funde kann man im Rahmen des 2. bis ersten Hälfte des 3. Jh. datieren, aber es kommen auch Gegenstände vor, die von einer längeren Existenz des Gräberfelds seit dem letzten Drittel des 1. bis zum 4. Jh. zeugen.

Unter den Keramikbruchstücken ist die handaufgebaute (Taf. XXI–XXVIII; Abb. 18–21) und scheibengedrehte germanische Keramik (Taf. XXIX), wie auch provinzialrömische Keramik (Abb. 22) und Terra Sigillata Bruchstücke (Taf. XXX, Abb. 23) vertreten. Germanische Keramik stammt vor allem von Urnen und die Bruchstücke provinzialrömischer Keramik stellen wahrscheinlich sog. *Fremdscherben* dar, bzw. teilweise in Gräbern deponierte Gefäße. Die Datierung der Keramikbruchstücke ist relativ breit, ähnlich wie im Fall von metallenen Artefakten, ihre Spannweite nimmt das 1. bis 4. Jh. ein (Tabelle 1). Unter den Verzierungsmotiven an der germanischen Keramik ist die Rollrädchenverzierung, die Verzierung in Form sog. „Wolfszähne“, Riefenverzierung und durch Kerben verzierte Leiste vertreten. Von der provinzialrömischen Keramik ist die Terra Sigillata am zahlreichsten vertreten (5 Bruchstücke), zeitlich fällt sie in die zweite Hälfte des 2. bis erste Hälfte des 3. Jh.

Auf Basis der Funde kann man die Gesamtzahl der Gräber auf 150 bis 250 schätzen, eventuell auch mehr und das Gräberfeld in einen

breiteren Zeitrahmen ab der 2. Hälfte des 1. bis zum 4. Jh. datieren, mit dem Schwergewicht im 2. und der 1. Hälfte des 3. Jh. Zahlreiche Importe aus der Römischen Provinzen und Funde, die Parallelen im Gebiet nördlich der Karpaten und

Mgr. Igor Bazovský, PhD.

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Žižkova 12, P. O. BOX 13
SK – 810 06 Bratislava
igor.bazovsky@snm.sk

Mgr. Katarína Hladíková, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave
Filozofická fakulta, Katedra archeológie
Gondova 2
SK – 811 02 Bratislava
katarina.hladikova@uniba.sk

Mgr. Radoslav Čambal, PhD.

Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Žižkova 12, P. O. BOX 13
SK – 810 06 Bratislava
radoslav.cambal@snm.sk

im Elbegebiet haben, zeigen breite überregionale Kontakte an. Ob es sich um Belege vom Fernhandel, vom Kultureinfluss, oder von ethnischen Verschiebungen handelt ist Gegenstand von Diskussionen.

PhDr. Ján Rajtár, CSc.

Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
jan.rajtár@savba.sk

Mgr. Jakub Halama, Ph.D.

Vlastivědné muzeum v Šumperku
Hlavní třída 22
CZ – 787 31 Šumperk
jakub.halama@centrum.cz

RNDr. Alena Šefčáková, PhD.

Slovenské národné múzeum – Prírodovedné múzeum
Vajanského nábřežie 2, P. O. BOX 13
SK – 810 06 Bratislava
alena.sefcakova@snm.sk

